

Nr 200.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag angående statsmonopol å tillverkning och import av tobaksvaror, m. m.: given Stockholms slott den 9 april 1943.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll, föreslå riksdagen att

dels antaga härvid fogade förslag till

- 1) lag angående statsmonopol å tillverkning och import av tobaksvaror;
- 2) förordning om vissa ersättningar vid införandet av statsmonopol å importen av tobaksvaror; samt
- 3) förordning om skattefrihet för vissa ersättningar vid införandet av statsmonopol å importen av tobaksvaror,

dels ock bifalla de förslag i övrigt, om vilkas avlåtande till riksdagen fördragande departementschefen hemställt.

GUSTAF.

Ernst Wigforss.

F ö r s l a g
till
L a g
angående statsmonopol å tillverkning och import av tobaksvaror.

Härigenom förordnas som följer.

1 KAP.

Allmänna bestämmelser.

1 §.

Rättighet att i riket tillverka eller låta tillverka tobaksvaror samt att till riket införa eller låta införa tobak eller tobaksvaror tillkommer, med nedan i 4 kap. angivna särskilda undantag, uteslutande staten (monopolrättighet).

Staten eller den, åt vilken staten upplåter utövandet av monopolrättigheten, benämnes i denna lag *monopolets utövare*.

Med tobaksvara förstås i denna lag varje vara, som är tillverkad av tobak eller vari tobak i någon form ingår, såvitt varan är avsedd eller ägnad att användas såsom njutningsmedel. Såsom tillverkning av tobaksvara anses, utom varje bearbetning av tobak, jämväl utstyrsel eller förpackning av tobaksvara eller åsättande därå av namn eller beteckning, ägnad att utmärka densamma såsom särskild vara.

2 §.

Odling av tobak för annat ändamål än till prydnad må inom riket ske allenast i den ordning nedan i 2 kap. sägs.

3 §.

Tobak i annan form än såsom färdig tobaksvara må icke utan Konungens tillstånd inom riket innehavas av annan än monopolets utövare.

Utan hinder härav må dock tobaksodlare under viss tid förvara sin tobaksskörd, enligt vad i 2 kap. sägs.

4 §.

Monopolets utövare tillhandahåller på lämpligt sätt åt enskilda återförsäljare såväl inom riket tillverkade som ock importerade tobaksvaror. Där-

vid skall monopolets utövare i samråd med den nämnd, varom förmäles i 5 kap., söka anpassa försäljningsställenas antal med hänsyn till möjligheten för de återförsäljare, vilkas rörelse företrädesvis omfattar försäljning av tobaksvaror, att uppnå skälig omsättning, i den mån så kan ske utan åsidosättande av allmänhetens och monopolets utöwares intressen.

5 §.

Specialmaskiner och specialverktyg för tillverkning av tobaksvaror ävensom cigarretpapper och cigarretthylsor må till riket införas endast för monopolets utöwares räkning eller med Konungens tillstånd, dock med det i 26 § nämnda undantaget beträffande cigarretpapper.

Specialmaskiner och specialverktyg, varom här är fråga, må ej heller, utom i fall som avses i 6 §, innehavas av annan än monopolets utövare.

6 §.

Tillverkning inom riket av i 5 § omförmälda specialmaskiner och specialverktyg samt av cigarretpapper och cigarretthylsor må äga rum endast för monopolets utöwares räkning eller med Konungens tillstånd.

7 §.

På Konungens prövning ankommer, om vara, i vilken tobak ingår men som icke är avsedd eller ägnad att användas såsom njutningsmedel, må inom riket tillverkas. När sådant tillstånd lämnas, bestämmer Konungen tillika de villkor, under vilka tillverkningen må äga rum.

2 KAP.

Om tobaksodling.

8 §.

Den, som vill inom riket odla tobak för annat ändamål än till prydnad, skall varje år, då sådan odling ifrågakommer, före den 1 juli till kontrollstyrelsen eller den, som enligt tillkännagivande är dess ombud i orten, ingiva skriftlig anmälan i två exemplar enligt av kontrollstyrelsen fastställt formulär, med noggrann uppgift på storleken och belägenheten av varje särskilt för ändamålet använt eller avsett område ävensom på de lokaler, som äro avsedda för den skördade tobakens förvaring under torkningen. Varje inskränkning i området för anmäld tobaksodling skall jämväl, på sätt nu är sagt, anmälas hos kontrollstyrelsen eller dess ombud. Ombyte av torkrum skall på enahanda sätt i förväg anmälas.

Det ena exemplaret av dessa anmälningar skall återställas till den, som gjort anmälan, försett med anteckning om dagen, då anmälan skett. Det and-

ra exemplaret användes av kontrollstyrelsen för att läggas till grund för kontrollen och efterföljande granskning av de lämnade uppgifternas riktighet.

Sedan tiden för ingivande av odlingsanmälan utgått, skall kontrollstyrelsen till länsstyrelsen i län, inom vilket odlare blivit anmäld, lämna uppgift angående odlarna inom länet.

9 §.

Erforderlig kontroll över tobaksodlingen i riket anordnas av kontrollstyrelsen, som jämväl handhar överinseendet å denna kontroll.

Kontrollpersonalen skall äga obehindrat tillträde till samtliga tobaksodlingar och torkrum samt hava rätt att av odlarna erhålla alla för kontrollens utövande nödiga upplysningar.

Kontrollen bekostas av monopolets utövare, dock att inom län, där icke tobak odlas å minst fem hektar, odlarna själva få vidkännas kontrollkostnaden i förhållande till odlingens storlek.

10 §.

All skördad tobak skall förvaras i de anmälda torkrummen.

Omedelbart efter skördens avslutande skola tobaksstånden förstöras, så att någon efterskörd ej kan ifrågakomma. Nödigt antal fröplantor må dock kvarlämnas å fältet.

11 §.

Tobaksodlare må inom riket försälja av honom skördad tobak endast till monopolets utövare. Försäljningen sker i enlighet med prissättning för inom riket odlad tobak, vilken årligen verkställs av därtill förordnad prisnämnd, bestående av en utav Konungen utsedd ordförande och fyra ledamöter, bland vilka två företräda tobaksodlarnas intressen och två utses av monopolets utövare. Konungen tillkommer att utfärda närmare föreskrifter om ordningen för ledamöternas tillsättande ävensom instruktion för prisnämnd. Kostnaden för prissättningen bestrides av monopolets utövare.

Tobak, som icke försäljes till monopolets utövare, må exporteras under den kontroll, som av Konungen föreskrives.

Efter den 1 mars året efter skörden må tobaksodlare ej utan därom före nämnda dag till kontrollstyrelsen eller dess ombud i orten gjord anmälan innehava tobak.

12 §.

Svettning av tobak må icke av odlare företagas med mindre kontrollstyrelsen därtill givit tillstånd. Den särskilda kontroll, som kontrollstyrelsen må anse därvid erforderlig, bekostas av odlaren.

13 §.

Tobaksodlare är skyldig ställa sig till efterrättelse de ytterligare kontrollbestämmelser, som kunna bliva av Konungen utfärdade, ävensom de före-

skrifter, kontrollstyrelsen eller vederbörande kontrollpersonal i enlighet med denna lag eller nämnda bestämmelser meddelar.

14 §.

Äger annan än den, som gjort odlingsanmälan, del i den odlade tobaken eller övertages tobaksplantering före skörden av annan än den, som gjort anmälan, äro i förra fallet samtliga delägare i odlingen och i fall, där tobaksplantering övertagits av annan än den ursprunglige odlaren, såväl odlaren som den nye innehavaren i lika mån ansvariga för fullgörandet av de skyldigheter, som enligt denna lag åligga tobaksodlare.

3 KAP.

Om beskattning och försäljning av tobaksvaror.

15 §.

Det pris, som tobaksvara skall betinga vid försäljning till allmänheten (priskurantpriset), äger monopolets utövare bestämma i enlighet med vad i denna lag stadgas jämte av Konungen godkända grunder.

16 §.

I varje tobaksvaras priskurantpris skall skatt ingå dels med ett belopp, vilket motsvarar nedanstående procent av priskurantpriset, dels ock med nedan angivna, i förhållande till varans myckenhet bestämda belopp, nämligen:

	För inom riket tillverkad vara			För till riket införd vara		
	Procent av priskurantpriset	Belopp för		Procent av priskurantpriset	Belopp för	
		1 st.	1 kg.		1 st.	1 kg.
Cigarrer	54	öre	kr.	63	öre	kr.
Cigarrcigarretter	62	0.8	—	68	4	—
Cigarretter	72	0.4	—	68	2	—
Röktobak	72	0.2	—	68	1.3	—
Tuggtobak	73	—	1.50	78	—	1.50
Snus	48	—	1.—	63	—	1.50
	60	—	0.75	67	—	1.50

I skattehänseende utgöres skillnaden mellan cigarr och cigarrcigarrett därav, att den senare saknar spets, har skuren inlaga samt i vikt uppgår till högst 3.8 gram.

17 §.

Skatt utgår icke för tobaksvaror, som hos monopolets utöware inköpas

- a) för Konungens eller medlems av det kungl. huset räkning;
- b) av den, som eljest enligt särskilt stadgande äger åtnjuta tullfrihet för från utlandet inkommande varor, om inköpet sker för hans eget eller hans familjs behov;
- c) såsom proviant för fartyg eller luftfartyg, därest varorna med fartyget eller luftfartyget under stadgad tullkontroll utföras till utrikes ort.

18 §.

För varje kilogram av inom riket odlad tobak, som monopolets utöware inköper för tillverkning av tobaksvaror, skall monopolets utöware i den ordning, Konungen bestämmer, tillgodoföras ett belopp av 80 öre.

19 §.

Tobaksvaras priskurantpris skall utsättas å varje förpackning.

20 §.

Tobaksvara må förekomma till försäljning inom riket endast i originalförpackning, försedd genom monopolets utöwares försorg med av Konungen fastställd kontrollstämpel.

Ur sådan förpackning må även större eller mindre del av innehållet försälgas; dock må cigarretter säljas i mindre myckenhet än hel förpackning, endast i fall dylik kontrollstämpel finnes anbragt å varje cigarrett.

Därest å restaurant, hotell eller liknande lokal försäljning av tobaksvara till gäst förmedlas genom servitör eller annan å lokalen anställd person, må försäljningen, därest den avser mindre myckenhet än hel förpackning, ske endast så, att varan av gästen själv eller i dennes åsyn upptages ur originalförpackningen.

21 §.

Tobaksvara må icke vare sig i hel förpackning eller såsom del av innehållet i förpackning till allmänheten försälgas efter annat pris än det å förpackningen utsatta priskurantpriset.

4 KAP.

Om undantag från monopolrättigheten.

22 §.

Utan hinder av vad i 1 kap. stadgas må tillverkning av tobaksvaror inom riket samt införsel till riket av tobak, tobaksvaror och cigarrettpapper företagas i den utsträckning och under de villkor, nedan i detta kapitel sägs.

23 §.

Enskild person må för eget bruk förfärdiga cigarretter.

24 §.

Utstyrsel eller förpackning av tobaksvara eller åsättande därå av namn eller beteckning, ägnad att utmärka densamma såsom särskild vara, må vidtagas i frihamn, såvitt icke blandning av olika tobaksvaror därvid äger rum.

25 §.

Färdiga tobaksvaror må till riket införas för Konungens och medlems av det kungl. huset räkning.

Den, som eljest enligt särskilt stadgande äger åtnjuta tullfrihet för från utlandet inkommande varor, må för eget eller sin familjs behov införa färdiga tobaksvaror.

26 §.

1. Resande, som ankommer från utrikes ort, må för eget bruk tullfritt medföra färdiga tobaksvaror och cigarrettpapper intill viss mindre, av Konungen fastställd myckenhet. Med resande likställes person, som varit anställd å fartyg men därifrån avmönstrar.

2. Medför resande tobaksvaror i större myckenhet än nu är sagt, må han, mot erläggande av stadgad tull, för eget bruk därav införa så stor myckenhet, som av Konungen för dylikt fall fastställts.

3. Medför resande för eget bruk tobaksvaror i större myckenhet än vad i 2 mom. avses, skall för sålunda överskjutande myckenhet erläggas dubbelt högre tullavgift än för den i nämnda mom. angivna myckenheten.

4. Tobaksvara, som av resande införas mot tullavgift, skall vara förpackad. Innan varan utlämnas av tullverket, skall förpackningen förses med stämpel, utmärkande varan såsom importerad för importörens eget bruk.

27 §.

Tobaksvaror, som medföras å från utrikes ort inkommande fartyg eller luftfartyg, må, såvitt varorna äro avsedda för förbrukning ombord, behandlas på sätt i fråga om medförd proviant är särskilt föreskrivet; dock må sådana tobaksvaror icke förtullas i annat fall än i 26 § 1 mom. sägs.

28 §.

Prov å färdiga tobaksvaror, som medföras av vederbörligen legitimerad handelsresande, må till riket införas i vanlig ordning, dock att därvid belöpande tullumgälder skola beräknas i enlighet med vad i 26 § 3 mom. är stadgat beträffande myckenhet, som överskjuter i 26 § 2 mom. omförmäld myckenhet.

29 §.

1. Den, som av monopolets utöware antagits till återförsäljare, må till riket införa färdig tobaksvara för försäljning, såvitt icke å varan eller å förpackning för densamma finnes anbragt varumärke, som är för monopolets utöware registrerat eller erbjuder så stor likhet med dylikt varumärke, att, oaktat skiljaktigheter i vissa delar, märkena i sin helhet lätt kunna förväxlas.

Priskurantpriset å vara, som enligt denna paragraf införes till riket, fastställles av monopolets utöware efter framställning av importören i den ordning, Konungen bestämmer, och skall utgöra summan av varans inköpspris, kostnaden för dess införande till riket, den å varan belöpande skatten samt ett belopp motsvarande den återförsäljarrabatt, som skolat utgå därest varan tillhandahållits av monopolets utöware. Priskurantpriset beräknas efter de grunder, som gälla den dag framställning om dess fastställande göres.

Till ledning vid priskurantprisets fastställande har importören att för monopolets utöware förete sin inköpsfaktura och de övriga handlingar rörande införseln, som monopolets utöware finner erforderliga.

2. Tobaksvara, som enligt denna paragraf införes till riket, skall vara förpackad. Innan förpackningen på importörens bekostnad försetts med kontrollstämpel och åsatts priskurantpris samt importören erlagt den på varan belöpande skatten, må importören icke förfoga över varan; dock må importör, i avvaktan på varans förbrukning inom riket eller utförsel till svensk frihamn eller utrikes ort, utan erläggande av å varan belöpande skatt upplägga densamma under importörens och monopolets utöwares lås å särskilt lager (*tobaksskattelager*) samt därstädes förfoga över varan.

3. På framställning av importör må monopolets utöware, när skäl därtill äro, medgiva nedsättning av fastställt priskurantpris å importerad vara. Dylik nedsättning berättigar icke till återbekommande av erlagd skatt.

Därest å tobaksskattelager upplagd vara genom olyckshändelse går förlo-rad, må befrielse ånjutas från den å varan belöpande skatten. Går varan an-norledes förlorad, skall ägaren ändock vidkännas skatt för varan efter det priskurantpris, som enligt föreliggande handlingar eller eljest skäligen kan antagas, att varan skolat åsättas. För vara, vilken såsom obrukbar uttages från tobaksskattelager, må befrielse från skatt åtnjutas, därest varan omedel-bart i betryggande ordning förstöres.

30 §.

Den, som äger idka tillverkning, varom i 7 § sägs, må efter tillstånd av Konungen till riket införa för tillverkningen erforderlig tobak.

31 §.

De närmare föreskrifter rörande tillämpningen av vad i detta kapitel stad-gas, som må finnas erforderliga, meddelas av Konungen.

5 KAP.

Om statens tobaksnämnd.

32 §.

För handhavande av nedan angivna uppgifter skall finnas en för riket gemensam nämnd, *statens tobaksnämnd*.

Nämnden har till uppgift att i samarbete med monopolets utövare ävensom befintliga sammanslutningar av enskilda återförsäljare verka för en sund utveckling av handeln med tobaksvaror.

Nämnden skall i sådant syfte i frågor rörande införsel av utländska tobaksvaror samt rörande förhållandet mellan monopolets utövare och de enskilda återförsäljarna efter erforderliga undersökningar till monopolets utövare avgiva begärda yttranden eller, när skäl därtill äro, egna framställningar.

33 §.

Nämnden skall bestå av sju ledamöter.

Ordförande, vice ordförande och ytterligare en ledamot i nämnden utses av Konungen. Två ledamöter utses av kommerskollegium bland personer, vilka företräda de enskilda återförsäljarnas intressen, samt två av monopolets utövare.

I enahanda ordning utses suppleanter för ledamöterna i nämnden.

34 §.

Närmare föreskrifter angående nämndens verksamhet meddelas av Konungen.

6 KAP.

Ansvarsbestämmelser m. m.

35 §.

Den, som olovligen tillverkar tobaksvaror, straffes med dagsböter eller fängelse i högst sex månader, och vare den tillverkade varan ävensom vid tillverkningen brukad redskap förbrutna.

36 §.

Till riket inkommen vara, som enligt denna lag ej må införas, må, därest den icke är att enligt lagen om straff för olovlig varuinförsel anse såsom olovligen införd, av varuägaren återutföras. Sker ej återutförsel, skall med varan förfaras på sätt Konungen förordnar.

37 §.

Den, som utan sådan armälan, som i 8 § sägs, odlar tobak för annat ändamål än till prydnad, straffes med dagsböter.

38 §.

1. Försäljer tobaksodlare av honom skördad tobak inom riket till annan än monopolets utöware eller innehar han sådan tobak å otillåten tid, straffes med dagsböter, och vare skördad tobak, som av honom innehaves, förbruten.

2. Vägrar tobaksodlare kontrolltjänsteman tillträde till tobaksodling eller för skördens torkning använda rum,

eller undandraget han sig skyldigheten att efter tillsägelse lämna för kontrollens utövande nödig upplysning,

eller förvarar han av honom skördad tobak i annan än vederbörligen anmäld lokal,

eller uraktlåter han att ställa sig till efterrättelse vad som eljest enligt denna lag honom åligger eller de kontrollbestämmelser, som av Konungen utfärdas, eller föreskrifter, som kontrollstyrelsen eller vederbörande kontrollpersonal i enlighet med denna lag eller nämnda bestämmelser meddelar,

straffes med böter, högst 300 kronor.

39 §.

Befinnes någon, utan att jämlikt bestämmelserna i denna lag vara därtill berättigad, innehava tobak i annan form än såsom färdig tobaksvara, dömes, där han icke är förfallen till straff enligt 35 § eller 38 § 1 mom., till dagsböter.

Vara, som sålunda olovligen innehaves, vare förbruten.

40 §.

Överträder någon det i 6 § givna förbud eller befinnes någon, utan att jämlikt denna lag vara därtill berättigad, innehava specialmaskin eller specialverktyg för tillverkning av tobaksvaror, vare underkastad enahanda straff och påföljd, som i 39 § sägs.

41 §.

Saluhåller någon tobaksvara, som icke är försedd med behörig kontrollstämpel, eller ändrar någon det å tobaksvara anbragta priskurantpriset, straffes med dagsböter eller fängelse, varförutom varan skall dömas förbruten.

42 §.

Begår någon i annat fall än i 41 § avses förseelse mot vad i 20 eller 21 § stadgas,

eller försäljer någon tobaksvara, som införts till riket enligt bestämmelserna i 26 eller 28 §,

straffes med dagsböter.

43 §.

Den, som utan Konungens tillstånd eller i strid mot de vid meddelande av tillstånd givna föreskrifter idkar tillverkning, som i 7 § avses, straffes med dagsböter.

44 §.

Bortför någon från fartyg eller luftfartyg inom svenskt territorium obeskattade tobaksvaror, som i 17 § c) avses, straffes med dagsböter, och skall varan dömas förbruten.

45 §.

Förskingrar någon vara, som enligt denna lag skolat dömas förbruten, gällde dess värde.

46 §.

I denna lag avsedd egendom, som enligt denna lag eller lagen om straff för olovlig varuinförsel förklarats förbruten eller skolat enligt tullstadgan eller annan författning försäljas, skall behandlas på sätt Konungen förordnar.

47 §.

För överträdelse av denna lag, som med husbondes vetskap begås av hans hustru, husfolk eller i hans arbete antagen person, vare husbonden ansvarig, liksom vore överträdelsen begången av honom själv.

48 §.

Böter, som ådömas enligt denna lag, ävensom värdet av egendom, som enligt denna lag dömes förbruten, tillfalle kronan.

49 §.

Angående beslag gäller vad därom finnes särskilt stadgat, dock att i fall som i 44 § sägs jämväl tulltjänsteman äger verkställa beslag.

50 §.

Finnes för överträdelse av denna lag stadgad särskild påföljd, skall densamma tillämpas även i det fall, att den felaktige för överträdelsen dömes till ansvar enligt allmän strafflag.

51 §.

De bestämmelser angående behandlingen av till riket inkommande tobaksvaror, som utöver vad i denna lag stadgas finnas erforderliga, meddelas av Konungen.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1943, från och med vilken dag förordningen den 15 december 1914 (nr 436) angående statsmonopol å tobakstillverkningen i riket ävensom förordningen den 20 juni 1924 (nr 247) angående behandlingen av till riket inkommande tobaksvaror skola upphöra att gälla.

F ö r s l a g
till
**förordning om vissa ersättningar vid införandet av statsmonopol
å importen av tobaksvaror.**

Häriigenom förordnas som följer.

Allmänna bestämmelser.

1 §.

Till följd av införandet av statsmonopol å importen till riket av tobaksvaror skall i enlighet med här nedan angivna grunder *dels* tobaksimportör tillhöriga inventarier och varulager inlösas *dels* ock ersättning utgå för förlorad näringsverksamhet samt för förlust av anställning hos tobaksimportör.

2 §.

I denna förordning förstås med

tobaksimportör: envar, som vid tiden för importmonopolets ikraftträdande med stöd av 22 § förordningen den 15 december 1914 (nr 436) angående statsmonopol å tobakstillverkningen i riket för egen räkning bedriver införsel av tobaksvaror;

grossistimportör: tobaksimportör, som huvudsakligen idkar partiförsäljning med de av honom införda tobaksvarorna;

detaljistimportör: tobaksimportör, som huvudsakligen försäljer av honom införda tobaksvaror i egen detaljaffär;

tobaksagent: envar, som yrkesmässigt för utländsk fabrikants räkning verkar för avsättning inom riket av importerade tobaksvaror.

3 §.

1. För uppskattning av värdet å inventarier och lager, som skola inlösas, samt för bestämmande av annan ersättning, som enligt denna förordning skall utgå, tillsättes en för riket gemensam kommission med den sammansättning och befogenhet, som här nedan stadgas.

2. Kommissionen skall bestå av ordförande och sex ledamöter. Ordföranden och tre ledamöter jämte suppleanter för dem utses av Kungl. Maj:t. Ordföranden och dennes suppleant skola vara lagkunniga och i domarvärv erfarna.

Övriga tre ledamöter jämte suppleanter för dem utses sålunda, att kommerskollegium, efter hörande av för kollegium kända föreningar av tobaksimportörer och hos dessa anställd personal, avgiver förslag å tolv personer, ägnade att företräda de ersättningsberättigades intressen, varefter Kungl. Maj:t bland de sålunda föreslagna utser tre ledamöter och tre suppleanter.

3. Kommissionen har till uppgift att fastställa inlösnings- och ersättningsbelopp samt i övrigt träffa avgörande angående inlösnings- och ersättningsfrågor.

Det åligger kommissionen att föra protokoll över behandlingen av inlösnings- eller ersättningsfråga samt däri upptaga sitt beslut jämte motivering för detsamma.

Kommissionens beslut skola, så snart ske kan, till Kungl. Maj:t ingivas och genom rekommenderat brev med allmänna posten delgivas vederbörande enskilde sakägare.

Mot kommissionens beslut må klagan icke föras.

4. Kronans rätt skall inför kommissionen bevakas av ombud, som av Kungl. Maj:t förordnas.

Enskild sakägare vare obetaget att vid behandlingen av hans inlösnings- eller ersättningsanspråk inför kommissionen själv eller genom ombud bevaka sin rätt.

Envar, som påfordrar inlösning av egendom eller gör anspråk på ersättning enligt denna förordning, vare, för åtnjutande av rätt till dylik inlösning eller ersättning, skyldig att efter anmaning tillhandahålla kommissionen erforderliga handlingar och upplysningar ävensom att, där så finnes nödigt, på kallelse inställa sig inför kommissionen för att meddela muntliga upplysningar.

Hava flera självständig del i ledningen av affärsföretag, som i denna förordning avses, åligge nu nämnda skyldigheter envar av dem.

Kommissionen äger att i mån av behov tillkalla eller rådfråga sakkunniga personer; dock må dessa ej deltaga i kommissionens beslut.

Kostnaden för kommissionens arbete bestrides i den ordning Kungl. Maj:t bestämmer.

5. De närmare föreskrifter angående kommissionens verksamhet, som må finnas erforderliga, utfärdas av Kungl. Maj:t.

4 §.

1. Tobaksimportör eller tobaksagent, som påfordrar inlösning eller ersättning enligt denna förordning, åligger, vid äventyr att eljest icke ifrågakomma till dylik förmån, dels att inom en månad efter importmonopolets ikraftträdande till kommissionen härom ingiva ansökan enligt av kommissionen fastställt formulär, dels ock att till kommissionen inom samma tid, såvida icke kommissionen medgivit uppskov, insända sina handelsböcker jämte fakturor och verifikationer för de verksamhetsår, som falla mellan den 31 december 1934 och den 1 januari 1943, ävensom vederbörligen avslutat fullständigt bokslut för den tid, som därefter förflutit intill importmonopolets

ikraftträdande, så specificerat att vid blivande inventering bokföringens riktighet kan bedömas.

2. Grossistimportör skall vid ansökan om ersättning för förlorad näringsverksamhet foga dels en till vederbörande registreringsmyndighet ställd behörig anmälan, att han upphört med sin importrörelse och förty begär, att för sagda rörelse använda och registrerade varumärken varda ur registret avförda, dels ock förbindelse, varigenom han medger, att monopolets utöware må för sin räkning registrera i importörens rörelse inom riket använda varumärken, även om i desamma ingå importörens namn eller firma. Ha berörda handlingar icke fogats vid ansökningen, äger kommissionen förelägga sökanden viss tid, inom vilken handlingarna skola ingivas vid det i 1 mom. stadgade äventyr.

3. Den, som gör anspråk på ersättning enligt 11 §, är skyldig att, vid det i 1 mom. stadgade äventyr, enligt av kommissionen fastställt formulär därom göra ansökan till kommissionen inom en månad efter importmonopolets ikraftträdande.

5 §.

Angående utbetalning av fastställda inlösnings- och ersättningsbelopp förordnar Kungl. Maj:t på vederbörandes framställning.

Särskilda bestämmelser angående inlösning och ersättning.

6 §.

Grossistimportör skall äga påfordra inlösen av:

1) importören tillhöriga lösa inventarier, vilka förvärvats före den 1 januari 1943 och bevisligen varit i regelbundet bruk inom importrörelsen samt icke skäligen kunna antagas efter importrörelsens nedläggande komma till användning inom annan av importören bedriven verksamhet;

2) importören tillhörigt lager av utländska tobaksvaror, dock att, om kommissionen finner särskilda skäl därtill, från inlösning må undantagas vara, som för importörs räkning kvarligger i utlandet.

Inlösningspriset för egendom, som i denna paragraf avses, bestämmes efter vad egendomen av kommissionen prövas skäligen vara värd. Vid värdering av lager av tobaksvaror användes såsom utgångspunkt beträffande licensbehandlade varor priskurantpriset, beträffande inom riket befintliga, icke licensbehandlade varor summan av inköpspriset och kostnaden för varans införsel till riket samt beträffande utom riket befintliga varor inköpspriset.

7 §.

Grossistimportör, som jämväl bedriver partiförsäljning av s. k. kortvaror och vid importmonopolets ikraftträdande nedlägger hela sin rörelse, skall äga påfordra inlösen av importören tillhörigt lager av nu angivna varor efter vad egendomen av kommissionen prövas skäligen vara värd.

8 §.

Grossistimportör, som bedrivit sin rörelse sedan den 1 januari 1937, äger erhålla ersättning för förlorad näringsverksamhet med belopp motsvarande högst *fyra gånger* medeltalet av den handelsvinst, som hans rörelse befinnes hava givit för de mellan den 31 december 1934 och den 1 januari 1940 fallande verksamhetsåren (*medelhandelsvinsten*).

Såsom handelsvinst respektive förlust å rörelsen upptages vad kommissionen vid undersökning av affärens handelsböcker finner utgöra årsresultatet av rörelsen, sedan affären, i den mån det icke förut skett, belastats med 5 procent ränta å det egna kapital, som enligt kommissionens uppskattning under året i verkligheten använts i affären.

Vid beräkning av handelsvinsten skall rörelsens belastande med skatter ske med utgångspunkt från de för inkomst under år 1939 gällande skattesatserna. I övrigt förfares på sätt kommissionen med hänsyn till omständigheterna prövar skäligt.

Vid bedömandet av frågan, huruvida ersättning för förlorad näringsverksamhet bör utgå med det i första stycket angivna högsta beloppet, skall kommissionen taga vederbörlig hänsyn till rörelsens struktur och utvecklingstendens samt övriga omständigheter, som kommissionen finner skäligen böra beaktas.

9 §.

Grossistimportör, som bedrivit sin rörelse sedan den 1 januari 1937 och som personligen handhar den omedelbara ledningen av rörelsen, äger, oavsett om ersättning enligt 8 § tillerkännes honom eller icke, erhålla ersättning för förlorad näringsverksamhet i form av *livränta*.

Till grund för beräkningen av livränta skall läggas den beräknade årslön till affärsledaren, som kommissionen efter jämförelse med företag av liknande omfattning prövar skäligt fastställa, dock högst 10,000 kronor.

Livränta skall till den, som under minst 20 år bedrivit importverksamhet, utgå med sex tiondelar av sålunda fastställd ledarlön samt till den, som icke uppnått 20 verksamhetsår, med ett i förhållande till verksamhetstidens längd nedsatt belopp.

Livränta skall under den ersättningsberättigades återstående livstid utbetalas med en tolfedel vid slutet av varje kalendermånad, räknat från och med den månad, importmonopolet träder i kraft, till och med den månad, varunder livräntetagaren avlider.

10 §.

Detaljstimportör, som sedan den 1 januari 1937 i anslutning till egen detaljaffär bedrivit import av tobaksvaror och som i medeltal för de mellan den 31 december 1934 och den 1 januari 1940 fallande verksamhetsåren genom importrörelsen förvärvat minst en tiondel av sin hela nettoinkomst från affären, äger erhålla ersättning med *åtta procent* av det belopp, vartill försäljningen av egna importvaror i medeltal uppgått under sagda verksamhetsår.

11 §.

1. Hos tobaksimportör stadigvarande anställd person, som till följd av importmonopolets införande mister sin anställning, äger att, på sätt här nedan förmäles, erhålla ersättning under följande villkor, nämligen

a) att han vid monolets ikraftträdande är svensk medborgare samt uppnått 21 års ålder,

b) att hans inkomst av arbete under de fem närmaste kalenderåren före monolets ikraftträdande uteslutande eller till väsentlig del härflutit av anställning hos tobaksimportör, samt

c) att han icke erhållit och icke kunnat erhålla likvärdig anställning i statens tjänst eller hos monolets utövare.

2. Ersättning skall till den, som vid importmonopolets ikraftträdande uppnått minst 45 års ålder, utgå i form av *livränta* och till övriga anställda i form av *inkomstersättning*.

Livränta respektive inkomstersättning fastställas på grundval av ersättningstagarens *medelårsinkomst*, varmed förstås medeltalet av den vederbörligen styrkta årsinkomst, som åtnjutits i den mistade anställningen åren 1938 och 1939, dock att, därest sagda medeltal överstiger 10,000 kronor, överskjutande belopp icke medräknas.

3. Livränta skall till den, som under minst 20 år innehaft anställning hos tobaksimportör, utgå med sex tiondelar av medelårsinkomsten samt till den, som icke uppnått 20 anställningsår, med ett i förhållande till anställningstidens längd nedsatt belopp.

Livräntan skall utbetalas på sätt i 9 § sista stycket sägs.

Därest ersättningstagare på grund av sin anställning beretts pension, skall livräntan minskas med pensionens belopp.

4. Inkomstersättning skall till den, som vid importmonopolets ikraftträdande icke uppnått 25 års ålder, utgå med belopp motsvarande *en halv* medelårsinkomst. Till den, som vid importmonopolets ikraftträdande uppnått 25 års ålder utgår inkomstersättning med belopp motsvarande *en* medelårsinkomst för den anställningstid, som omfattar de fyra närmaste kalenderåren före sagda tidpunkt. För varje tidigare helt anställningsår efter fyllda 21 år ökas ersättningen med *tre femtedels* medelårsinkomst, dock endast i den mån varje sådant anställningsår motsvaras av två ersättningstagarens levnadsår efter fyllda 21 år.

Inkomstersättning må icke bestämmas till högre belopp än *sex* gånger medelårsinkomsten.

Inkomstersättning skall utbetalas med sex procent av medelårsinkomsten vid slutet av varje kalendermånad, räknat från och med den månad, importmonopolet träder i kraft, till dess hela ersättningsbeloppet utgivits. Avlider ersättningstagare utbetalas återstående del av ersättningsbeloppet på enahanda sätt till ersättningstagarens dödsbo.

12 §.

På ansökan av ersättningstagare, som avses i 11 §, må kommissionen, när särskilda omständigheter därtill föranleda, besluta, att i stället för liv-

ränta eller inkomstersättning skall på en gång utbetalas ett belopp, som i fråga om livränta utgör dennas kapitalvärde samt i fråga om inkomstersättning fem sjättedelar av ersättningen.

13 §.

Tobaksagent, som bedrivit sin verksamhet sedan den 1 januari 1937 och som i medeltal för de mellan den 31 december 1934 och den 1 januari 1940 fallande verksamhetsåren genom agenturen erhållit minst en tiondel av sin hela inkomst av förvärvsverksamhet, äger, därest han vid importmono-polets ikraftträdande nedlägger sin verksamhet som tobaksagent, uppbära *livränta*.

Till grund för beräkningen av livränta, varom nu är fråga, skall läggas medelårsinkomsten av tobaksagenturen under de verksamhetsår, som i första stycket avses, dock att, därest medelsårsinkomsten överstiger 10,000 kronor, överskjutande belopp icke medräknas.

Livränta skall till den, som under minst 20 år bedrivit verksamhet som tobaksagent, utgå med sex tiondelar av den sålunda fastställda medelårsinkomsten samt till den, som icke uppnått 20 verksamhetsår, med ett i förhållande till verksamhetstidens längd nedsatt belopp.

Livräntan skall utbetalas på sätt i 9 § sista stycket sägs.

14 §.

Finner kommissionen på grund av särskilda omständigheter i visst fall avvikelse från i denna förordning stadgade ersättningsregler erforderlig till vinnande av skäligt resultat, må sådan avvikelse ske.

Denna förordning träder i kraft å dag, som av Kungl. Maj:t bestämmes.

F ö r s l a g
till
förordning om skattefrihet för vissa ersättningar vid införandet
av statsmonopol å importen av tobaksvaror.

Härigenom förordnas, att belopp, som utgives enligt 8, 10 eller 12 § förordningen om vissa ersättningar vid införandet av statsmonopol å importen av tobaksvaror, ej skall vid tillämpning av kommunalskattelagen och förordningen om statlig inkomst- och förmögenhetsskatt utgöra skattepliktig inkomst.

Denna förordning träder i kraft å dag, som av Kungl. Maj:t bestämmes.

*Utdrag av protokollet över finansärenden, hållet inför Hans Maj:t
Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 5 mars
1943.*

Närvarande:

Statsministern HANSSON, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WESTMAN, WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, ERIKSSON, BERGQUIST, BAGGE, ANDERSSON, DOMÖ, ROSANDER, GJÖRES, EWERLÖF.

Efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter anmäler chefen för finansdepartementet, statsrådet Wigforss, fråga om *reglering av import- och detaljhandeln med tobaksvaror* samt anför därvid följande.

Inledning.

Under den tid det svenska tobaksmonopolet varit gällande ha, framför allt från organisationer av näringsidkare inom tobaksbranschen, tid efter annan önskemål framförts om statliga åtgärder i syfte att i olika hänseenden förbättra förhållandena för näringens utövare. Dessa framställningar ha föranlett åtskilliga utredningar rörande de vid skilda tillfällen aktuella spörsmålen. Vissa av de förslag, som därvid framkommit, ha jämväl föranlett beslut om åtgärder från det allmännas sida. Någon mera slutgiltig lösning av problemet i dess helhet har likväl hittills icke vunnits.

Då en förnyad utredning genom statens försorg syntes mig motiverad för undersökning i vad mån och på vilket sätt de påtalade missförhållandena kunde genom statligt ingripande avhjälpas, hemställde jag i statsrådet den 8 april 1938 att Kungl. Maj:t måtte bemyndiga chefen för finansdepartementet att tillkalla högst fem sakkunniga för att inom departementet biträda med utredning rörande import- och detaljhandeln med tobaksvaror.

Med stöd av ett i enlighet med denna hemställan lämnat bemyndigande tillkallade jag nyssnämnda dag ledamöterna av riksdagens andra kammare, ombudsmannen *D. E. Hall*, lantbrukaren *N. Hammarlund* och direktören *N. T. Henriksson* samt ledamoten av riksdagens första kammare, redaktören *J. Sandén* och nuvarande ledamoten av riksdagens första kammare, direktören *E. L. Åqvist* att verkställa utredningen. Åt Åqvist uppdrogs att såsom ordförande leda de sakkunnigas arbete.

De sakkunniga, som antogo namnet *1938 års tobakshandelsutredning*, avgåvo betänkande den 16 december 1940 (Statens offentliga utredningar 1940: 34).

Över betänkandet avgåvos, efter remiss, utlåtanden av *statskontoret*, *generaltullstyrelsen*, *kontrollstyrelsen* och *kommerskollegium*, vid vars utlåtande fogats yttranden av rikets *samtliga handelskammare* utom handelskammaren i Visby, *Sveriges köpmannaförbund* och *Kooperativa förbundet*. Yttranden avgåvos vidare av *aktiebolaget Svenska tobaksmonopolet*, *Tobakshandlarnas riksförbund*, *Svenska tobaksengrossisternas förening*, *Tobaksimportörernas kontors- & lagerpersonals förening*, *Tobaksimportförsäljareföreningen*, *Svenska tobaksagenters förening* och *Svenska tidningsutgivareföreningen*. En framställning med anledning av betänkandet inkom jämväl från *Sveriges kioskidkares riksförbund*.

Aktiebolaget Svenska tobaksmonopolet hemställde i sitt yttrande, att betänkandet icke måtte läggas till grund för åtgärder från statsmakternas sida. Därest statsmakterna likväl skulle finna en reglering av tobakshandeln påkallad, borde frågan enligt bolagets mening lösas efter andra linjer än de i betänkandet angivna. Med anledning av detta uttalande hemställde jag i skrivelse till bolagets styrelse den 29 december 1941, att styrelsen måtte närmare utveckla sin sålunda antydda uppfattning om det lämpligaste förhållandet vid en eventuell reform. Styrelsen har därefter i skrivelse den 19 juni 1942 — under vidhållande av ståndpunkten, att statliga åtgärder vore opåkallade — framlagt ett alternativt reformförslag.

Över sistnämnda utlåtande ha yttranden inhämtats från *kommerskollegium* och de organisationer, som genom kollegium hörts över betänkandet, även som från *Tobakshandlarnas riksförbund* och *Svenska tobaksengrossisternas förening*. Med anledning av utlåtandet ha skrifter vidare inkommit från firma *Karl Olofssons tobakshandel*, Stockholm, m. fl., *Svenska tobaksagenters förening* samt *Tobaksimportförsäljareföreningen*.

Det föreliggande ämnets olika delar äro i viss mån förknippade med och beroende av varandra, men spørgsmålet kan likväl lämpligen uppdelas i två huvudfrågor, nämligen *dels* frågan om importen av färdiga, utländska tobaksfabrikat, *dels* frågan om detaljhandeln med tobaksvaror. Jag anhåller nu att till närmare granskning få upptaga de olika frågorna i här angiven ordning.

Importen av tobaksvaror.

Gällande bestämmelser. Jämligt 1 § första stycket förordningen den 15 december 1914 (nr 436) angående statsmonopol å tobakstillverkningen i riket tillkommer rättighet att i riket tillverka eller låta tillverka tobaksvaror uteslutande staten. Enligt 22 § 1 mom. i förordningen är däremot införsel till riket av tobaksvaror tillåten för den, som inom riket yrkesmässigt driver

handel med dylika varor, ävensom annan innehavare av registrerad firma, vilken ådagalägger, att han ämnar driva sådan handel.

Förordningen innefattar i sistnämnda hänseende en avvikelse från vad som föreslagits i det av särskilt tillkallade kommitterade år 1911 avgivna betänkande, som låg till grund för propositionen (nr 254) till 1914 års senare riksdag om införande av statsmonopol å tobakstillverkningen i riket. I detta betänkande betecknades det nämligen såsom tämligen självklart, att monopolen borde omfatta icke blott tillverkningen av tobaksvaror inom landet utan även importen av utländska tobaksfabrikat. Valet ansågs endast kunna stå mellan ett *fullständigt* monopol, innefattande såväl tillverkning och import av tobaksvaror som handeln med sådana varor, samt ett *partiellt* monopol, där staten övertog tillverkning och import medan handeln med monopolvarorna — i stället för att ske genom särskilt koncessionerade försäljare — förblev en fri näring. Det framhölls, att övriga former för partiella tobaksmonopol både i teorien ansetts såsom och i praktiken visat sig vara endast övergångsformer, vilka konsekvent utmynnat i övergång förr eller senare till fullständigt monopol.

Även föredragande departementschefen uttalade i 1914 års proposition sin principiella anslutning till den i 1911 års betänkande framlagda ståndpunkten och betecknade det såsom fullt överensstämmande med monopolens idé, att enskild import av tobaksvaror förbjödes. Icke desto mindre föreslogs i 1914 års proposition ej endast att en fri handel med tobaksvaror skulle bibehållas utan även att en fri import av färdiga utländska tobaksfabrikat skulle få förekomma vid sidan av tillverkningsmonopolet. Till stöd härför åberopades två skäl, båda grundade på hänsyn till tobakshandlarna. Det ena skälet var, att det skulle innebära ett avsteg från den i övrigt konsekvent fullföljda principen, att handeln med tobaksfabrikat skulle lämnas oberörd av monopolen, om handlandena bleve hänvisade till monopolföretaget såsom enda inköpskälla. Det andra skälet var, att man önskade bibehålla möjligheten för en enskild tobakshandlare att föra egna märken i sin butik.

Anmärkas bör vidare, att kommerskollegium i avgivet yttrande i ämnet framhållit, att handlandenas fria importrätt enligt kollegii åsikt utgjorde ett betydelsefullt regulativ på monopolens arbetssätt, produkter och prissättning, en synpunkt som i den senare diskussionen om denna fråga alltmer skjutits i förgrunden.

Emellertid betonades uttryckligen i 1914 års proposition, att det vore fullkomligt otänkbart att låta importhandeln fortgå under samma fullt fria former som hittills, utan att tillverkningsmonopolet måste effektivt skyddas mot en eljest övermäktig utländsk konkurrens genom särskilda pålagor på importen. Å andra sidan uttalades, att skattetrycket på importhandeln icke finge göras så starkt, att importrätten bleve illusorisk.

Den av departementschefen intagna ståndpunkten godkändes av statsmakterna. Utvecklingen har sedan blivit den, att monopolbolaget — fränsett en period omedelbart efter förra världskrigets slut — endast i ytterst obetydlig omfattning bedrivit import av färdiga tobaksvaror, medan denna nästan helt

omhänderhafts av enskilda grossister. Den s. k. detaljistimporten — eller större detaljhandlares import av egna märken för försäljning i egen butik — har undan för undan förlorat i betydelse och torde år 1939 ha understigit 10 procent av den totala importen.

Enligt monopolförordningens ursprungliga avfattning utgick för tobaksvara, importerad av tobakshandlare, förutom tull en licensavgift, som utgjordes av den å varan belöpande skatten ävensom av ett belopp, motsvarande vad monopolets utövare pålade tobaksvara med samma priskurantpris för täckande av sina omkostnader och vinst, vilket belopp monopolets utövare ägde behålla. Skatten utgjorde ett för varje varuslag fastställt procenttal av priskurantpriset och drabbade importerade och inom riket tillverkade tobaksvaror lika. Skyddet för den inhemska tillverkningen utgjordes sålunda av tullen och den andel av licensavgiften, som monopolets utövare ägde behålla. Senare har tullen å tobaksvaror slopats och en differentierad beskattning av inhemska och utländska tobaksvaror införts.

Enligt 18 § 1 mom. monopolförordningen i dess lydelse enligt förordning den 27 mars 1942 (nr 126) utgår tobaksskatten dels med viss procent av varans priskurantpris eller varans värde, dels ock med visst efter varans myckenhet bestämt belopp. Skattesatserna framgå av följande sammanställning:

	För inom riket tillverkad vara			För till riket införd vara		
	Procent av priskurantpriset eller värdet	Belopp för		Procent av priskurantpriset eller värdet	Belopp för	
		1 st.	1 kg.		1 st.	1 kg.
		öre	kr.		öre	kr.
Cigarrer	54	0.8	—	58	4	—
Cigarrcigarretter	62	0.4	—	63	2	—
Cigarretter	72	0.2	—	63	1.3	—
Röktobak	73	—	1.50	73	—	1.50
Tuggtobak	48	—	1.—	58	—	1.50
Snus	60	—	0.75	62	—	1.50

Enligt 22 § 2 mom. monopolförordningen i dess lydelse enligt förordningen den 27 februari 1933 (nr 58) skall för tobaksvara, importerad av tobakshandlare, erläggas en licensavgift, som utgöres av den å varan enligt 18 § belöpande skatten ävensom ett belopp, motsvarande vad monopolets utövare för täckande av sina omkostnader samt vinst pålägger tobaksvara med samma priskurantpris eller, i visst fall, med samma värde. Nämda belopp må ej överstiga 7 procent av varans priskurantpris eller värde.

Monopolbolagets andel i licensavgiften utgår från och med den 1 april 1942 tillsvdare med 5 procent av varans pris eller värde.

Beträffande tillkomsten av gällande bestämmelser tillåter jag mig i övrigt hänvisa till den utförliga historik över behandlingen av frågor rörande to-

baksimporten vid 1914—1940 års riksdagar, som lämnats i tobakshandelsutredningens betänkande (s. 25—56).

Importörernas önskemål. I en den 5 december 1939 dagtecknad, till tobakshandelsutredningen ingiven skrift anförde *Svenska tobaksgrossisternas förening* bland annat följande:

Skattebelastningen å de importerade tobaksvarorna hade sedan monopolets införande undan för undan ökats, med påföljd att allt mindre del av utförsäljningspriset kunnat disponeras för varans inköp samt till omkostnader, detaljhandelsrabatt och egen vinst. Under åren 1928—38 hade för så gott som varje år en allt större andel av omsättningen måst avstås i form av skatt och licensandel till monopolet. Detta berodde delvis på den ökade belastningen men delvis också på den sänkning av prisnivån, som måst ske för att så långt som möjligt närma densamma till monopolets nivå.

Beträffande tobaksbeskattningen finge det särskilt framhållas, att värdeskatten — i motsats till andra indirekta skatter och tullar å importvaror — utginge icke å importvärdet, d. v. s. varans inköpspris jämte frakt och assurans, utan å utförsäljningspriset, vilket innebure att värdeskatten ävensom monopolets licensandel drabbade jämväl försäljningsomkostnaderna samt grossist- och detaljhandelsvinsten ävensom styckeskatten. På grund härav kunde licensavgifterna i vissa fall uppgå ända till omkring 1,500 procent å importvarans cif-värde i svensk hamn. Till jämförelse kunde nämnas, att skatten på ett av de mest kända whiskymärkena efter den senaste höjningen av spritbeskattningen kunde beräknas utgöra c:a 206 procent av cif-värdet. Det vore tydligt, att de skäl, vilka på sin tid föranlett bibehållandet av en fri importrätt av färdiga tobaksvaror, numera icke ägde någon giltighet. På grund av skattens konstruktion och nuvarande höjd kunde importen än mindre än tidigare utgöra det regulativ på monopolets kvaliteter och pris-sättning, som ursprungligen avsetts. Det vore vidare uppenbart, att den fria importhandeln med tobaksvaror efter de vidtagna skatteförhöjningarna icke hade någon utsikt att, åtminstone när det gällde de viktigaste varorna, ekonomiskt bära sig, utan att när det tillgängliga kapitalet förr eller senare konsumerats ett sammanbrott vore ofrånkomligt.

När den fria importrätten bibehållits, hade därvid förutsatts, att densamma icke skulle kringgärdas med så starka begränsningar, att den bleve illusorisk. Denna förutsättning, som av importörerna självfallet måst uppfattas som en utfästelse från statsmakternas sida att de skulle tillåtas att bedriva sin verksamhet under tillfredsställande betingelser, föreläge emellertid icke längre. Undan för undan hade skatteskruben dragits åt allt hårdare samtidigt som prisnivån å monopolvarorna sänkts och grossisternas marginal krympt samman. Under denna utveckling hade åtskilliga importörer tvingats att nedlägga sin verksamhet och flera av de kvarvarande hade fått vidkännas svåra förluster. Det vore för övrigt självfallet, att det ständiga osäkerhetstillståndet varit ägnat att undergräva intresset för näringen. Å ena sidan hade någon garanti icke funnits mot nya skatteförhöjningar och å andra sidan hade vetskapen om monopolbolagets möjligheter att genom sänkningar av prisnivån ytterligare begränsa importhandelns konkurrensförmåga utgjort en hämmande faktor. Det innebure ingen överdrift att påstå, att förutsättningarna för näringens självständiga bestånd bortfallit. I ett dylikt läge syntes åtminstone billighetsgrundsatser bjuda, att staten, som genom sina fiskaliska anspråk skapat detta tillstånd, trädde emellan och mot skälig ersättning övertog importverksamheten.

Däremot ha representanter för *detaljistikimportörerna* inför de sakkunniga hävdat, att den fria tobaksimporten med hänsyn till dess kvalitetsreglerande betydelse borde bibehållas och en utjämning av skattesatserna åvägabringas, så att den fria importen erhöles en mera rättvis belastning och bleve i stånd att fylla sin uppgift.

De sakkunnigas förslag. Till belysande av tobaksimportens förhållanden ha de sakkunniga framlagt åtskilliga statistiska uppgifter. Härutinnan ber jag att få hänvisa till betänkandet s. 79—90. Berörda uppgifter ha delvis inhämtats från aktiebolaget Svenska tobaksmonopolet och i övrigt framkommit genom en av auktoriserade revisorn *Sven Hagström* i samband med utredningen verkställd undersökning av de ekonomiska förhållandena hos 16 tobaksimportfirmor, däribland samtliga till Svenska tobaksengrossisternas förening anslutna 14 företag. Utredningsmännen ha vidare redogjort för en av de s. k. tobaksimporthandelssakkunniga år 1936 framlagd utredning jämte däröver avgivna yttranden (betänkandet s. 57—72).

Den kritik, utredningsmännen på grundval av angivna material riktat mot nu rådande ordning för import av tobaksvaror, har främst tagit sikte på den motsättning, som ansetts ligga däri, att enligt statsmakternas år 1914 fattade beslut på en gång skall tillses, att tillverkningsmonopolet effektivt skyddas och att importträtten ej göres illusorisk. Att genom en avvägning av skattebelastningen vidmakthålla ett lämpligt jämviktsläge mellan import och inhemsk tillverkning har nämligen enligt de sakkunnigas uppfattning visat sig vara en praktiskt olöslig uppgift. I syfte att uppvisa det befogade i ett sådant påstående hänvisas till ett i betänkandet (s. 85) intaget diagram över importens andel av den totala tobakskonsumtionen, varjämte de sakkunniga anföra:

Det har ofta sagts, att den enskilda importens förhållande till den inhemska tillverkningen åren 1916 och 1917 motsvarade det av statsmakterna åsyftade jämviktsläget. Importens värde utgjorde i medeltal för dessa båda år 11.5 procent av den totala tobakskonsumtionens värde. Under efterkrigsåren inträdde emellertid en mycket stark ökning av importen och först år 1922 återställdes jämvikten, i det att importens andel av hela förbrukningen genom en skärpt beskattning av importvarorna då nedbringats till 11.8 procent. Under den återstående delen av 1920-talet lyckades man genom ständiga justeringar av skattesatserna ungefärligen vidmakthålla jämviktsläget, men därefter ha de allmänna konjunkturkurvorna fullständigt brutit igenom och orsakat starka fluktuationer i importens andel av tobaksförbrukningen med ett bottenläge för depressionsåret 1933 av 6.3 procent samt en därpå följande brant stigning upp till värdet 15.1 procent för högkonjunkturåret 1939. Importens värde (efter priskurantpris) utgjorde endast 8.4 miljoner kronor år 1933, vilket innebar en nedgång till hälften av värdet för år 1927. Därefter inträdde åter en stegring till 29.2 miljoner kronor år 1939.

Emellertid framhålla de sakkunniga vidare, att en avvägning av importens andel av tobakskonsumtionen i landet icke är den enda faktor man här har att beakta. Även om det vore möjligt att vidmakthålla det önskade jämviktsläget vore detta icke liktydigt med konstanta vinstmöjligheter för import-

närings. Tillverkningsmonopolet tillskapades för att vinna ett beskattningsinstrument, som möjliggjorde en successiv stegring av tobaksskatten i mån av statsverkets behov av ökade inkomster. I motsats till den inhemska tillverkningen har emellertid importhandeln icke varit organisatoriskt rustad att möta de ökade skattekraven utan tvärtom varit splittrad på flera sins- emellan hårt konkurrerande företag och därför måst räkna med större omkostnader än monopolbolaget. Dessutom har importen haft att bära till och med en tyngre skattebörda än den inhemska tillverkningen. På grund av dessa förhållanden har importörernas vinstmarginal alltmer uttunnats. Att av eget initiativ söka åvägabringa en koncentration har för importörerna framstått som meningslöst, då ett uppsving för importen kunde förväntas medföra skärpt beskattning. Särskilt mot slutet av 1930-talet ha importörerna i stället drivits över till att genom inköp av billiga, stundom rent underhaltiga kvaliteter, genom nedskärning av de anställdas löner och företagens vinstmarginal, långa krediter till återförsäljarna m. m. försöka stegra omsättningen på monopolvarornas bekostnad.

De sakkunniga finna, att importhandeln härigenom kommit i ett sådant läge, att importörernas klagomål icke kunna betecknas som obefogade, samtidigt som importen under vissa perioder utövat ett störande inflytande på den inhemska tillverkningen.

Vid undersökningen av, huruvida med bibehållande av importens frihet lättnad för näringsens utövare skulle kunna åstadkommas utan eftersättande av berättigade statliga intressen, framhålla de sakkunniga, att de i likhet med tobaksimporthandelssakkunniga finna enbart en lindring av skattebelastningen å importvaror i förhållande till belastningen å inhemska varor icke innefatta problemets lösning. På grund av konkurrensförhållandena skulle nämligen en dylik åtgärd med all sannolikhet allenast medföra prisnedsättningar å importvarorna. Importörernas vinstmarginal skulle sålunda icke förbättras utan importörerna fortfarande för att erhålla skälig vinst å rörelsen vara hänvisade till att genom inköp av billiga kvaliteter söka driva upp omsättningen på monopolvarornas bekostnad. De olägenheter, som på senare år framträtt, nämligen att omsättningen av importvaror ökat i en ur den inhemska produktionens synpunkt icke önskvärd grad samtidigt som de importerade varornas kvalitet nedgått och importörernas vinstmarginal minskat, skulle sålunda icke avlägsnas. Även andra, av importörerna påtalade olägenheter med nuvarande skattesystem skulle kvarstå.

Vad då angår möjligheten att tillskapa ett nytt system för tobaksskattens uttagande lär, uttala de sakkunniga, ingen annan utväg stå till buds än att ersätta den på utförsäljningspriset grundade beskattningen med en kombinerad skatt och värdetull. De sakkunniga erinra, att Svenska tobaksgrossisternas förening tidigare framkastat denna tanke, därvid ifrågasatts, att monopolbolagets andel i licensavgiften skulle borttagas, importerade och inhemska tobaksvaror beskattas lika och skyddet för den inhemska tillverkningen utgöras av tullavgifter å importvarorna.

De sakkunniga uttala, att statsmakternas anspråk på skatt å tobakskon-

sumtionen numera äro utomordentligt stora. Även den merbelastning å importvarorna, som varje beskattningssystem till skydd för den inhemska tillverkningen måste innefatta, motsvarade så stora belopp i förhållande till varans värde, att ett system med värdetullar framstode såsom praktiskt otänkbart. Man finge röra sig med tullsatser, som vore fullkomligt okända för gällande tulltaxa. Minsta felbedömning vid värderingen skulle få vittgående konsekvenser. En kombination av värdetull och stycke- respektive viktull skulle ytterligare komplicera systemet. Överhuvud taget syntes det, när nuvarande skattesystem infördes år 1924, ha ansetts vara den största vinsten av systemet, att man för framtiden icke behövde röra sig med både tullar och skatt å tobaksvaror. Att nu återinföra ett system med både tullar och skatter skulle sålunda vara att vrida utvecklingen tillbaka utan att — såvitt de sakkunniga kunde finna — därmed nå problemets kärnpunkt. Svårigheten att avväga förhållandet mellan monopolbolagets och den fria importhandelns andel i tobaksförsäljningen skulle nämligen kvarstå, lika väl som den inbördes konkurrensen mellan importörerna.

Att utfinna ett beskattningssystem, som vore mera ändamålsenligt än det efter ingående prövning av frågan år 1924 utarbetade och som skulle medföra ett gynnsammare läge för importen utan att otillbörligt minska skyddet för den inhemska tillverkningen, ha utredningsmännen sålunda funnit vara en olöslig uppgift.

Utredningsmännen ha härefter framhållit, att det motiv, som vid tillverkningsmonopolets införande åberopats för bibehållandet av en fri import, nämligen hänsynen till tobakshandlarna, icke längre föreläge, i det att dessa själva i allmänhet icke längre yrkade på importrättens bibehållande. Undantag utgjorde dock den fåtaliga grupp detaljhandlare, som bedreve import av specialmärken för sina egna butiker. Det skäl för importrättens bibehållande, som senare särskilt framhållits, nämligen att den fria importen ägde värde såsom ett regulativ på monopolbolagets tillverkning, ha utredningsmännen ansett starkt försvagat på grund av den fortgående kvalitetsförsämringen hos importvarorna. Utredningsmännen ha därför kommit till den uppfattningen, att en koncentration och rationalisering av importverksamheten borde ske under statsmakternas medverkan, nämligen genom att det nuvarande monopolbolaget övertog jämväl importen. Resultatet av utredningen innefattar sålunda en återgång till den ståndpunkt, som kommit till uttryck redan i 1911 års betänkande. Till detta ståndpunktstagande har också bidragit, att de sakkunniga efter en sådan reglering av importen funnit det lättare att vinna en lösning av problemet om en reform av detaljhandeln med tobaksvaror samt att de ansett en monopolisering av tobaksimporten fördelaktig ur statsfinansiell synpunkt.

Emellertid ha de sakkunniga sökt uppställa garantier mot att tobaksimporten i monopolbolagets hand bleve tillbakasatt till förmån för den egna tillverkningen. Detta ha utredningsmännen velat uppnå genom lagstadgade gränser för importens kvantitet i förhållande till den totala tobakskonsumtionen. Inom dessa gränser — lägst tio och högst femton procent av den to-

tala tobakskonsumtionen — skulle importen hållas genom lämplig avpassning av utförsäljningspriserna. — Däremot skulle i och med importens monopolisering en enhetlig beskattning av alla tobaksvaror införas. — De sakkunniga ha vidare, främst med tanke på detaljhandelns ordnande, föreslagit inrättande av en *statens tobaksnämnd*, bestående av en ojävig, av Kungl. Maj:t utsedd ordförande och lika antal representanter för monopolbolaget och återförsäljarna, med uppgift bland annat att tillse, att konsumenternas och detaljhandlarnas skäliga anspråk på urval av importerade tobaksvaror av god beskaffenhet beaktades.

Remissyttranden. Vad angår principfrågan om tobaksimportens monopolisering har en sådan åtgärd avstyrkts av statskontoret, handelskamrarna i Norrköping, Jönköping och Borås, Kooperativa förbundet samt aktiebolaget Svenska tobaksmonopolet. Åtgärden har däremot förordats eller lämnats utan erinran i yttranden av generaltullstyrelsen, kommerskollegium, handelskamrarna i Stockholm, Malmö, Göteborg, Karlstad, Örebro, Gävle, Sundsvall och Luleå, Sveriges köpmannaförbund, Tobakshandlarnas riksförbund, Svenska tobaksgrossisternas förening, Tobaksimportörernas kontors- & lagerpersonals förening samt Svenska tidningsutgivareföreningen.

Statskontoret uttalar den uppfattningen, att vad som kan sägas ha givit handeln med importerade tobaksvaror en särställning i förhållande till flertalet andra näringsgrenar icke är förhandenvaron av ett tillverkningsmonopol, utan framför allt, att tobaksvarorna av statsfinansiella skäl belagts med en särskild omsättningsskatt. Denna skatt kan enligt statskontorets mening icke motivera ett statligt ingripande till importörernas fördel. Icke heller vad utredningen i övrigt andragit finner statskontoret tillräckligt bärande för en monopolisering av tobaksimporten. Statskontoret ifrågasätter vidare, huruvida utredningens förslag om reglering av importens kvantitet medelst pris-sättningen är möjligt att genomföra.

Slutligen har statskontoret framhållit, att ett inlösningsförfarande enligt utredningens program under rådande förhållanden skulle medföra, att importhandeln med tobaksvaror bleve gynnsammare behandlad än annan importhandel, med vilken den eljest skulle få dela de nackdelar, som äro förenade med handelsspärren. Statskontoret kan, med särskild hänsyn till det finansiella läget, icke finna något skäl till att bereda tobaksimportörerna en dylik förmån.

Handelskammaren i Norrköping förklarar sig icke kunna dela utredningsmännens uppfattning beträffande omöjligheten att avväga ett erforderligt skydd för den inhemska tillverkningen utan att samtidigt göra importrätten illusorisk. Handelskammaren uttalar härom:

Så länge en fri import existerar, kunna dess intressen icke bringas i samklang med alla den inhemska produktionens strävanden. Här föreligger ett naturligt motsatsförhållande, som måste medföra meningsskiljaktigheter parterna emellan. Utredningsmännens förslag att för undanröjande av varje anledning till de ständigt återkommande klagomålen från importörernas sida lägga tillverkningsmonopol och importmonopol i samma hand är en både

bekvämt och effektiv utväg. Ett så vittgående ingripande i näringslivets frihet kan emellertid icke rättfärdigas av någon statsmaktens önskan att befria sig från de upprepade klagomålen från tobaksimportörernas sida och detta alldeles oberoende av om tobaksimportens nuvarande utöware icke vilja motsätta sig en sådan lösning. Det må icke förbises, att importnäringen till följd av krigsförhållandena på obestämd tid lamslagits, vilket förhållande givetvis måste påverka vederbörandes benägenhet att för framtiden avstå från detta näringsfång. Det tillvägagångssätt, som från statsmaktens sida bör nyttjas för att i framtiden eliminera störande klagomål från importörernas sida är icke att förinta den fria importen utan att undanröja befogade anledningar till sådana klagomål. Ett mera välvilligt beaktande av importörernas intressen kan för detta ändamål från statsmaktens sida vara erforderligt.

Handelskammaren i Jönköping finner bärande skäl av ekonomisk art för en monopolisering av importhandeln med tobaksvaror icke föreligga samt understryker importhandelns betydelse som ett regulativ på monopolbolagets driftsekonomi och monopolvarornas kvalitet. Ett borttagande av konkurrensen mellan monopolbolaget och de enskilda importörerna skulle enligt handelskammarens uppfattning i längden bliva till nackdel för konsumenterna.

Handelskammaren i Borås har ansett de ursprungliga skälen för en fri import av tobaksvaror ännu vara för handen. Då det syntes stå fast att importhandeln till följd av statsmakternas beskattningsåtgärder icke kunnat i längden fylla sin regulativa funktion, borde konsekvensen bjuda, att skattestrycket på importhandeln lättades.

Kooperativa förbundet uttalar, att den hittills vunna erfarenheten visar, att den ordning, som rått mellan monopolstillverkningen och importen, varit till landets bästa, och anser icke att fullgoda motiv för en ändring framlagts. Förbundet kan heller icke finna, att ett sådant nödläge för tobaksimportörerna skulle föreligga, att staten av denna anledning skulle behöva skrida till en inlösen av deras rörelse.

Styrelsen för *aktiebolaget Svenska tobaksmonopolet*, förklarar sig sakna anledning frånträda sin tidigare hävdade uppfattning, att de skäl, som vid tobakstillverkningens monopolisering föranledde bibehållande av rätten till fri import av färdiga tobaksvaror, icke förlorat sin giltighet. Styrelsen yttrar härom:

Styrelsen håller alltjämt före, att den fria importen är ägnad att tjäna som en kvalitetsreglerande faktor för monopolbolagets tillverkningar och utgöra en sporre för bolagets inom fabrikationen sysselsatta personal att söka hålla kvaliteten på de inom riket tillverkade tobaksvarorna på en hög nivå samt att till förbilligande av dessa varor anordna driften på det mest ekonomiska och rationella sätt. Det må visserligen vara sant, att importen, i den mån den inrikts på sämre varukvaliteter, förlorar sin betydelse som regulator i angivna avseenden. Men de möjligheter till en hälsosam konkurrens, som den fria importrätten innebär, äro dock av det värde, att ett upphävanne av densamma icke utan mycket starka skäl bör ifrågakomma. Styrelsen vill erinra, att utvecklingen under åren närmast före stormaktskrigets utbrott icke kan sägas giva vid handen, att det skulle ha förelegat skäl för ett statligt ingripande i ena eller andra formen till förmån för denna importnäringens utöware. Gentemot utredningsmännen, som utgå från att förutsättningarna för en enskild importverksamhet skulle vara mycket små även efter ett åter-

inträde av normalt läge, vill styrelsen betona, att det torde vara riktigast att först avvakta detta läges inträde för att därvid med utgångspunkt från den faktiska utvecklingen kunna få en säker grund att bygga ett omdöme på.

I anslutning till de sakkunnigas motivering för ståndpunkten, att ett system med kombinerad skatt och tull å tobaksvaror icke vore att förorda, har *generaltullstyrelsen* uttalat, att tullsatser av den storlek, som synts de sakkunniga vara otänkbar, dock torde äga motsvarighet i andra länders tulltaxor, att tullverkets kontroll över den riktiga beräkningen av tullvärdena är omsorgsfullt uppbyggd med syfte att förhindra sådana felbedömningar av dessa, som de sakkunniga befarat, samt att kombination av värdetull och annan tull redan nu förekommer i tulltaxan.

Oavsett vad sålunda anförts har styrelsen emellertid förklarat sig icke kunna bortse från att ett system, som innebure att med rådande monopol å tillverkningen av tobaksvaror förenades monopol å importen av sådana varor, ägde vissa företräden framför den nuvarande ordningen med avseende å importen. Styrelsen, som ansett sig icke böra ingå på frågan, huruvida i stället för införande av importmonopol vissa jämkningar inom ramen för nu gällande beskattningssystem lämpligen borde ske, har fördensskull funnit sig icke hava anledning till erinran mot en sådan monopolisering av importen av tobaksvaror, som innefattas i de sakkunnigas förslag.

Handelskammaren i Stockholm förklarar, att frågan om importhandels ställning inom ramen för det svenska tobaksmonopolet tillhört de spörsmål, som aldrig upphört att diskuteras alltifrån monopolets tillkomst. Den kommitté, vars förslag låg till grund för 1914 års proposition, hade icke hyst någon tvekan om att monopolet utom tillverkningen skulle omfatta även importen av tobaksvaror. När statsmakterna likväl avstått från att lägga importhandeln under monopolet, hade detta bland annat skett av det principiella skälet, att då handeln i övrigt lämnades utanför monopolet detta borde gälla även handeln med importerade varor. Handelskammaren fortsätter:

Denna principiella ståndpunkt luckrades upp redan något år efter monopolets tillkomst, när den fria grosshandeln med de inom riket tillverkade monopolvarorna bragtes att upphöra och dess utövare, i likhet med tobaksfabrikanterna, fingo sina ersättningar för »förlorad näringsverksamhet». Under så gott som hela tiden därefter har frågan om förhållandet mellan monopolet och den kvarstående delen av engrosförsäljningen, d. v. s. den som baserat sin handel på importerade varor, stått i förgrunden för diskussionen. Knappt något år har gått, utan att detta spörsmål varit föremål för förslag i riksdagen eller den offentliga debatten. Efterhand har den meningen fått allt starkare rotfäste, att också denna gren av tobakshandeln bör övertagas av monopolet.

För handelskammaren är i detta sammanhang icke fråga om ett principiellt ställningstagande till statsmonopol eller icke, i vilket hänseende kammarens uppfattning torde vara så väl känd, att den icke tarvar något särskilt understrykande. Vad det nu gäller är allenast den praktiska frågan, huruvida konsumenterna och importhandeln med tobaksvaror och dess utövare bättre gynnas genom ett bibehållande av den nuvarande fria importrätten än av att även denna gren av tobaksgrosshandeln införlivas med monopolet

samt dess utöware erhålla ersättning för rörelsens nedläggande. Med denna utgångspunkt har handelskammaren efter en prövning av vad som förekommit under denna frågas långa utvecklingshistoria funnit goda skäl tala för att den under nuvarande förhållanden närmast framkomliga vägen ur de svårigheter, som här föreligga, är en återgång till den ståndpunkt, som i detta spörsmål intogs av 1911 års kommitté, på vars arbeten den nuvarande ordningen inom tobakshanteringen i vårt land i övrigt i allt väsentligt bygger. Handelskammaren finner sig således kunna tillstyrka bifall till utredningens förslag om tobaksimporthandelns överförande till monopolbolaget, så mycket hellre som en dylik åtgärd påyrkats av det alldeles övervägande antalet av de tobaksimportörer, som nu äro verksamma i landet, och dessutom uttryckligen förordats av tobaksdetaljhandlarnas riksorganisation.

Handelskammaren avvisar de sakkunnigas tanke på en reglering av importens kvantitet medelst prissättningen och yttrar i anslutning härtill:

Det är för övrigt i hög grad tveksamt, om det eftersträfvade syftet, d. v. s. att låta importen fortfarande vara en »regulator» på monopolbolagets tillverkning, numera har någon verklig betydelse. Det är emellertid uppenbart, att importerade tobaksvaror jämväl för framtiden böra beredas visst utrymme inom den svenska konsumtionen även om huvudvikten därvid icke lägges på ett i och för sig välgrundat behov av kontroll på de svenska varornas beskaffenhet, utan framför allt på konsumenternas vällovliga intresse att inom rimliga gränser få röka även utländska varor för vilka av en eller annan anledning intresse föreligger. Inom Vin- & spritcentralens — det andra statsmonopolets — verksamhet har garanti beretts förbrukarna att genom inköp från utlandet få tillgodose de individuella smakriktningar, som icke ansetts tillfredsställda av detta företags egna varor, men detta syfte har vunnits utan varje försök att binda bolaget vid viss kvantitetsreglering. En motsvarande rättighet med dess egenskap av säkerhetsventil bör icke förmenas tobakskonsumenter, men det borde, i varje fall tillsvidare, vara tillräckligt med ett fastslående härav.

Handelskammaren i Malmö framhåller att importhandeln sedan ett tjugotal år gång efter annan hos statsmakterna anhållit att få sin ställning gentemot tobaksmonopolet avgränsad och rättsligt skyddad eller, därest en dylik reglering ej vore genomförbar, att mot gottgörelse få överlåta sin rörelse. Handelskammaren uttalar vidare bland annat:

Den ställning importhandeln intagit i monopolsystemet har alltid varit svävande. Av olika skäl ha de garantier för importhandelns fortbestånd, som åsyftats, aldrig kunnat närmare fixeras och därför fått synnerligen begränsat värde. En viktig omständighet har därvid varit, att de förutsättningar, varunder monopolet och importhandeln haft att inför statsmakterna tillvarata sina intressen, varit väsentligen olika. Gentemot monopolet har importhandeln alltid stått som den svagare parten. Konsekvenserna av detta förhållande har med åren blivit allt tydligare. Med den utformning monopolet fått och med de sätt, varpå beskattningen tillämpats, kan svårigen bestridas, att importhandelns ställning under monopolet kommit att karakteriseras av ökad otrygghet gränsande till godtycklighet. Under sådana förhållanden kan ej heller förväntas att importhandeln skall vara i stånd att genom nyrekrytering och ny kapitaltillförsel upprätthålla och hävda sin ställning.

Med den höjd, som skattebelastningen numera fått, lära svårigheterna att utforma ett på en gång effektivt och rationellt normerat och avvägt skydd för monopol tillverkningen ha blivit så betydande, att de ej längre kunna över-

kommas. Och i samma mån saknas även förutsättningar för att upprätthålla en självständigt organiserad och arbetande importverksamhet. Både ur denna synpunkt och av praktiskt-ekonomiska skäl lär därför intet annat återstå än att acceptera tanken på ett kombinerat import- och tillverkningsmonopol.

Handelskammaren betecknar såsom tämligen utsiktslöst att genom mer eller mindre schematiska föreskrifter söka åvägabringa en reglering av konkurrensförhållandena mellan importen och monopolstillverkningen. Vid en fullt genomförd monopolisering, sådan som den nu förordade, syntes en kontroll endast kunna sökas i en helt fristående revision av monopolets verksamhet.

Vad till sist angår förslaget om inrättande av en statens tobaksnämnd finner handelskammaren, då en dylik nämnd även av andra skäl kunde ha en uppgift att fylla, intet vara att erinra mot att den även med avseende å importen anlätades som utredande och rådgivande organ.

Handelskammaren i Göteborg uttalar, att ehuru handelskammaren med beklagande måste se en utveckling, genom vilka de fria näringsrätterna alltmera inskränkas genom statliga ingripanden, handelskammaren dock när det gäller tobaksimporthandeln icke vill motsätta sig en monopolisering. Motiven för denna ståndpunkt utvecklar handelskammaren sålunda:

Genom tillverkningsmonopolets införande år 1914 och därefter följande åtgärder till skydd för monopolets tillverkning ha importörernas ställning blivit alltmera vansklig. Under senare år har visserligen en rent faktisk förbättring i importörernas läge kunnat förmärkas, men någon ändring i de faktorer, som huvudsakligen orsaka deras svårigheter, torde icke kunna påräknas. Från grossistimportörernas sida har ju även med utgångspunkt från de i själva systemet liggande vanskligheterna en inlösning av staten påyrkats. Vad detaljimportörerna angår är förhållandet ett annat. Emellertid är deras andel av den totala importen obetydlig. Under sådana omständigheter synes det ej obefogat, att blott för deras skull bibehålla ett system, som för övrigt visat sig innebära stora nackdelar. Det ofta åberopade skälet för bibehållandet av en fri import, att denna skulle utöva en kvalitetsförbättrande inverkan på den inhemska produktionen, torde under nuvarande omständigheter — såsom av utredningsmännen även framhålles — icke längre äga samma giltighet som tidigare.

Handelskammaren i Karlstad betecknar förslaget om tobaksimportens monopolisering som en från början väntad och naturlig konsekvens av tillverkningsmonopolets införande.

Handelskammaren i Örebro har funnit de av utredningsmännen anförda skälen för tobaksimportens monopolisering övertygande.

Handelskammaren i Gävle uttalar, att en monopolisering av tobaksimporten helt visst icke är av något intresse för konsumenterna. Handelskammaren avstår emellertid från att hävda konsumentintresset och den fria företagsamheten i medvetande om det tvångsläge, vari importhandeln försatts genom skatteskärpningarna, vilka medfört att frågan delvis kommit att framstå som en social angelägenhet. För en lösning av detta sociala problem anser han-

delskammaren den i betänkandet föreslagna lösningen vara den på samma gång bästa och närmast till hands liggande.

Handelskammaren i Sundsvall säger sig i näringsfrihetens värnande ha sett en av sina främsta uppgifter och sålunda i princip icke kunna biträda förslag om monopolisering av någon gren inom handeln. Importhandeln med tobaksvaror måste dock bedömas även ur andra utgångspunkter. Under hänvisning till utredningens resultat har handelskammaren då om än med tvekan ansett sig böra tillstyrka grossistimportörernas upprepade, av de sakkunniga nu biträdda framställning, att staten mot skälig ersättning övertog importverksamheten.

Handelskammaren i Luleå hävdar att den ifrågasatta utvidgningen av tobaksmonopolet måste bedömas oavsett den principiella inställningen till monopol över huvud och tillstyrker utredningsmännens förslag.

Sveriges köpmannaförbund anmärker, att tobaksimporten mera till namnet än till gagnet varit fri, emedan den skattevägen kunnat regleras av statsmakterna. Under sådana förhållanden kunna de principiella invändningar, som förbundet annars skulle rikta emot ett beskärande av rätten till import av tobaksvaror, i detta särskilda fall icke få samma tyngd som eljest. Med hänsyn till att även importens överförande till monopolet ur nyetableringssynpunkt kan medföra en fördel för detaljhandeln och till att ersättning föreslås utgå till av den föreslagna monopoliseringen berörda vill förbundet därför icke avstyrka de sakkunnigas förslag i denna del.

Kommerskollegium har uttalat, att de skäl, som på sin tid anfördes för att bibehålla tobaksimporten oberörd av monopolet, numera knappast vore bärande. Här föreläge ej något principspörsmål om näringsfriheten såsom sådan, enär tillverkningen av tobaksvaror inom landet redan monopoliserats och den åtgärd som nu föresloges i viss mån kunde sägas utgöra en konsekvens av den förra åtgärden. Då det därjämte föreläge en bestämd önskan från tobaksimportörernas egen sida, att monopoliseringen utsträcktes att gälla även importen, syntes även härvidlag ett skäl vara givet för en sådan anordnings vidtagande. Kollegium anför vidare:

För att möta det skäl, som ofta anförts till förmån för importens frihet, nämligen att den härav föranledda konkurrensen bidroge till att tvinga monopolet att hålla sin produktion på en kvalitativt hög standard, har utredningen föreslagit upprättande av ett organ, en statens tobaksnämnd, som konsultativt skulle stå monopolstyrelsen till tjänst vid behandling av importfrågor och avvägningen av relationen mellan den egna produktionen och importen. Kollegium har intet emot att monopolstyrelsen beredes tillfälle att rådföra sig med lämpligt antal personer, men finner detta kunna ske under enklare former än utredningen tänkt sig.

Tobakshandlarnas riksförbund har anslutit sig till de sakkunnigas förslag med följande motivering:

Det stora flertalet specialtobakshandlare ha icke något större intresse av den fria importrättens bibehållande, och genom att importen monopoliserar undanröjes ett av hindren för en sanering av detaljhandeln med tobaksvaror. Det har ofta gjorts gällande, att den fria importen skulle vara av värde

såsom ett regulativ på monopolbolagets verksamhet. Detta kan måhända tidigare ha varit fallet, men riksförbundet anser, att den enskilda importen numera måste anses ha spelat ut sin roll. Såsom de sakkunniga framhålla har i vissa fall importvarornas kvalitet försämrats under senare år, och samma vara har ofta lanserats under olika namn och i varierande utstyrsel. Ej sällan ha importvaror blivit liggande alltför lång tid, innan de kunnat säljas, och när de slutligen kommit i kundens hand, ha de ofta varit i dålig kondition. Varken ur allmänhetens eller tobakshandlarnas synpunkt synes det vara anledning att slå vakt om ett sådant system.

Då anledning till att förhållandena inom importhandeln utvecklats i här antydd icke önskvärd riktning huvudsakligen måste sökas i statliga åtgärder på tobaksbeskattningens område och då tobaksimportens monopolisering rent ekonomiskt måste komma att medföra stora fördelar för statsverket, hävda vi dessutom, att övertygande skäl även allmänt sett tala för de sakkunnigas förslag om en utvidgning av monopolrätten, så att densamma kommer att omfatta även importen av tobaksvaror.

Svenska tobaksgrossisternas förening betecknar importhandelns inlösen som den enda möjliga utvägen att åstadkomma en förnuftig ordning på området och yttrar vidare:

När föreningen, som under senare år med hänsyn till de ständigt stegrade skatterna själv nödgats hemställa om en sådan lösning, nu ansluter sig till utredningens förslag att monopolisera tobaksimporthandeln, sker detta givetvis med beklagande, att läget tvingar föreningen att acceptera en dylik utväg ur svårigheterna. Med de mörka framtidsutsikterna för näringen skulle det dock icke vara försvarligt av hänsyn till de anställda, om föreningen icke godtoge, att näringen nedlades mot en ersättning, som — om utredningens förslag antages — åtminstone vad de anställda beträffar måste betecknas som i stort sett tillfredsställande.

Tobaksimportörernas kontors- & lagerpersonals förening anför:

Av betänkandet synes oss klart framgå, att starka skäl tala för att monopolisering av tobaksimporten skulle medföra möjlighet att ordna handeln med tobaksvaror på ett ur olika synpunkter tillfredsställande sätt. I varje fall förefaller det oss alldeles obestridligt, att den särdeles gynnade ställning, vilken tobaksmonopolet intager i förhållande till den fria tobaksimporten och till vilken det kommit genom den skattepolitiska utvecklingen, numera gör det så gott som omöjligt för importörerna att så bedriva sin verksamhet att de syften, som den fria importen ursprungligen ansetts skola tjäna, verkligen uppnås.

Med hänsyn till vad vi sålunda finna vara ådagalagt anse vi oss icke böra framföra några principiella betänkligheter mot det föreslagna inlösningsförfarandet.

En övervägande majoritet bland de avgivna yttrandena innefattar sålunda en anslutning till förslaget om tobaksimportens monopolisering.

Kommerskollegium har emellertid med hänsyn till det statsfinansiella läget ifrågasatt, huruvida åtgärden för närvarande bör genomföras. Denna synpunkt har även framkommit i de avstyrkande yttrandena.

Gentemot det i sistnämnda yttranden jämväl gjorda uttalandet, att tobaksimportörerna skulle på ett obehörigt sätt gynnas i förhållande till andra av

handelsspärren drabbade importnäringsar om en inlösen genomfördes nu, har *Tobaksimportörernas kontors- & lagerpersonals förening* i en efter remissförfarandet ingiven skrift anfört, att det övertvägande antalet tobaksimportfirmor till skillnad från motsvarande företag inom andra branscher till följd av den hårda beskattningen ej haft möjlighet att under förkrigsåren skapa sådana reserver, att de nu kunna sörja för sin personal.

Monopolbolagets utredning. I den inledningsvis omnämnda, av monopolbolagets styrelse verkställda fortsatta utredningen i ämnet erinras, att styrelsen — fränsett att den icke funnit bärande skäl för importens monopolisering vara förebragta — i sitt yttrande över betänkandet uttalat tvivel rörande möjligheten att praktiskt genomföra utredningsmännens förslag att medelst prissättningen reglera importens kvantitet. Styrelsen uttalar emellertid sin anslutning till utredningsmännens uppfattning om önskvärdheten av att vidmakthålla en import av lämpligt omfång. Den fråga, som föreläge till besvarande, syntes alltså vara, huruvida på annat sätt än utredningsmännen föreslagit en koncentration och rationalisering av tobaksimporten kunde komma till stånd med bibehållande av ett visst spelrum för konkurrensen mellan import och inhemsk tillverkning. Härutinnan yttrar styrelsen:

De förslag, som styrelsen med utgångspunkt från de styrelsen givna anvisningarna anser sig böra framlägga bygga på den förutsättningen, att detaljhandelns problem löses genom införande av ett koncessionssystem.

För importens del skulle förslaget innebära följande:

1. Engrosimporten med tobaksvaror inlöses.
2. Varje koncessionerad detaljhandlare tillerkännes rätt att importera utländska tobaksfabrikat. Denna import tillgår så, att detaljhandlaren, efter att själv ha ingått köpeavtal med den utländske fabrikanten, anmäler varan till licensbehandling hos monopolbolaget på samma sätt som för närvarande sker. Därvid utröner emellertid bolaget — med ledning av faktura och övriga handlingar rörande införseln — vilken summa, som belöper på inköp, transport och försäkring av varan, samt fastställer, efter tillägg allenast av den direkta kostnaden för banderollens påsättande, ett utförsäljningspris, vilket innefattar en försäljningsvinst motsvarande återförsäljarrabatten på bolagets egen tillverkning. Detaljhandlaren bör emellertid äga möjlighet att — utan återbekommande av förut erlagd skatt — senare få det vid importtillfället fastställda utförsäljningspriset nedsatt, om särskilda skäl därtill föreligga.
3. Då det emellertid torde kunna antagas, att allenast ett mindre antal återförsäljare besitta erforderlig affärskunskap för att själva kunna träda i förbindelse med utländska fabrikanter eller äro villiga att underkasta sig det därmed förenade besväret, föreslås vidare, att inom monopolbolaget upprättas en särskild avdelning för import av utländska tobaksfabrikat. Hos denna avdelning äga återförsäljarna rätt att rekvirera utländska tobaksvaror, vilka därefter — utan särskild kostnad för de besvär rekvisitionen förorsakar — tillhandahållas dem på samma villkor som de av monopolbolaget tillverkade varorna.

4. Viss högre skattebelastning å importerad tobaksvara bibehålles i enlighet med riksdagens bestämmande, och monopolbolagets nuvarande andel av licensavgiften slopas. För att ej rubba det nuvarande skyddet för den inhemska tillverkningen skulle emellertid licensandelen omföras till skatt. Sedan erfarenhet vunnits om hur importen gestaltar sig under det nya systemet och tobakshandeln överhuvud taget efter en kommande fred återgått i normala gängor, finge frågan om en lämplig skatteavvägning å importerade och inhemska varor upptagas till omprövning. Därvid finge man ha för ögonen, att icke en import av lämplig omfattning förhindrades genom skattebelastningen och givetvis också att icke skyddet för den inhemska tillverkningen bleve för lågt.

I utlåtandet anföres vidare:

I praktiken skulle det här skisserade systemet otvivelaktigt utvecklas därhän, att den alldeles övervägande delen av importen komme att ombesörjas av monopolbolaget. Styrelsen har därvid tänkt sig, att återförsäljarnas önskemål med avseende å märkesurvalet skulle tillgodoses utan några som helst inskränkningar. Monopolbolagets import kan icke desto mindre antagas komma att till alldeles övervägande del bestå av allmänt kända standardmärken, såsom havannacigarrer, Camel-cigarretter, Capstantobak o. dyl. Av dylika märken borde en lämplig mängd hållas å lager hos bolaget för omedelbar expediering av inkommande beställningar. Detaljhandlarnas rätt till egen import återigen torde så gott som uteslutande komma att utnyttjas av sådana större specialtobakshandlare, som önska föra egna märken i sina butiker. Ehuru varken rätten att hos monopolbolaget rekvirera utländska tobaksfabrikat eller rätten till egen import tänkts bliva begränsad med avseende å märkesurvalet, skulle alltså enligt styrelsens uppfattning det föreslagna nya systemet i praktiken även leda till den önskade rationaliseringen i kvalitativt avseende av tobaksimporten. Med det här föreslagna systemet undviks vidare uppoffrandet av specialtobakshandlarnas rätt att föra egna märken i sina butiker. Just möjligheten för en sakkunnig och driftig specialtobakshandlare att kunna välja egna märken synes vara en viktig förutsättning för uppkomsten av en specialtobakshandel av god standard. Framför allt genom bibehållandet av denna importrätt — men även genom den oinskränkta rätten att hos monopolbolaget rekvirera andra importmärken än sådana, beträffande vilka viss handlande förvärvat ensamförsäljningsrätt hos den utländske fabrikanten — synes slutligen importens värde såsom ett regulativ på den inhemska tillverkningen i tillbörlig mån tillvaratas, liksom konsumenternas intresse av att få tillgång även på utländska tobaksfabrikat.

Mot det nu framlagda förslaget skulle kunna invändas, att problemet om den lämpliga avvägningen av skattebelastningen å inhemsk och importerad vara kvarstode. Detta problem torde emellertid bli väsentligt förenklat. Frågan skulle icke längre gälla, huruvida skattebelastningen möjliggjorde en engrosimport av önskvärd beskaffenhet samt med skälig affärsvinst för företagarna och skäliga löner för personalen. I den mån en andrahandsförsäljning av importvaror möjligen framdeles skulle kvarstå kunde befogade krav på skattesänkningar i syfte att förbättra betingelserna för sådan handel icke resas. Den fråga riksdagen, när anledning därtill uppkomme, finge att taga ställning till vore allenast, huruvida stadgade skattesatser innefattade ett tillbörligt skydd för den inhemska tillverkningen eller omvänt, huruvida konsumenternas krav på goda importvaror med gällande skattesatser kunde tillgodoses av detaljhandlandena till priser, som stode i rimlig proportion till

priserna å inhemska varor. Framhållas bör i detta sammanhang, att grossist-avansens bortfallande redan vid nu gällande skattesatser skulle möjliggöra en avsevärd prisnedsättning å importvarorna, då ju skatten beräknas på grundval av utförsäljningspriserna. Importens koncentrerings till i huvudsak en hand, införandet av enhetliga rabattsatser och kreditförsäljningarnas bortfallande skulle verka i samma riktning.

De nya remissyttrandena. I de över monopolbolagets utredning avgivna yttrandena har i regel någon förskjutning i bedömandet av principfrågan om tobaksimportens monopolisering icke framträtt, medan däremot i åtskilliga yttranden erinringar gjorts rörande vissa detaljer i det framlagda nya förslaget.

Handelskammaren i Norrköping uttalar sålunda, att intet inträffat, som kunde föranleda handelskammaren att frånfalla sin avvisande ståndpunkt till förslaget om importens monopolisering.

Ett uttalande av samma innebörd har gjorts av *handelskammaren i Borås*, som finner motiverat, att frågan i varje fall ställes på framtiden, tills man fått se hur förhållandena vid fri import ställa sig efter krigets upphörande.

Sistnämnda ståndpunkt har numera jämväl intagits av *handelskammaren i Karlstad*.

Även *Kooperativa förbundet* vidhåller sin mening, att den fria import-rätten bör bibehållas. Förbundet hävdar, att under normala tider ekonomiska förutsättningar för en fri grossistimport finnas. Ett bibehållande i princip av den fria engrosimporten skulle emellertid enligt förbundets mening ej hindra, att monopolbolaget övertog en växande del av importen och fungerade som agentur för utländska tobaksfabrikanter vid deras försäljning till svenska detaljister. Här om anför förbundet:

Helt naturligt kan man tänka sig en utvidgning av Tobaksmonopolets importverksamhet på ett sådant sätt, att Tobaksmonopolet bemyndigades förvärva sådana privata importföretag, vilka kunde tillföra det värdefulla förbindelser med utländska fabrikanter eller andra särskilda fördelar, och införliva dem med sin verksamhet. Skulle de utländska fabrikat, som Tobaksmonopolet på så sätt komme att företräda, försämrats, behöfve ej detta betyda, att den konsumerande allmänheten bleve uteslutande hänvisad till dessa importvaror och helt avskuren från andra utländska fabrikat, bättre i kvalitet eller billigare i pris; det stode ju alltjämt öppet för privata grossister att knyta nya förbindelser och söka introducera deras märken på den svenska marknaden. Kunde de privata grossister, vilka ej anse sig kunna bedriva sin importrörelse på ett lönande sätt, erbjuda Tobaksmonopolet att övertaga denna efter sedvanliga affärsmässiga linjer, bleve frågan om inlösning ej längre beroende av statsmakternas åtgöranden och politiska beslut utan av normala affärsmässiga överbäganden från kontrahenternas sida. Vägen stode därmed vidare öppen för en koncentrerings av importen och därigenom uppnåeliga driftsmässiga fördelar, utan att detta behöfve ske på det statliga helmonopolets grundval.

Förbundet yttrar vidare bland annat:

Vad beträffar de importerade varornas allmänna konkurrensförutsättningar gentemot de inom landet producerade monopolvarorna, synes Tobaksmono-

polet alltså anse en högre skattebelastning å importvarorna nödvändig för att monopolfabrikaten skola kunna bibehålla den ställning å marknaden, vilken betraktas som nödvändig icke minst av statsfinansiella skäl. Huruvida de nu gällande proportionerna för importerade och hemmafabricerade varors totala belastning äro de riktiga, vill Tobaksmonopolet tydligen dock lämna därhän. Det synes förbundet obestriddt, att den nu gällande belastningen genom licensavgiften och skatten å importen är av prohibitiv natur och att en betydande reduktion av denna därför är ofrånkomlig, om efter importspärrens bortfallande eller lättande någon import av tobaksvaror öfverhuvud taget skall komma i gång.

Handelskammaren i Stockholm påpekar, att monopolbolaget i likhet med handelskammaren uttalat tvivel rörande möjligheten att medelst prissättningen avväga importens kvantitet och bl. a. på grund härav förordat, att detaljimporten lämnas fri. Handelskammaren fortsätter:

Även handelskammaren finner det lämpligt, att vid monopolisering av engrosimporten möjlighet beredes detaljhandlare att utan anlitan av monopolets förmedling direkt från utlandet införa tobaksvaror. Härigenom skapas en viss konkurrens för monopolet, och det vinnes framför allt bättre garanti för att nya och individuella smakriktningar inom konsumtionen tillgodoses än om importen uteslutande anförtros åt ett enda importorgan. Den fria detaljhandelsimportens betydelse som konkurrensfaktor får emellertid ej överskattas, efter som de stora och gångbara tobaksmärkena torde komma att importeras av monopolet själv. Dessutom är att märka, att enligt monopolets förslag försäljningsvinsten å importerad vara skulle sammanfalla med återförsäljningsrabatten på monopolets egen tillverkning. Någon särskild ersättning för det arbete och de kostnader och risker, som äro förenade med importverksamheten, skulle alltså icke utgå. Ur affärsmässig synpunkt är detta emellertid icke tillfredsställande och några nya initiativ inom importhandeln torde under angivna förhållanden knappast vara att emotse. Överhuvud taget måste man på grund av de otillfredsställande vinstchanserna räkna med att intresset för importhandeln kommer att bli synnerligen begränsat.

Handelskammaren medger, att det möter svårigheter att finna en tillfredsställande lösning av detaljimportens ställning i det nya systemet, men framlägger ett alternativt förslag:

Den utvägen står till buds att med en förhöjd försäljningsvinst å importvarorna förknippa ett förbud mot försäljning av dylika varor till annan återförsäljare. Den konsekvensen är dock i så fall ofrånkomlig, att endast större firmor med en relativt betydande omsättning kunna tänkas inlåta sig på importaffärer. Samma resultat är emellertid — som redan antytts — att förutse, om försäljningsvinsten å importvarorna begränsas att motsvara återförsäljningsrabatten. Det torde nämligen även i så fall bli allenast vissa större detaljistfirmor, som kunna tänkas ha intresse av och öfver huvud kompetens att bedriva importhandel. I valet mellan nu angivna två möjligheter anser handelskammaren emellertid det alternativ, som medger en högre rabatt å importvarorna, ehuru under förutsättning av förbud mot andrahandsförsäljning, vara att avgjort föredraga framför en nedskärning av importmarginalen till paritet med återförsäljningsrabatten på från monopolet rekvirerade varor.

Med anledning av monopolbolagets ståndpunkt, att detaljhandelns koncessionering skulle vara en förutsättning för engrosimportens inlösen, uttalar handelskammaren slutligen, att det vore svårt att inse, varför icke importhandelns problem skulle kunna lösas utan sammankoppling med detaljhandelsfrågan. Enligt handelskammarens förmenande borde det icke vara uteslutet, att engrosimporten inlöstes och detaljistimporten lämnades fri samtidigt som den nuvarande ordningen för tobaksdetaljhandeln tillsvidare bibehölles i huvudsak oförändrad.

Handelskammaren i Jönköping, som i sitt tidigare yttrande avstyrkt tobaksimportens monopolisering, uttalar nu, att handelskammaren icke vill motsätta sig engrosimportens inlösen, om en sådan åtgärd fortfarande är i överensstämmelse med grossistimportörernas egen önskan.

Även i denna handelskammares yttrande reses invändning mot att en detaljistimportör, som genom eget initiativ förvärvat förbindelse med utländska fabrikanter, icke skulle erhålla någon ersättning för sitt extra arbete, sina kostnader och risker. Det kunde antagas att detaljistimportörerna komme att förlora intresset för att offra tid, arbete och pengar på importaffärer, som icke betalade sig bättre än affärer på grundval av enkla rekvisitioner hos monopolbolaget.

Liknande synpunkter utvecklas av *handelskammaren i Malmö*, som anser ofrånkomligt att villkoren för detaljistimporten förbättras, därest denna skall behålla något värde som regulativ på monopolbolagets verksamhet. Handelskammaren föreslår, att detaljisternas försäljningsvinst å egen import höjes med tre procent utöver monopolbolagets återförsäljarrabatt. Som villkor för denna högre rabatt borde dock gälla, dels att importen avser egna eller andra än monopolbolagets märken dels också att dylika importvaror endast få avsättas i detaljistimportörens eller i annan erkänd detaljhandlares affär.

Som en möjlig utväg för att hävda importens ställning hänvisar handelskammaren vidare till den föreslagna statens tobaksnämnd.

Även *handelskamrarna i Göteborg* och *Luleå* ifrågasätta värdet av detaljistimportens bibehållande på det sätt monopolbolaget föreslagit.

Handelskammaren i Gävle finner en lösning av importfrågan enligt monopolstyrelsens förslag godtagbar och framhåller bl. a. att förslaget skulle medföra den fördelen, att standardmärkena bland importvarorna bleve hela tobaksbranschens egendom på ett annat sätt än tidigare, vilket låge i såväl branschens som allmänhetens intresse. Handelskammaren finner också tillfredsställande, att förslaget bevarar möjligheten för enskilda, dugliga detaljhandlare att importera egna märken.

Handelskammaren i Sundsvall finner monopolstyrelsens förslag vara att föredraga framför tobakshandelsutredningens. Handelskammaren anser förslaget möjligt att genomföra oberoende av detaljhandelsfrågans lösning.

Sveriges köpmannaförbund anför samma synpunkter som handelskammaren i Gävle.

Kommerskollegium tillstyrker monopolstyrelsens förslag och påpekar därvid att förslaget innebär en mindre ingripande lösning än den av tobakshan-

delsutredningen framlagda, då det enbart tar sikte på engrosimporten. Emellertid erinrar kollegium om de synpunkter av statsfinansiell art, som kollegium framhållit i sitt utlåtande över betänkandet.

Tobakshandlarnas riksförbund förordar monopolstyrelsens förslag med följande motivering:

Förslaget innebär bland annat den förenklingen framför nu rådande ordning att standardmärkena bland importvarorna kunna beordras samtidigt med monopolvarorna och att den fortsatta importen av allmänt efterfrågade märken tryggas. Vidare måste det anses vara till gagn, att priserna bli enhetliga. Förslaget att bibehålla rätten för detaljisterna att importera egna märken kan ha en viss betydelse på samma gång som allmänhetens anspråk på större sortering tillgodoses. Förbundet förutsätter dock, att denna importrätt förbehålles specialtobakshandeln.

I förutnämnda, av firma *Karl Olofssons tobakshandel m. fl.* ingivna skrift uttalas tillfredsställelse över förslaget om bibehållande av detaljistimporten. Även i denna skrift hävdas emellertid, att sådan importrätt bör förbehållas verkliga specialaffärer inom tobaksbranschen och ej medgivas varuhus och herrekiperingsaffärer. Som specialaffär borde endast räknas affärer, där tobaksvarorna upptaga 75 procent av omsättningen. I skriften anföres vidare bland annat:

Vi kunna ej finna anledningen till, att vi ej skulle få kalkylera med högre avance på egen import än vad vi erhålla i rabatt på monopolbolagets varor. Rättvisan kräver enligt vårt förmenande hänsynstagande till de omkostnader av olika slag, som en detaljhandlare har att dragas med. Reklam, annonsering, fönsterskyltning och bräckage samt i förekommande fall hyra för frihamnslager m. m. drager också stora utgifter. Därtill kommer kanske också en större och mera kvalificerad personal. Med den beskattning som utgår på importvarorna och som är avsedd att utgöra en viss regulator på prissättningen, kan det ju ej bliva tal om många procent högre kalkyl. Genom för höga priser omöjliggöres importen. Någon fara för att detaljistimporten skulle taga för stor omfattning synes därför ej föreligga och skyddet för den inhemska tillverkningen bleve ej på något sätt rubbat. Konsumenternas intresse av större variation på importvaror bleve ej heller tillbakasatt.

Departementschefen.

Såsom framgår av den lämnade redogörelsen för de i ärendet avgivna yttrandena har på sina håll den uppfattningen hävdats, att de genom tobakshandelsutredningen vunna upplysningarna rörande den enskilda tobaksimportens läge icke skulle innefatta tillräckliga skäl för statliga åtgärder till reglerande av importnäringens ställning vid sidan av tillverkningsmonopolet. Utredningsmännen själva, liksom flertalet hörda näringsorganisationer, ha emellertid intagit en motsatt ståndpunkt. För egen del finner jag de av utredningsmännen anförda skälen för ett statsingripande så vägande, att den sedan lång tid tillbaka aktuella frågan icke längre bör undanskjutas. Vid detta ståndpunktstagande har jag särskilt fäst avseende vid de sakkunnigas uppgift, att engrosimportens vinstmarginal av olika skäl — och otvi-

velaktigt främst på grund av de alltmer ökade skattekraven — undan för undan uttunnats, vilket bland annat haft till följd, att lönestandarden för importörernas personal genomsnittligt nedpressats till en anmärkningsvärt låg nivå. Härigenom har en reglering av tobaksimporten obestriddligen i viss mån kommit att framstå som en social angelägenhet. Såsom från olika håll uppgivits har vidare en sänkning av de importerade tobaksvarornas kvalitet kunnat iakttagas — även detta en följd av branschens ogynnsamma arbetsbetingelser — varigenom importen förlorat i betydelse såsom ett regulativ på den inhemska tillverkningen. På sätt utredningsmännen angivit, har importnäringens utveckling även i andra hänseenden medfört olägenheter och slitningar mellan olika intressen, något som för övrigt framgått redan av de framställningar i ämnet, som tid efter annan ingivits till statsmakterna.

I några av de yttranden, vari statliga åtgärder beträffande tobaksimporten avstyrkts, har framhållits, att importnäringen under slutet av 1930-talet haft ett betydande uppsving och att den rådande handelsspärren icke kunde åberopas såsom skäl för ett statsingripande. Vad förstnämnda synpunkt angår må till en början erinras, att — såsom de sakkunniga uttalat — omsättningsstegring under nyssnämnda period delvis vunnits genom nedskärning av vinstmarginalen, varför vinstökningen varit mindre än omsättningsökningen. Vidare bör märkas, att en speciellt gynnsam konjunktur för tobaksimporten rådde under ifrågavarande år på grund av den starkt ökade efterfrågan på virginiacigarretter, en smakriktning som först sent tillgodosågs genom inhemsk tillverkning. Såsom handelskammaren i Göteborg påpekat, medförde detta tillfälliga uppsving ingen ändring i de faktorer, som huvudsakligen orsakat svårigheter för importörerna, vilkas klagomål grundats på de med själva systemet förenade vanskligheterna för näringen. Vad åter handelsspärren angår är det alldeles uppenbart, att denna icke skänker något som helst ökat berättigande åt importörernas önskemål. Rimligen bör emellertid ej heller de av kriget orsakade förhållandena tagas till intäkt för slutsatser i motsatt riktning. Det bör uppmärksammas, att de önskemål från importörernas sida, som närmast aktualiserat den föreliggande frågan, konsekvent hävdats under en lång följd av år före kriget. Den anbefallda utredningen påbörjades likaledes före kriget och utredningsmännen ha uteslutande behandlat frågan såsom en angelägenhet under normala tider och på lång sikt. Ett sådant betraktelsesätt bör även enligt min mening anläggas på frågan. Då nu en nödtvungen paus inträtt i importverksamheten, finner jag emellertid samtidigt, i likhet med de sakkunniga, tillfället lägligt för en omgestaltning av verksamheten.

Vad härefter angår det sätt, på vilket en reglering av tobaksimporten bör ske, ha utredningsmännens överväganden lett fram till samma ståndpunkt, som hävdats redan i förutnämnda betänkande av år 1911. Utredningsmännen beteckna en kombination av fri import och tillverkningsmonopol som en halvmesyr, vilken oundgängligen måste medföra stridigheter och missförhållanden. Utredningsmännen ha sålunda biträtt det av engrosimportens re-

presentanter framförda önskemålet om en statsinlösen av importrörelsen, vilken i fortsättningen i likhet med tillverkningen av tobaksvaror inom landet skulle monopoliseras. De i ärendet hörda näringsorganisationerna ha också i allmänhet anslutit sig till denna ståndpunkt under framhållande av, att här icke föreligger något principspörsmål rörande näringsfriheten utan att importens monopolisering snarast utgör en icke oförutsedd konsekvens av tillverkningsmonopolets inrättande.

Det av monopolbolagets styrelse på min begäran utarbetade alternativa förslaget innefattar i sak endast mindre modifikationer av utredningsmännens ståndpunkt vad importfrågan angår.

För egen del har jag tidigare icke utgått från, att en utvidgning av monopolen skulle vara den enda eller bästa utvägen ur de svårigheter, varmed tobaksimporten haft att kämpa. Tvärtom yttrade jag vid anmälan av frågan om en förnyad utredning i ämnet, att jag ställde mig tveksam till den av importörerna framförda tanken på en utbyggnad av monopolsystemet, men likväl ansåg det vara av viss betydelse, att en blivande utredning finge omfatta de sätt, varpå en dylik utbyggnad kunde tänkas ske.

Efter att ha tagit del av de sakkunnigas överväganden och de över betänkandet avgivna yttrandena har jag emellertid kommit till den uppfattningen, att en utvidgning av tobaksmonopolet att omfatta även importen utgör frågans mest rationella lösning. Att enbart en lindrigare skattebelastning på importvarorna eller ett på kombination av tull och skatt grundat beskattningssystem icke skulle innefatta någon utväg ur de föreliggande svårigheterna, synas mig de sakkunniga hava klarlagt. I likhet med utredningsmännen ser jag även ett skäl för en monopolisering av tobaksimporten däri, att en sådan åtgärd skulle innefatta en viss förenkling av spörsmålet om detaljhandeln med tobaksvaror.

Vid en monopolisering av tobaksimporten anser jag, i likhet med de sakkunniga, angeläget, att garantier vinnas för att tobaksimporten i monopolbolagets hand icke blir tillbakasatt till förmån för den egna tillverkningen, vare sig man nu därvid vill lägga huvudvikten vid importens betydelse såsom en för den inhemska tillverkningen stimulerande konkurrensfaktor eller vid konsumenternas intresse av att beredas tillgång även till utländska tobaksfabrikat. Även monopolbolaget självt, liksom de hörda näringsorganisationerna, ha för övrigt understrukt vikten av tobaksimportens vidmakthållande. Olika utvägar till vinnande av detta syfte ha angivits. I likhet med monopolbolagets styrelse och åtskilliga av näringsorganisationerna finner jag utredningsmännens uppslag, att genom prissättningen hålla importens kvantitet inom viss lagstadgad ram, knappast innefatta någon praktiskt genomförbar lösning. Jag ansluter mig i stället till det i monopolbolagets utlåtande skisserade systemet för importens handhavande, vilket innebär rätt för detaljhandeln att mot samma återförsäljarrabatt som å bolagets egna varor hos bolaget rekvirera utländska tobaksfabrikat utan annan begränsning än den, som ett av riksdagen fastställt högre skattetryck å importvarorna innebär. Den lämpliga avvägningen av skattetrycket blir, såsom monopolbolaget

framhållit, en väsentligt förenklad fråga sedan hänsynen till enskilda engrosimportörer bortfallit.

Monopolbolagets alternativa förslag till importfrågans lösning innefattar även i ett annat hänseende en modifikation av sakkunnigförslaget, nämligen därutinnan, att den s. k. detaljistimporten skulle få fortbestå, ehuru med begränsade vinstmöjligheter. Jämväl på denna punkt biträder jag monopolbolagets mening. Att detaljistimporten icke skulle berättigas kalkylera med högre vinstmarginal än vid försäljning av inhemska tobaksvaror, har framkallat kritik från åtskilliga håll. Enligt min uppfattning bör emellertid någon ändring av monopolbolagets förslag i detta hänseende icke vidtagas. Det bör framhållas, att vissa av de nuvarande engrosföretagen vuxit fram ur större detaljaffärer. Importen har till en början skett i syfte att sälja de utländska märkena i den egna butiken, men sedan varorna börjat bliva mera allmänt efterfrågade, har importören börjat sälja dem även till andra detaljister och importörerna sålunda övergått till att bli engroshandel. Skulle nu en detaljistimport med större vinstmöjligheter än försäljningen av inhemska varor tillåtas fortbestå, kunde häri befaras ligga fröet till en ny engroshandel, vilken i en framtid kunde leda till en situation liknande den, som det nu framlagda reformförslaget åsyftar att avveckla. Att tillåta en fri vinstkalkylering och samtidigt förknippa rätten till detaljistimport med förbud mot andrahandsförsäljning, såsom i ett par yttranden ifrågasatts, synes mig vara en föga tilltalande utväg, då ett dylikt förbud tydligen skulle förutsätta en besvärande övervakning och anställande av åtal vid överträdelser, något som otvivelaktigt skulle skapa irritation och missnöje. Slutligen bör märkas, att detaljistimportören efter den särskilda vinstmöjlighetens bortfallande tydligen finge inrikta sig på en verklig kvalitetskonkurrens med monopolbolaget.

Skulle sålunda detaljistens intresse för en egen import begränsas till önskemålet att locka kunder till affären genom tobaksfabrikat av god beskaffenhet, till vilka han ägde ensamförsäljningsrätt, synes det tydligt, att detaljistimportens värde såsom garanti för tobaksimportens fortbestånd bleve tämligen begränsat. En viss fördel synes mig dock detaljistimportens bibehållande innebära. Vid försöken att vinna ytterligare garantier för en tobaksimport av lämplig beskaffenhet och omfång synes mig emellertid ligga nära till hands att tillskapa ett organ vid sidan av monopolbolaget, med uppgift att, såsom de sakkunniga uttala, tillse, att konsumenternas och detaljhandlarnas skäliga anspråk på urval av importerade tobaksvaror av god beskaffenhet beaktas. Då ett sådant organ, på sätt jag i det följande skall närmare beröra, även beträffande detaljhandeln med tobaksvaror kan anses ha en uppgift att fylla, ansluter jag mig till de sakkunnigas förslag om inrättande av en *statens tobaksnämnd*. Frågan om denna nämnds lämpliga sammansättning skall behandlas i det följande.

Frågan om de grunder, efter vilka ersättning skäligen bör utgå till de nuvarande enskilda tobaksimportörerna och deras personal vid bifall till det här framlagda förslaget, torde jag senare få anmäla.

Detaljhandeln med tobaksvaror.

Inledning. Såsom i det föregående framhållits, var syftet med tobaksmonopolets införande att uppnå ett effektivare utnyttjande av tobakskonsumtionen som skattekälla. I överensstämmelse härmed var en allmän utgångspunkt för de resonemang, som framlades i förutnämnda betänkande av år 1911, att andra eller längre gående åtgärder icke borde tillgripas än de, som kunde anses erforderliga för vinnande av ett effektivare skatteresultat. Man uppställde därför den frågan, huruvida en monopolisering av tobakshandeln kunde anses erforderlig för vinnande av tillbörlig avkastning å en monopoliserad fabrikation.

Denna fråga besvarades nekande. Handeln med tobaksvaror befanns vara så spridd, att ett motsvarande antal försäljare kunde antagas bereda även monopolets varor all önskvärd spridning. Å andra sidan syntes vid en koncessionering av tobakshandeln antalet försäljare — fränsett behovet av en reglering av antalet olika orter emellan — icke kunna beräknas bli mindre än det före monopolet existerande antalet. En monopolisering av handeln skulle alltså endast medföra, att de dittillsvarande tobaksförsäljarna i den förändrade egenskapen av koncessionerade försäljare komme att fortsätta sin tobakshandel. Önskemålet att för nedbringande av försäljningskostnaderna förena minuthandeln med tobak med försäljning av andra artiklar vore redan förverkligat och ej heller ur kontrollsynpunkt vore en koncessionering erforderlig. Härtill komme att en reglering av antalet försäljare å särskilda orter skulle nödvändiggöra ett kostsamt ersättningsförfarande, som kunde undvikas om monopolet icke utsträcktes till handeln.

I 1914 års proposition åberopades dessa synpunkter. I likhet med kommitterade fann föredragande departementschefen sålunda handeln med tobaksvaror allenast böra bindas genom sådana ordnings- och kontrollföreskrifter, som finge anses vara för tillverkningsmonopolets behöriga utövning oundgängligen nödvändiga.

I enlighet med denna av riksdagen godkända ståndpunkt stadgades i 5 § första stycket monopolförordningen: »Handeln med tobaksvaror är fri, under iakttagande av de i denna förordning meddelade föreskrifter jämte vad i övrigt gäller angående handel med tobaksvaror.» Stadgandet är alltså gällande.

Ehuru riksdagen sålunda godkände de i propositionen förordade principerna för tobaksdetaljhandelns ordnande, uttalade riksdagen vissa önskemål angående de direktiv, som de av Kungl. Maj:t utsedda ledamöterna i monopolbolagets styrelse borde erhålla. Därvid framhölls bland annat vikten av att sådana försäljningsförmåner lämnades bolagets återförsäljare, att dessa i vad på bolaget berodde och med hänsyn till rådande förhållanden inom tobakshandeln måtte äga möjlighet att förvärva skälig inkomst av densamma. Föreskrifter i överensstämmelse med riksdagens önskemål intogos även i instruktionen för de av Kungl. Maj:t utsedda ledamöterna i bolagets styrelse.

Vid monopolets ikraftträdande gjordes rabattfrågan till föremål för ingående utredningar inom monopolbolaget. Därvid uppdelades detaljisterna i två grupper, tobaksspecialister och övriga handlande. Till den förre gruppen hänfördes sådana, vilkas omsättning av tobaksvaror utgjorde minst 75 procent å affärens totala omsättning. Övriga handlande hänfördes till den andra gruppen. Den allmänna rabatten bestämdes till 16 procent men tobaksspecialisterna — vilkas verksamhet uteslutande eller till huvudsaklig del utgjordes av försäljning av tobaksvaror och vilkas kostnader sålunda i motsvarande utsträckning måste bestridas av inkomsterna från tobaksförsäljningen — erhöello en tilläggsrabatt av 8 procent. Denna tilläggsrabatt var av rent personlig natur samt bunden till den lokal, vari vederbörandes affär var inrymd.

Systemet med tilläggsrabatt visade sig snart medföra åtskilliga olägenheter. Sålunda yppade sig svårigheter att fastställa, vilka återförsäljare, som borde räknas till tobaksspecialister. Växlingar i omsättningen nödvändiggjorde överflyttningar från den ena till den andra kategorien. Då monopolbolaget till följd av förutsättningarnas bortfallande måste draga in tilläggsrabatten, uppstodo missnöje och slitningar.

Genom överenskommelse mellan medlemmarna i Tobakshandlarnas riksförbund och monopolbolaget löstes år 1918 rabattfrågan på det sätt, att bolaget till varje tobaksspecialist utbetalade en i förhållande till omsättningen av monopolvaror under år 1917 bestämd summa en gång för alla, lägst 1,500 kronor, avsedd att utgöra en avlösning av tilläggsrabatten, och varje sådan handlande undertecknade i detta sammanhang en förklaring, att han erhållit slutlig ersättning för de förmåner, han som tobaksspecialist åtnjutit. Den summa monopolbolaget utbetalade i avlösningar översteg 5 milj. kronor.

I samband med avlösningen av tilläggsrabatten till tobaksspecialisterna företogs en sänkning av den allmänna rabatten till 15 procent. I april 1922 företogs en ytterligare sänkning till 13 procent utom beträffande cigarrer. Under åren 1922—39 var rabatten oförändrad, men i samband med de senaste årens höjningar av tobaksskatten har den undergått flera justeringar nedåt och utgår för närvarande med 11 procent för cigarrer, cigaretter och tuggtobak samt med 10 procent för cigarrecigaretter, röktoak och snus. Dessa rabattsatser gälla sedan den 1 december 1941. Vid den senaste, i mars 1942 beslutade höjningen av tobaksskatten lämnades rabattsatserna sålunda oförändrade.

En redogörelse för nyss omförmälda, år 1918 genomförda avlösning av tobaksspecialisternas tilläggsrabatt lämnades riksdagen i proposition (nr 192) till 1924 års riksdag, vari — såsom förut berörts — även förslag till omläggning av tobaksbeskattningen framlades samt såväl tobaksimportens som tobaksdetaljhandelns problem ingående behandlades. Beträffande detaljhandeln uttalade föredragande departementschefen bland annat:

Det synes mig förklarligt, att den speciella tobakshandlarkåren strävar efter att åt sina medlemmar förskaffa bästa möjliga försäljningsvillkor och på så sätt söker verka för en allmän höjning av kårens ekonomiska ställning. Naturligt är också, att uppmärksamheten därvid i första hand riktas på de rabattförmåner, som vid försäljning tillgodokomma dessa. Tobakshandlarnas existens beror emellertid i hög grad jämväl av omsättningen. Vid sådant för-

hållande och då över en tredjedel av tobaksspecialisterna fortfarande har en årlig omsättning, som ej uppgår till 20,000 kronor, synes mig grunden till de mindre gynnsamma förhållandena inom kåren icke vara så mycket att söka i rabatternas nuvarande läge som fastmera i åtskilliga av vederbörandes ringa handelsomsättning. Jag håller således före, att frågan om tobakshandlarnas förbättrade ställning icke kan finna sin lösning genom en reglering av rabattsatserna. Jag har anledning förvänta, att monopolbolaget icke vill underlåta tillse, att försäljningsrabatten såväl till tobaksspecialisterna som till andra återförsäljare så avväges, att den i genomsnitt täcker försäljningskostnaderna, där dessa i förhållande till omsättningen och jämväl i övrigt äro rimliga, samt därutöver lämnar skäligen försäljningsvinst. Styrelsen torde sålunda vid förskjutningar i de förhållandena, som äro normerande för försäljningsrabattens bestämmande, ägna rabattfrågan vederbörligt beaktande samt därvid, så långt som är förenligt med en rationell skötsel av bolagets rörelse och nöjaktig hänsyn till allmänheten, tillgodose återförsäljarnas berättigade intressen. En fråga att av styrelsen tagas under övervägande synes mig ock vara, huruvida icke vissa kategorier av återförsäljare, vilka hava jämförelsevis små omkostnader och vilkas verksamhet i övrigt icke är hänförlig till handel i vanlig bemärkelse, såsom kiosker, kaféer, automater m. fl. borde kunna till förmån för övriga återförsäljare åtnöjas med något lägre rabatt.

I anslutning härtill yttrade bevillningsutskottet vid 1924 års riksdag, att utskottet å ena sidan till fullo insåge vikten av att monopolbolagets försäljningsorganisation ordnades efter ekonomiska och affärsmässiga principer till nedbringande av försäljningskostnaden, men å andra sidan hyste den uppfattningen, att, även inom den ungefärliga ramen för de dåvarande försäljningskostnaderna, hänsyn i något större utsträckning än hittills skulle kunna tagas till de olika handlaregruppernas behov genom lämplig differentiering av rabattsatserna. Därvid syntes uppenbarligen i främsta rummet hänsyn böra tagas till sådana detaljhandlare, som utövade tobaksvaruförsäljning såsom huvudsaklig förvärvskälla.

Riksdagen godkände utskottets uttalande.

Monopolbolagets styrelse övervägde härefter olika åtgärder till förbättring av förhållandena inom detaljhandeln men fann därvid, att en differentiering av rabattsatsen till förmån för vissa handlande skulle vara förenad med synnerliga svårigheter och giva anledning till ständiga meningsskiljaktigheter mellan bolaget och dess återförsäljare. I stället framlade bolagets styrelse ett i nio punkter sammanfattat förslag om en avlösning av de särskilda hänsyn mot tobakshandlarna, varå 1914 och 1924 års riksdagar gjort häntydan. Kostnaderna för denna avlösning skulle bäras av bolaget. Styrelsen förutsatte, att därest en överenskommelse enligt det framlagda förslaget bleve godkänd och genomförd, bolaget för framtiden skulle vara oförhindrat att i avseende å försäljning av dess produkter allenast tillämpa sådana affärsmässiga grundsatser, som bolaget funne vara riktiga.

Det framlagda avtalsförslaget innebar i huvudsak en engångsgottgörelse till de tobakshandlare, vilka år 1918 varit i monopolbolagets böcker upptagna såsom tobaksspecialister och i denna egenskap under nämnda år erhållit ersättning av bolaget.

Berörda förslag underställdes 1926 års riksdag (proposition nr 36). I sitt

betänkande i ämnet erinrade bevillningsutskottet om den av 1924 års bevillningsutskott uttalade uppfattningen, att, inom den ungefärliga ramen för de dåvarande försäljningskostnaderna, hänsyn i något större utsträckning än hittills skulle kunna tagas till de olika handlaregruppernas behov genom lämplig differentiering av rabattsatserna. Mot en sådan åtgärds lämplighet ur merkantil synpunkt hade starka betänkligheter rests från monopolbolagets sida. Då det i propositionen återgivna förslaget till ordnande av mellanhavandet mellan bolaget och vissa återförsäljare syntes tillgodose alla de berättigade anspråk på gottgörelse, som kunde resas från deras sida, utan att därigenom åtgärder tillgripes, som ur synpunkten av rörelsens affärsmässiga drivande befunes vara mindre tilltalande, ansåge utskottet det kunna försvaras, att en uppgörelse träffades i huvudsaklig överensstämmelse med berörda förslag. Därest en dylik överenskommelse komme till stånd, ansåge utskottet, att bolaget helt fullgjort de särskilda förpliktelser mot tobakshandlandena, varå riksdagen år 1924 liksom år 1914 häntytt.

Riksdagen godkände utskottets ståndpunkt.

Avtal mellan monopolbolaget och Sveriges tobakshandlares riksförbund av det innehåll riksdagen godkänt träffades den 30 april 1926. De enligt detsamma utbetalade ersättningsbeloppen utgjorde tillsammans över 2 milj. kronor. Därjämte avsattes i enlighet med avtalet en fond å 600,000 kronor, som skulle förräntas efter 5 procent, och av vilken avkastningen skulle användas till understöd åt f. d. tobaksspecialister, som vore i särskilt behov därav.

Det förut återgivna stadgande i monopolförordningen, enligt vilket handeln med tobaksvaror i princip skulle vara »fri», har icke ansetts innefatta någon förpliktelse för monopolbolaget att utan restriktioner bifalla alla inkommande ansökningar från personer, som önskat bliva antagna till återförsäljare åt bolaget. Däremot har stadgandet möjliggjort för en person, som icke blivit antagen till återförsäljare, att likväl påbörja detaljhandel med tobaksvaror, därvid han tillgodosett sitt varubehov genom inköp av utländska tobaksfabrikat från enskilda importörer och genom inköp av inhemska tobaksvaror hos någon av monopolbolagets återförsäljare, som därvid behållit viss del av den rabatt, bolaget beviljat honom.

För närvarande distribueras monopolbolagets tillverkning dels genom i runt tal 20,000 återförsäljare av olika kategorier — specialtobakshandlare, diversehandlare och kooperativa föreningar, näringsställen samt kiosker — vilka erhållit inköpsrätt hos bolaget och av vilka omkring 3,000 i bolagets statistik redovisas såsom specialtobakshandlare, dels ock genom sådana återförsäljare, vilka på sätt nyss angivits tillgodose sitt behov av inhemska tobaksvaror genom inköp i andra hand. Antalet återförsäljare av sistnämnda kategori har uppskattats till flera tusen, av vilka dock endast ett mycket ringa antal ansetts vara att hänföra till gruppen specialtobakshandlare.

De sakkunnigas förslag. Specialtobakshandelns läge år 1938 har av tobakshandelsutredningen gjorts till föremål för undersökning i form av en omfattande enquête direkt till samtliga i monopolbolagets statistik såsom specialtobakshandlare betecknade återförsäljare. Resultatet av undersökningen, som redovisas å s. 212—222 i betänkandet, har ställts i relation till en på enskilt initiativ verkställd utredning rörande detaljhandelns läge år 1933.

Innan de sakkunniga ingått på ett bedömande av berörda statistiska material, ha de uppställt den frågan, huruvida det allmänna ur ekonomiska eller sociala synpunkter kunde anses ha något intresse av eller någon skyldighet att ingripa för att söka förbättra arbetsbetingelserna för tobakshandlarelåren.

Vad då först den ekonomiska synpunkten angår, hävda de sakkunniga, att det såväl ur monopolbolagets (och därmed statens) som ur konsumenternas synpunkt vore ett intresse, att i stället för två småbutiker tätt bredvid varandra — vilka till följd av en långsam omsättning tillhandahölle illa konditionerade varor och överhuvudtaget arbetade under betryckta existensmöjligheter — få en affär av god standard. Tobaken måste emellertid vara lättillgänglig för konsumenterna. Mot intresset av att hålla detaljhandeln på en god standard finge vägas intresset av en smidig, tillräckligt spridd distribution. Betraktades denna fråga på längre sikt leddes tanken till en fortlöpande uppsikt över utvecklingen genom ett organ representerande samtliga intresserade parter.

Vad därefter frågans sociala sida angår uttala de sakkunniga till en början, att den ståndpunkten, att en relativt liten, välbärgad och fackkunnig tobakshandlarelår vore bättre än en stor, proletariserad skara av återförsäljare, syntes innebära en viss generalisering av problemet. Det kunde nämligen icke vara ett samhällsintresse att allt för starkt begränsa den krets av personer i små omständigheter, måhända med nedsatt arbetsförmåga, som nu finge en låt vara blygsam existens genom inkomster från en tobaksaffär, eventuellt såsom utfyllnad till annan inkomst. Det enda alternativet för dessa personer, om de utestängdes från tobakshandeln, vore måhända i många fall understöd från fattigvården. Även ur denna synpunkt gällde det sålunda att vid strävandena att begränsa antalet affärer gå fram med viss försiktighet.

De sakkunniga hävda vidare, att förhållandena inom detaljhandeln med tobaksvaror måste anses intimt förknippade med monopolbolagets åtgöranden. Liksom i fråga om importhandeln med tobaksvaror syntes därför den ståndpunkten äga fog, att särskilda skäl för ett statligt ingripande inom denna gren av detaljhandeln föreläge, i den mån uppgifterna om tobakshandelns nödläge kunde anses statistiskt verifierade. Här om anföra utredningsmännen:

Det förebragta statistiska materialet visar, att antalet specialtobakshandlare med direkt inköpsrätt från monopolbolaget ökat från 2,525 år 1933 till 3,008 år 1939, d. v. s. med i runt tal 500 affärer eller drygt 19 procent av antalet förstnämnda år. Specialtobakshandelns andel av monopolbolagets totalförsäljning var det oaktat densamma de båda nämnda åren (36.7 resp. 36.6 procent).

Dessa siffror synas visa, att monopolbolaget under nyss angivna period tillämpat en mindre restriktiv politik ifråga om beviljande av rätt till inköp mot rabatt, än under ett tidigare skede av bolagets verksamhet. Man synes icke kunna undgå att sätta denna utveckling i samband med den enskilda importverksamhetens uppsving under samma period. Det vill förefalla, som om monopolbolaget inför den stegrade konkurrensen funnit sig böra giva friare tyglar åt distributionen av sin egen tillverkning.

Trots denna utveckling har den totala omsättningen per affär från 1933 till 1938 stigit med i genomsnitt över 9,000 kronor eller med nära $\frac{1}{3}$ av 1933 års omsättning. Nettoinkomsten per affär har under samma period ökat från 1,812 till 2,686 kronor eller med icke mindre än 48 procent.

Vad de tre största städerna angår — beträffande vilka en minskning av antalet tobaksaffärer ansetts särskilt önskvärd — har nu angivna utveckling varit än mer accentuerad för Stockholms och Göteborgs del, i det att nettoinkomsten ökats med 73 respektive 54 procent, medan inkomstökningen för tobakshandlarna i Malmö (49 procent) nära sammanfaller med det genomsnittliga värdet för hela riket. I detta sammanhang kan tilläggas, att medan antalet tobaksaffärer i Stockholm år 1908 var 21 per 10,000 invånare, antalet numera utgör 14 å 15 per 10,000 invånare.

Inberäknat tobakshandlares egen eller makes biinkomst har en genomsnittlig inkomstökning med drygt 1 000 kronor eller nära 39 procent inträtt från 1933 till 1939. Samtidigt har omkostnaderna i procent av totala affärsomsättningen sjunkit från 8.7 till 7.5, vilket tydligen i huvudsak innebär, att den stegrade omsättningen icke medfört behov av större lokaler eller större antal biträden.

Självfallet får icke förbises, att 1933 var ett typiskt depressionsår medan 1938 var ett utpräglat högkonjunkturår. Siffrorna torde också utvisa, att branschen är speciellt känslig för konjunkturväxlingar. Men uppenbarligen kan ett statsingripande inom denna gren av detaljhandeln icke motiveras med att branschen har att dragas med svårigheter under depressionstider. Tages nu ett medeltal av nettoinkomsten för år 1933 och år 1938, skulle väl erhållas ett värde, som kunde betraktas som en mätare av branschens läge under »normala» förhållanden. Detta medelvärde blir — biinkomster inberäknade — 3,164 kronor. Häri ingå då affärer av alla storlekar och inom alla dyrortsgrupper.

Mot bakgrunden av dessa statistiska uppgifter ha nu de sakkunniga uppställt frågan om lämpligheten av ett *koncessionssystem* för detaljhandeln med tobaksvaror. Härvid betona de sakkunniga, att redan rådande system — trots att tobakshandeln i monopolförordningen betecknats såsom »fri» — har flera koncessionsliknande drag och att en fullständig koncessionering av tobakshandeln därför skulle innebära en mindre genomgripande förändring än beträffande en annan bransch. Emellertid anföra de sakkunniga vidare:

Det synes likväl icke kunna förnekas, att en koncessionering av handeln möter sådana betänkligheter, att fullkomligt övertygande skäl för åtgärdens absoluta nödvändighet måste förebringas, innan en dylik åtgärd kan tillstyrkas. Såsom exempelvis frågan om den yrkesmässiga automobiltrafiken visat, innefattar ett koncessionssystem allvarliga problem t. ex. i samband med överlåtelse vid dödsfall eller eljest av en koncessionerad rörelse. Dylika problem böra icke utan tvingande skäl tillskapas inom ett nytt område.

Resultatet av den statistiska undersökningen kan enligt vår mening icke anses innefatta ett godtagbart belägg för att branschen som helhet betrak-

tad skulle befinna sig i ett så uppenbart nödläge, att en fullständig koncessionering av sociala skäl framstår som en tvingande nödvändighet.

Härmed är ingalunda sagt, att icke giltiga skäl för mindre långtgående reformer skulle vara förhanden. Även under högkonjunkturen 1938 hade mer än $\frac{1}{5}$ av tobaksaffärerna en omsättning understigande 20,000 kronor. Inom denna grupp återfinnes utan tvivel större delen av den kategori mindre väl-skötta affärer, vilka det såväl ur monopolbolagets (och därmed statens) som ur konsumenternas synpunkt vore önskvärt att avlägsna. Uppenbart synes ock vara, att en fortsatt tillväxt av antalet försäljningsställen i samma takt som åren 1933—39 skulle resultera i allvarliga olägenheter.

Med hänsyn till vad sålunda anförts ha utredningsmännen funnit sig böra avvisa tanken på en fullständig koncessionering av tobaksdetaljhandeln. De sakkunniga anknyta i stället till en vid tidigare behandling av ärendet av kommerskollegium uppställd fråga, huruvida icke genom lämplig samverkan mellan monopolbolaget och tobakshandlarna en viss begränsning i nyetableringen skulle kunna genomföras. De sakkunniga yttra härom:

Från denna utgångspunkt synes en icke oväsentlig förbättring — i varje fall på längre sikt — vara möjlig att ernå. Framhållas bör, att hela frågan komme i ett alldeles förändrat läge, om tobaksimporten monopoliserades. Man synes för närvarande böra låta sig nöja med detta steg jämte vissa övriga i det följande berörda åtgärder utom ramen för en fullständig koncessionering. Den framtida utvecklingen finge därefter visa, om strävandena mot förbättrade förhållanden inom branschen på detta sätt kunde förverkligas eller om ett radikalare ingrepp vore ofrånkomligt. Det skulle sålunda nu närmast gälla att skapa förutsättningar för att man finge ett visst grepp om utvecklingens förlopp.

Beträffande de *reformer utan koncessionering*, vilka sålunda åsyftats, uttala de sakkunniga i huvudsak följande:

Självfallet utgå vi från, att monopolbolaget efter importens monopolisering skulle bevilja samma rabatt för inhemska och importerade tobaksfabrikat. Den minskning av risker och ovisshetsmoment för detaljhandeln, som tillverkningsmonopolet allmänt vitsordats hava medfört för de inhemska fabrikatens del, skulle efter importens monopolisering komma att utsträckas till samtliga fabrikat. Man finge ett enhetligt rabattsystem, kreditaffärerna mellan importgrossister och detaljister komme att försvinna och det stora antalet till pris och kvalitet likvärdiga importmärken komme att nedbringas. Vidare synes lockelsen till nyetablering på grundval av andrahandsinköp väsentligt minskad, då stödet av den oavkortade rabatten å importvaror bortfaller. Konkurrenshänsyn komme heller icke att föranleda monopolbolaget till eftergifter i fråga om förnyade framställningar om inköpsrätt för affärer, vilka etablerats trots avslag på sådan framställning vid starten. Vetskapen härom torde komma att verka i hög grad återhållande i fråga om nyetablering på grundval av andrahandsinköp. Ehuru tanken på ett förbud mot andrahandsförsäljning tydligen förfaller i och med att en koncessionering av detaljhandeln avvisas, synes sålunda den ur tobakshandlarkårens synpunkt betydelsefulla förändringen, att nyetablering av specialaffärer på grundval av andrahandsinköp i huvudsak upphöra, sannolikt i allt fall komma att inträda.

Vi finna alltså, att man efter importens monopolisering utan att skada monopolbolagets intressen skulle kunna anbefalla de av Kungl. Maj:t utsedda ledamöterna i bolagets styrelse att verka för att inköpsrätt mot rabatt hos bolaget allenast beviljas med varsamhet.

Från tobakshandlaren har framhållits, att en orsak till branschens förläckande vore att försäljning av tobaksvaror förmenats icke tarva någon som helst affärskunskap. Då därtill komme, att något större kapital icke erfordrades för att påbörja en tobaksaffär, bleve följden, att personer, som saknade försättningsdriva annan handel, sökte sig till tobaksbranschen. Även kommerskollegium har såsom en av orsakerna till specialtobakshandelns svårigheter angivit den möjlighet näringen erbjöde personer i saknad av ekonomiska resurser och utan närmare branschkunskap att inom densamma förskaffa sig en inkomst.

Vi hava förut framhållit en synpunkt, som synes mana till försiktighet vid bedömandet av vad sålunda anförts, nämligen att på detta område icke bör resas onödiga hinder för personer i små omständigheter att vinna sin bärgning genom eget arbete. Bland annat på denna grund ha vi ställt oss avvisande till tanken på att nu företaga en kraftigare beskärning av antalet återförsäljare. Men ser man framåt, torde intresset av att få en god standard på tobaksaffärerna väga starkare. Vi finna oss därför kunna förorda, att i nyssnämnda instruktion även föreskrives, att ny inköpsrätt företrädesvis bör tillstyrkas för personer med sakkunskap inom branschen eller annan affärskunskap, därvid vi i första hand åsyfta förutvarande biträden i tobaksaffärer.

En annan utväg, som relativt snabbt synes kunna leda till en rationalisering av specialtobakshandeln, vore att vid ny bebyggelse i städer och stadsliknande samhällen i stället för att bereda tillträde för personer utom branschen förmedla en *utflyttning* av ogynnsamt belägna affärer i andra delar av samhället. Ett dylikt förfarande, vartill motsvarigheter icke torde saknas inom andra grenar av detaljhandeln, synes för specialtobakshandelns del med hänsyn till nu rådande förhållanden på åtskilliga orter innefatta särskilt stora möjligheter att medföra förbättringar för återförsäljarna utan att skada allmänhetens intressen. Såsom av det föregående framgår, skulle de möjligheter till höjande av tobaksaffärernas standard, ett dylikt förfarande innebär, enligt vår uppfattning även vara till fördel för monopolbolaget och statsverket.

Såsom en osund tendens inom specialtobakshandeln torde kunna betecknas de täta överlåtelser av tobaksaffärer, som synas förekomma särskilt i storstäderna. En person startar med otillräckligt kapital och bristfällig affärskunskap en tobaksaffär; när kapitalet förbrukats träder en ny innehavare till, som i sin tur efter ett eller annat år överlåter affären till ytterligare en annan. Trots dylika affärers bristande bärkraft torde viss ersättning för »goodwill» ofta erläggas utöver inlösen av lager och inventarier. Det synes oss vara ett önskemål, att i någon form en officiell kontroll över dylika överlåtelser skapas. Man skulle med andra ord, då överflyttning av inköpsrätten till ny affärsinnehavare begäres, efter undersökning kunna giva den gamle innehavaren det beskedet, att då affären uppenbarligen saknar bärkraft bör den nedläggas såvida icke den gamle innehavaren själv önskar fortsätta verksamheten. Komme affären då att upphöra, borde tobakshandlarnas riksförbund ha intresse av att träda emellan för avveckling av de värden, som ligga i lager och inventarier. Något lojalt krav på goodwillersättning skulle med ett sådant förfarande icke trädas för nära.

Monopolbolagets styrelse har uttalat farhågor för, att ökade befogenheter för bolaget med avseende å detaljhandelns reglerande skulle försvåra bolagets strävanden att ernå ett friktionsfritt förhållande till återförsäljarna och till allmänheten. Detta uttalande föranleddes nu av framställt förslag om fullständig koncessionering av detaljhandeln. Inför de mindre långtgående åtgärder, vi här förordat, synes väl dessa farhågor böra minska i styrka.

Vidare bör framhållas, att importens monopolisering torde vara ägnad att undanröja vissa intresse motsättningar hos bolaget och tobakshandlarnas organisation. Detta oaktat finna vi den av bolaget framförda omständigheten värd beaktande. Vi finna därför lämpligt föreslå, att ett särskilt rådgivande organ tillskapas, innefattande representanter för monopolbolaget och detaljhandlarna med tobaksvaror samt med en utomstående, ojävig ordförande. Vid behandlingen av de i det föregående åsyftade frågorna rörande nyetablering, utflyttning till nybebyggda kvarter eller stadsdelar, överlåtelser av inköpsrätt m. m., skulle detta organ konsulteras, verkställa erforderliga undersökningar, avgiva yttrande rörande vilka personer, som borde givas företräde till inköpsrätt, o. s. v. Till detta organ skulle affärsinnehavare, som önskade överlåta, flytta eller nedlägga sin affär, kunna anmäla detta förhållande för reglering vid uppkommande möjlighet därtill.

I föregående avdelning ha vi förordat inrättandet av en rådgivande nämnd i fråga om importen av utländska tobaksfabrikat. Vi finna det ligga nära till hands, att nu angivna uppgifter anförtros samma nämnd.

Beträffande sammansättningen av denna nämnd ha vi förut föreslagit, att den skulle bestå av lägst 5 och högst 7 ledamöter, därav en ojävig, av Kungl. Maj:t förordnad ordförande samt lika antal representanter för monopolbolaget och återförsäljarna. Sveriges tobakshandlares riksförbund synes lämpligen böra erhålla en representant inom nämnden, varjämte en eller två ledamöter skulle tagas ur kretsen av de personer, som eljest bedriva försäljning av tobaksvaror. Samtliga representanter för tobakshandeln synas böra utses av kommerskollegium. Vad angår monopolbolagets representanter böra dessa självfallet utses av bolagets styrelse. Därvid synes lämpligt att taga personer som — i ledande ställning — äro direkt knutna till bolagets rörelse.

Tobaksnämnden skulle sålunda hava att till monopolbolagets styrelse avgiva begärda yttranden rörande beviljandet av ny inköpsrätt, överlåtelse av sådan rätt till ny affärsinnehavare eller flyttning av tobakshandel. Nämnden skulle också äga att av eget initiativ avgiva framställningar i dylika frågor till bolaget. Återförsäljarna skulle äga rätt att hänvända sig till nämnden med sina önskemål.

Av de i föregående avdelning samt här förda resonemangen torde framgå, att statsverket enligt vårt förmenande har ett så starkt ekonomiskt intresse av att detaljhandeln med tobaksvaror erhåller en sund utveckling, att fullgoda skäl måste anses föreligga för att statsverket vidkännes de kostnader, som tobaksnämndens inrättande förorsaka.

Remissyttranden. De i betänkandet framlagda förslagen rörande detaljhandeln med tobaksvaror ha avstyrkts av statskontoret, handelskamrarna i Stockholm och Norrköping, Kooperativa förbundet, aktiebolaget Svenska tobaksmonopolet, Svenska tidningsutgivareföreningen och Sveriges kioskidkares riksförbund, medan de av utredningsmännen förordade åtgärderna med eller utan reservationer tillstyrkts i övriga inkomna yttranden, där ifrågasättande spörsmål upptagits till behandling.

Statskontoret har allenast uttalat, att ämbetsverket icke funnit sådana ingrepp i den fria handeln, som utredningsmännen förordat, samhälleligt motiverade.

Handelskammaren i Stockholm finner icke de av utredningsmännen förebrotta skälen för förslagen rörande detaljhandeln övertygande:

För de ingrepp i näringsfriheten, till vilka staten här inbjudes att medverka, synes en starkare motivering erforderlig än en hänvisning till att vissa affärer skötas mindre väl eller att tillväxten av antalet detaljister under en period mellan en låg- och högpunkt i konjunkturkurvan varit betydande. Dylika förhållanden återfinnas säkerligen inom snart sagt alla grenar av detaljhandeln, men kunna för visso icke tillräckligt styrka behovet av statliga regleringsåtgärder, allra minst för en bransch, vilken såsom tobakshandeln enligt utredningens egna uppgifter åtnjutit förmånen av starkt stigande siffror för såväl omsättning som nettovinst. I varje fall förefaller det, som om den utveckling för detaljisterna bör avvaktas, vilken kan bli en följd av importhandelns monopolisering — en tanke, som tydligen ej heller varit främmande för utredningen — och i nuvarande läge bör avstås från varje ingrepp från det allmännas sida till inskränkning av detaljhandelns frihet.

Skulle denna uppfattning icke vinna gehör ifrågasätter handelskammaren i allt fall lämpligheten av att den ifrågasatta nämnden bleve organ för detaljhandelns reglering. De uppgifter, som skulle anförtros nämnden, borde överlämnas till fri överläggning mellan monopolbolagets ledning och detaljhandelns representanter. Det syntes fullt tillräckligt att på sätt utredningen föreslagit komplettera instruktionen för de av Kungl. Maj:t utsedda ledamöterna i monopolbolagets styrelse.

Handelskammaren i Norrköping uttalar, att uppkommande problem beträffande såväl butiks- som kioskhandeln med tobaksvaror böra i samarbete mellan monopolbolaget och handelns organisationer genom frivillig överenskommelse erhålla sin lösning.

Handelskammaren i Karlstad uttalar sin anslutning till utredningsmännens ståndpunkt, att koncessionering av tobaksdetaljhandeln icke bör ske, men uttrycker tvivel om möjligheten att lösa frågan genom den föreslagna nämnden. En verklig sanering av tobakshandeln kunde och borde genomföras av en tobakshandlarnas egen organisation i likhet med förhållandet inom andra grenar av näringslivet.

Kooperativa förbundet finner de anordningar som föreslås i betänkandet, i verkligheten innebära ett koncessionssystem, vars verkningar måste bli en skråbestämd företrädesrätt för specialtobakshandeln med förbiseende i allt väsentligt både av konsumenternas krav på varornas lättillgänglighet och av det statsfinansiella intresse, som monopolbolagets verksamhet avser att tillvarata.

I yttrandet anföres vidare bland annat:

I den mån tillverkaren kunnat övertaga allt flera kvalificerade uppgifter från distributionsleden, främst grosshandeln, med reklam och konsumtionsorientering, men även väsentligt underlätta detaljisternas arbete genom tillämpning av standardisering av förpackningar och priser, samt därjämte genomföra en rationalisering av betalningsförhållandena, så att kreditgivningen praktiskt taget avskaffats, har därmed givetvis i hög grad gjorts lättare för andra branscher av detaljhandeln än den speciella tobakshandeln att föra tobaksvaror. Där dessa lämpligen kunnat ingå som utfyllnad i varusorteringen inom andra branscher och därigenom bidragit till en ökning av företagens omsättning, ha de också kunnat saluföras med lägre kostnader. Såsom de typiska standardiserade märkesvaror, vilka tobaksvarorna i stadigt ökad utsträckning blivit, ställa de mindre och mindre anspråk på branschkännedom

hos dem, som syssla med deras distribution, och det måste därför betecknas som helt otidsenligt att uppställa speciella kvalifikationskrav för rätten att sälja tobaksvaror.

Jämväl *aktiebolaget Svenska tobaksmonopolet* uttalar, att ett realiserande av de sakkunnigas förslag i själva verket skulle innebära införandet av ett koncessionssystem, främst för att bereda särskilt skydd åt specialtobakshandlarna. Monopolbolaget skulle åter åläggas att i sin distribution taga speciell hänsyn till denna grupp av återförsäljare, oaktat dessa hänsyn blivit genom särskilda överenskommelser avlösta.

Bolaget yttrar vidare:

Så länge icke koncessionssystem genom ändring i lagstiftningen införts för detaljhandeln med tobaksvaror, finnes det enligt bolagets mening icke någon anledning, varför bolaget skulle avstå från sin genom dessa ersättningsförfaranden erhållna frihet att obehindrat få ordna sin försäljning uteslutande efter sådana affärsmässiga grundsatser bolaget finner vara riktiga. Det måste därför i fortsättningen såsom hittills få ankomma på bolaget att självständigt pröva inkomna ansökningar om rabatt utan hänsyn till viss återförsäljare eller viss grupp av återförsäljare. I den mån härvid behov icke ur distributionssynpunkt föreligger att erhålla ytterligare återförsäljare, komma givetvis såsom hittills ansökningarna att avslås. Att vederbörande likväl i dylikt fall kunna öppna tobakshandel på den åsyftade platsen sammanhänger med att handeln förblir fri, och att andrahandsförsäljningen på grund härav icke anses kunna förbjudas.

En ledamot av monopolbolagets styrelse, *herr Bärq*, har varit av skiljaktig mening. Reservanten, som framhållit att den föreliggande frågan väsentligen hänför sig till förhållandena inom specialtobakshandeln i städer och stadsliknande samhällen, har i likhet med utredningsmännen förklarat sig icke kunna dela den av monopolbolaget nu liksom tidigare angivna uppfattningen, att skäl till ändring i rådande organisation av tobaksdetaljhandeln icke föreläge, samt för sin del ansett, att ett koncessionssystem i fråga om tobakshandeln borde införas.

Svenska tidningsutgivareföreningen har i ett utförligt yttrande tagit avstånd från de sakkunnigas förslag under framhållande av att en sådan reglering av tobaksdetaljhandeln, som i betänkandet ifrågasatts, vore obehövlig. Föreningen förordar en förnyad utredning, omfattande jämväl butiksstängningslagens hithörande bestämmelser.

Sistnämnda yrkande har jämväl framställts av *Sveriges kioskidkares riksförbund*.

Handelskammaren i Malmö betecknar den av utredningsmännen angivna lösningen av frågan om tobaksdetaljhandels reformering som en med hänsyn till förhandenvarande förhållanden väl funnen medelväg mellan olika önskemål. Handelskammaren utvecklar sin mening på följande sätt:

Å ena sidan torde få medgivas, att de sedan länge påtalade missförhållandena inom detaljhandeln bl. a. i form av en alltför splittrad distributionsapparat och en osund handel i affärsöverlåtelser alltfjämt äro av den art att särskilda åtgärder för en sanering synas påkallade. Å andra sidan åter lära

näppeligen — och i all synnerhet efter importmonopoliseringen och de tillrättalägganden av konkurrens- och försäljningsvillkoren inom branschen, som därmed kunna vinnas — tillräckliga skäl föreligga för att göra utövändet av tobaksförsäljning beroende av särskilt tillstånd. I stort sett kan handelskammaren därför ansluta sig till utredningens härutinnan framförda förslag. Härvid förutsätter handelskammaren dock att den tillämnade etableringskontrollen i tillämpningen ej utvecklas till en snäv behovsprövning utan i första hand syftar till en sund avvägning mellan branschens intresse att upprätthålla en god detaljhandelsstandard samt allmänhetens intresse av en smidig och tillräckligt spridd distribution. Ur denna synpunkt torde förtjäna övervägas att giva det opartiska elementet i nämnden, vilket nu är representerat av ordföranden ensam, en starkare ställning.

Handelskammaren i Göteborg finner i likhet med utredningsmännen en koncessionering av tobaksdetaljhandeln icke påkallad. De i betänkandet förordade principerna för en sanering av denna handel anser handelskammaren kunna förverkligas utan inrättandet av den ifrågasatta nämnden.

Handelskammaren i Västerås avvisar jämväl koncessionstanken och finner den av utredningsmännen föreslagna anordningen med viss reglering av inköpsrätten genom diskretionär prövning av statens tobaksnämnd kunna godtagas. Handelskammaren anför vidare:

Det avsteg från hittills upprätthållna principer om fri näringsutövning inom handeln, som anordningen onekligen innebär, torde väl kunna försvaras, då ju här är fråga om en vara, som av fiskaliska och organisatoriska skäl undantagits från fri näringsutövning i varuförmedlingens tidigare stadier. Handelskammaren vill emellertid påpeka, att även om anordningen synes komma att verka i åsyftad riktning, nämligen till förhindrande av tobakshandlarkårens proletarisering, det likväl kommer att kvarstå stora möjligheter till besvärande konkurrens med butikshandeln därigenom att inköpsrättigheter i stor utsträckning tilldelats andra näringsutövare än tobakshandlare, särskilt kioskinnehavare. Försäljning i andra hand från dylika näringsutövare äger rum i betydande omfattning inom handelskammarens verksamhetsområde och kan icke regleras genom några beslut av tobakshandlarnas sammanslutning. Handelskammaren tror likväl icke, att det vore ett berättigat ingrepp i tobakshandeln att förbjuda rabattgivning vid andrahandsförsäljning, enär en sådan åtgärd särskilt skulle drabba just de personer i små omständigheter och ofta med nedsatt arbetsförmåga, som nu kunna hava en blygsam inkomst av tobakshandeln.

Handelskammaren i Gävle förordar utredningsmännens förslag men understryker, att nämndens prövning allenast bör avse nya inköpsrättigheter. Handelskammaren anför vidare, att jämväl andra leverantörer till tobaksdetaljhandeln än monopolbolaget — i första hand kortvarugrossisterna — borde beredas inflytande i nämnden, så mycket mera som en nyetablering av tobaksaffärer icke borde få ingripa störande på andra saneringar av detaljhandeln genom pågående nyetableringskontroll inom närstående branscher. Handelskammaren finner dessutom önskvärt att allmänhetens intressen på ett mera effektivt sätt kunde beaktas i nämnden.

Under hänvisning härtill föreslår handelskammaren, att antalet medlemmar i nämnden bestämmes till sju, av vilka ojävig ordförande utses av Kungl.

Maj:t. Av de övriga ledamöterna borde två tillsättas av monopolbolaget och fyra av kommerskollegium, en företrädande grossistintresset och två detaljistintresset. Slutligen finner handelskammaren principiellt riktigast att de med nämndens inrättande förenade kostnaderna bestridas av monopolbolaget.

Handelskammaren i Sundsvall finner utredningsmännens förslag i stort sett tillfredsställande och uttalar att den föreslagna nämnden synes ha en uppgift att fylla vid samverkan mellan monopolbolaget och tobakshandlarna.

Handelskammaren i Luleå finner intet att erinra mot de slutsatser, de sakkunniga dragit av den förebragta utredningen. Koncessionskravet finner handelskammaren ha blivit avvisat på goda grunder och erinrar därvid om de verkningar, det föreslagna importmonopolet kunde tänkas medföra. Emellertid uttalar även denna handelskammare det önskemålet, att konsumentintresset borde bli starkare representerat i nämnden.

Sveriges köpmannaförbund, som förklarar sig av principiella skäl icke kunna ansluta sig till koncessionstanken, finner de sakkunnigas förslag till viss del anknyta till existerande frivilliga avtal angående nyetableringar inom andra branscher. Statens tobaksnämnd anser förbundet kunna bli ett värdefullt och behövligt stöd för detaljhandeln gentemot monopolbolaget.

Kommerskollegium har biträtt de sakkunnigas uppfattning, att en koncessionering av tobaksdetaljhandeln icke bör ifrågakomma. Emellertid ifrågasätter kollegium lämpligheten av att tillskapa ett nytt organ för behandling av nyetableringsfrågor. Enklare syntes vara att monopolbolagets styrelse i mån av behov själv tillkallade lämpliga personer att rådgöra med.

Tobakshandlarnas riksförbund hävdar den meningen, att läget inom tobakshandeln motiverar mera genomgripande åtgärder än de sakkunniga föreslagit. De av dem framhållna olägenheterna av en verklig koncessionering finner förbundet överdrivna. Förbundet uttalar tvivel, huruvida en lösning efter de sakkunnigas riktlinjer komme att medföra en tillräcklig sanering av branschen, men anser det angeläget, att åtminstone de i betänkandet föreslagna åtgärderna snabbt genomföras.

Förbundet utgår från, att den föreslagna nämnden vid behandlingen av nyetableringsfrågor och andra spörsmål rörande förhållandet mellan monopolbolaget och återförsäljarna skulle bli till god nytta. Organ med åtminstone delvis liknande syfte hade på senaste tiden tillkommit inom andra områden och visat sig värdefulla.

Förbundet yttrar vidare bland annat:

I betänkandet har framhållits, att vid nedläggande av tobaksaffär riksförbundet kunde antagas ha intresse av att träda emellan för avveckling av de värden, som ligga i lager och inventarier. Riksförbundet kommer så långt möjligt är att visa tillmötesgående i detta avseende. Det måste dock framhållas, att utflyttning eller nedläggande av olämpligt belägna tobaksaffärer i hög grad skulle underlättas och kunna ske på frivillighetens väg, om rimliga ersättningar kunde lämnas affärsinnehavarna. Det må erinras, att tobaksmonopolet under åren 1920—1924 utbetalade bortåt 500,000 kronor i ersättning vid nedläggande av specialaffärer. Dåvarande finansministern uttalade direkt sitt gillande härav, men tobaksmonopolet upphörde tyvärr med denna praxis. Detta skedde därför att man icke ansåg sig kunna hindra till-

komsten av nya återförsäljare och alltså icke heller ansåg sig kunna uppnå någon verklig begränsning av återförsäljarnas antal. I nuvarande situation skulle läget vara ett helt annat, och man skulle säkert kunna uppnå en hastig och avsevärd minskning i tobaksaffärernas antal, om ett belopp för ersättningar stode till förfogande. Då detta jämväl skulle vara av allmänt intresse, förefaller det skäligt att tobaksmonopolet bemyndigades avsätta en fond för sådant ändamål, att disponeras exempelvis av Statens tobaksnämnd.

I detta sammanhang må erinras om den fond å 600,000 kronor, som tobaksmonopolet 1926 avsatte och vars ränteavkastning alljämt utdelas till understöd åt därtill behöriga tobakshandlare. Villkoren för åtnjutande av understöd ur fonden äro dock så stränga — särskilt må nämnas bestämmelsen att sökanden skall hava innehaft sin tobakshandel sedan tiden före tobaksmonopolets tillkomst — att fonden numera knappast är till den nytta som önskvärt vore. En viss uppmjukning i villkoren synes därför lämpligen böra vidtagas.

Monopolbolagets utredning. I det förut omtalade, av styrelsen för aktiebolaget Svenska tobaksmonopolet avgivna nya utlåtandet anföres beträffande frågan om detaljhandeln med tobaksvaror bland annat följande:

Därest det av utredningsmännen föreslagna systemet verkligen bleve effektivt, skulle detsamma endast till namnet skilja sig från ett koncessionssystem. Emellertid hyser styrelsen den bestämda uppfattningen, att utredningsmännens förslag icke skulle leda till den önskade begränsningen av försäljningsställenas antal. Utredningsmännen påpeka, att tanken på ett *förbud mot andrahandsförsäljning* tydligen förfölle i och med att en koncessionering av detaljhandeln avvisades. Importens monopolisering medförde emellertid enhetliga försäljningsvillkor för inhemska och importerade tobaksvaror, varför lockelsen till nyetablering på grundval av andrahandsinköp bleve väsentligt minskad, då stödet av den oavkortade rabatten å importvaror bortfölle. Man skulle sålunda icke vidare behöva räkna med tillkomsten av andra nya affärer än sådana, som monopolbolaget funne anledning bevilja direkt inköpsrätt. Styrelsen vågar icke antaga, att utvecklingen i praktiken skulle bli den av utredningsmännen angivna, utan finner tvärtom här en läcka i systemet, som kan befaras äventyra hela resultatet av de åtgärder, utredningsmännen föreslagit. Utan stöd i gällande författning lär det vara fåfäng möda att försöka effektivt hindra tillkomsten av nya tobaksåterförsäljare. Detta förhållande bestyrkes av monopolbolagets mångåriga erfarenhet av detta spörsmål. Godtages denna uppfattning, tvingas man i realiteten in på en koncessionering av tobakshandeln.

Därest en reformering av tobaksdetaljhandeln skulle anses ofrånkomlig förordar sålunda styrelsen en fullständig koncessionering framför de av utredningsmännen ifrågasatta åtgärderna. Därvid borde en utgallring omedelbart ske av de småaffärer, som nu föra en tynande tillvaro, och vilkas existens enligt styrelsens uppfattning utgör källan till de nuvarande klagomålen. Beträffande frågan om vilket organ, som borde bevilja koncession, har styrelsen tagit fasta på tobakshandelsutredningens förslag om inrättande av en statens tobaksnämnd åt vilken uppgiften i fråga skulle anförtros. Någon avgift för erhållande av koncession skulle icke uttagas och i konsekvens härmed icke heller någon rätt till goodwill tillkomma koncessionshavares dödsbo. Beträffande redan befintliga tobaksaffärer föreslås såsom övergångsbestämmelse en tio-

årig avvecklingsperiod, efter vars utgång samtliga tobaksaffärer vid innehavarens död skulle av dödsboet avträdas utan ersättning för goodwill.

Beträffande såväl den närmare innebörden av berörda övergångsbestämelse som det framlagda förslaget utformning i övrigt ber jag få hänvisa till utlåtandet vilket — med uteslutande av det förut återgivna avsnitt, vari frågan om tobaksimporten behandlats — torde böra såsom *bilaga B* fogas vid detta protokoll.

Remissyttranden. Det av monopolbolagets styrelse framlagda förslaget har avstyrkts i samtliga avgivna yttranden. Framför allt har kritik riktats mot att tobaksaffärernas goodwillvärde skulle avvecklas samt ifrågasatts, huruvida någon påtaglig vinst för näringens utövare skulle vinnas genom att de uppoftade sin ställning som självständiga företagare, helst som monopolbolaget, sedan en koncessionering genomförts, syntes ha för avsikt att ånyo upptaga frågan om en sänkning av återförsäljarrabatten.

Tobakshandlarnas riksförbund har bland annat yttrat:

Förbundet vill instämma med tobaksmonopolet däri, att ett fullständigt koncessionssystem effektivare skulle fylla det som önskvärt ansedda syftet, nämligen en begränsning av återförsäljarnas antal. Å andra sidan synes 1938 års utrednings förslag med vissa kompletterande åtgärder även det kunna leda till den önskvärda begränsningen. Om utredningsförslaget nämligen kompletteras med en registrering av återförsäljarna i och för vinnande av kontroll över andrahandsförsäljningen samt dessutom stadgande införes om att försäljning i andra hand enbart skulle tillåtas till registrerade återförsäljare, synes nämligen tobaksmonopolets invändning mot utredningsförslaget bristande effektivitet i denna punkt kunna bortfalla. Utredningsförslaget skulle därmed nära anknyta till gängse former för nyetableringskontroll inom andra branscher. Skillnaden skulle vara den, att nyetableringskontrollen i detta fall måste bedrivas under öppet medgivande från statsmakternas sida till följd av att tobaksmonopolet innehar statlig oktroj. Men denna skillnad synes icke böra överdrivas till sin betydelse, då i verkligheten leverantörer och återförsäljare i den ifrågasatta statens tobaksnämnd skulle samverka på liknande sätt som inom många andra branscher.

Förbundet erinrar vidare om det i förbundets yttrande över betänkandet främjda önskemålet, att medel skulle anslås till frivillig inlösen av mindre lönsamma tobaksaffärer. Förbundet anför vidare:

Det kan icke förnekas, att tobaksmonopolets förslag till ersättningsfrågornas reglering är allt annat än tillfredsställande. Den stimulans för arbetet, som ligger däri, att affärens saluvärde i och med bättre skötsel och ökad omsättning stiger, skulle bortfalla. Förbundet tillägger denna del av förslaget från tobaksmonopolet den största betydelse. Om ersättningsfrågan och övriga ekonomiska problem i samband med ett eventuellt införande av koncessionering skulle regleras enligt tobaksmonopolets förslag, nödgas förbundet för sin del bestämt avvisa tanken på en koncessionering. Förbundet vill då i stället hänvisa till 1938 års utrednings förslag med här antydda kompletteringar.

Jämväl *handelskammaren i Malmö* och *Sveriges köpmannaförbund* förorda en nyetableringskontroll på grundval av det i betänkandet framlagda försla-

get, kombinerad med en utgallring och inlösen av övertaliga och dåligt lönsamma småaffärer.

Kommerskollegium har i huvudsak anfört:

Kollegium finner den från kollegii sida tidigare hävdade synpunkten alltför äga berättigande, nämligen att lösningen av tobaksdetaljhandelns problem bör sökas genom en frivillig samverkan mellan monopolet å ena sidan och detaljhandelns organisationer å den andra, och såsom framgår av Tobakshandlarnas riksförbunds yttrande torde också villighet från förbundets sida föreligga att medverka för en lösning härvidlag. Den invändningen kan nu riktas emot tanken på en sådan mera frivilligt åstadkommen begränsning i nyetableringen, att densamma icke kan bli effektiv så länge man icke kan hindra försäljningar i andra hand från de redan bestående tobakshandlarnas sida. Men enligt kollegii förmenande har Tobakshandlarnas riksförbund här anvisat en lämplig utväg, nämligen den att samtliga tobakshandlare skulle registreras och att andrahandsförsäljning endast skulle få förekomma till dylik registrerad tobakshandlare. Därmed skulle således vinnas, att den, som utan att ha fått medgivande att nyetablera en affär i alla fall sätter upp en dylik, icke skulle kunna såsom eljest vore tänkbart i andra hand inköpa sitt behöfliga lager av tobaksvaror.

Genom en nyetableringskontroll enligt de riktlinjer, som sålunda av kollegium skisserats, skulle emellertid en fullständig sanering utav tobaksdetaljhandeln icke vinnas, ity att de nu bestående icke lönsamma tobaksdetaljaffärerna alltför skulle få äga bestånd. Det kan naturligtvis diskuteras, huruvida icke man tillsvidare borde begränsa sig till att enbart i fråga om nyetableringen åstadkomma den sanering, som äsyftas, och att man tillsvidare borde låta de mindre lönsamma tobaksaffärerna, som vederbörande tobakshandlare själva önska fortfarande bedriva, vara i gång. Kollegium vill emellertid icke heller motsätta sig att ett inlösningsförfarande av den art, som från monopolstyrelsens sida skisserats, tillämpas men finner dock vad Tobakshandlarnas riksförbund anfört beträffande en frivillig medverkan från tobakshandlarnas sida vara värt beaktande och finner även önskvärt, att såsom riksförbundet ställt i utsikt dess medverkan tas i anspråk för den ifrågasatta avvecklingen.

Kooperativa förbundet har slutligen i ett utförligt yttrande hävdad, att en rationalisering av tobaksdetaljhandeln icke kunde åstadkommas vare sig på den av monopolstyrelsen eller i betänkandet föreslagna vägen. Förbundet har bland annat uttalat:

Erfarenheterna av den moderna utvecklingen inom varudistributionen i allmänhet visade, att en ökning av försäljningspunkternas antal i överensstämmelse med konsumenternas krav på bekvämlighet väl ginge att förena med en minskning av de totala kostnaderna för varuutlämningen. Sakkunnigutredningen vederlade tobakshandlarnas påståenden om tilltagande proletarisering och nödläge för kåren. Det måste vidare betraktas som mycket tveaktigt, om den av monopolstyrelsen föreslagna utgallringen bland specialtobaksaffärerna skulle medföra några avsevärda lättnader för de kvarvarande. I den mån konsumenternas bekvämlighet därigenom komme att kringskäras, skulle nämligen efterfrågan överflyttas på andra grupper av återförsäljare såvida inte även dessas rörelsefrihet mer eller mindre fullständigt undertrycktes. En verklig förbättring av tobakshandlarnas ställning vunnas ej genom förvandlingen till ett slutet skrå utan därigenom, att tobakshandlarna eftersträfvade att öka sin omsättning genom att sälja andra varor, vilkas försäljning i butikshygieniskt avseende ginge att förena med tobaksvaror.

Departementschefen.

I de talrika framställningar, vari tobaksdetaljhandels representanter påyrkat förbättrade villkor för sin näring, såväl som i den offentliga diskussionen om föreliggande spörsmål, har icke sällan uppmärksamheten huvudsakligen varit inriktad på frågan om storleken av den rabatt, monopolbolaget beviljar sina återförsäljare. Vid en närmare granskning synes dock klart framgå, att detta är ett oriktigt sätt att angripa problemet. Så länge en spärr för nyetablering av tobaksaffärer saknas, äger återförsäljarrabattens storlek icke avgörande betydelse för branschens läge. I mitt förutnämnda anförande till statsrådsprotokollet den 8 april 1938 uttalade jag också, att då jag — trots den uppmärksamhet tobaksdetaljhandels förhållanden ägnats under den tid tobaksmonopolet ägt bestånd — ansåge en förnyad utredning i ämnet påkallad, hade jag särskilt uppmärksammat det läge som uppkommit genom tillväxten av antalet tobaksaffärer och den därav betingade minskade omsättningen för de flesta affärsidkare inom branschen.

Såsom härav framgår var syftet med den av mig förordade utredningen i nu ifrågavarande del främst att få klarlagt, på vad sätt betingelserna för specialtobakshandeln — vilken så gott som uteslutande återfinnes i städer och stadslignande samhällen — skulle kunna förbättras genom en begränsning av antalet tobaksaffärer.

Av det förebragta statistiska materialet ha de sakkunniga dragit den slutsatsen, att en fullständig koncessionering av tobaksdetaljhandeln — en åtgärd som i och för sig ansetts möta starka betänkligheter — icke med hänsyn till branschens genomsnittliga läge kunde anses av sociala skäl nödvändig. Denna slutsats överensstämmer med en så gott som enhällig uppfattning bland de i ärendet hörda myndigheterna och näringsorganisationerna. Icke heller för egen del finner jag anledning intaga en annan ståndpunkt.

Emellertid ha de sakkunniga vidare understrukit, att icke mindre än omkring 500 nya tobaksaffärer tillkommit under åren 1933—39 och att även under högkonjunkturåret 1938 mer än en femtedel av tobaksaffärerna hade en omsättning understigande 20,000 kronor. Att, såsom de sakkunniga uttala, en fortsatt tillväxt av antalet försäljningsställen i samma takt som under nyssnämnda period skulle resultera i allvarliga olägenheter, är även enligt min uppfattning tydligt. Det synes mig också framstå som en påtaglig fördel, även ur det allmännas synpunkt, om ett antal av de minst lönsamma småaffärerna kunde utgallras. Att tobakshandels läge, såsom utredningsmännen påpekat, är intimt förknippat med monopolbolagets åtgöranden och därför påkallar statsmakternas uppmärksamhet på ett helt annat sätt än förhållandena inom andra branscher av detaljhandeln finner jag uppenbart. Den i vissa yttranden hävdade meningen, att frågan borde av statsmakterna lämnas åt sitt öde, kan jag sålunda icke dela.

Samtidigt som de sakkunniga tagit avstånd från koncessionstanken ha

de, på sätt i det föregående angivits, förordat vissa mindre genomgripande åtgärder utom ramen för en fullständig koncessionering. Mot dessa förslag ha väsentligen två anmärkningar riktats, nämligen å ena sidan att någon reell skillnad mellan ett koncessionssystem och det av utredningsmännen föreslagna icke skulle föreligga och å andra sidan att bibehållandet av rätten till andrahandsförsäljning skulle äventyra resultatet av de i betänkandet angivna åtgärderna.

Vad förstnämnda invändning angår, torde för påvisande av, att en betydande skillnad mellan en fullständig koncessionering och de sakkunnigas linje verkligen föreligger, vara tillfyllest att hänvisa till de konsekvenser av framför allt ekonomisk art, med vilka monopolbolagets styrelse vid sin fortsatta utredning i ämnet funnit ett koncessionssystem vara förenat. Om likväl icke kan förnekas, att ett sådant system, som de sakkunniga tänkt sig, företer åtskilliga koncessionsliknande drag, kan detta med ungefär samma fog sägas om nu rådande ordning.

Kvar står emellertid att de sakkunnigas förslag innebär bibehållande av rätten till andrahandsförsäljning och mot detta förhållande är, såsom nyss anmärkts, den andra mera väsentliga anmärkningen mot förslaget riktad. Utredningsmännen ha ansett risken för en icke önskvärd nyetablering, grundad på andrahandsinköp, väsentligt minskad i och med importens monopolisering, men monopolbolagets styrelse har dragit riktigheten av denna uppfattning i tvivelsmål. Det kan synas tveksamt villkendera av dessa uppfattningar, som äger störst fog. För egen del finner jag emellertid icke monopolbolagets invändning tillräckligt vägande, för att jag med hänsyn till denna skulle vara benägen att förkasta det förslag, utredningsmännen framlagt. I likhet med utredningsmännen finner jag tvärtom skäl för antagandet, att, sedan importen i huvudsak monopoliserats, konkurrenshänsyn icke — såsom under åren närmast före kriget synes ha varit fallet — skulle behöva föranleda monopolbolaget till eftergifter vid förnyade framställningar om inköpsrätt för affärer, vilka etablerats trots avslag på sådan framställning vid starten. Återhållsamhet vid beviljande av inköpsrätt mot rabatt hos bolaget skulle då icke behöva skada bolagets intressen.

Huvudinnebörden av det förslag, jag på grundval av betänkandet vill förordna, är sålunda, att nya direktiv godkännas med avseende å monopolbolagets handhavande av distributionsfrågan. Stadgandet i monopolförordningen om tobakshandelns frihet — vilket i sin kategoriska utformning onekligen redan nu står i en tämligen markant motsättning till de verkliga förhållandena — synes mig då böra utbytas mot en bestämmelse, vari positivt givnes uttryck åt, att monopolbolaget skall anordna sin varudistribution på sådant sätt, att försäljningsställets antal anpassas med hänsyn till möjligheten för tobakshandlarna att uppnå en rimlig omsättning, i den mån så kan ske utan tillbakasettande av konsumenternas och monopolbolagets intressen. En dylik bestämmelse skulle främst taga sikte på den fortsatta utvecklingen. Dess förverkligande skulle emellertid otvivelaktigt underlättas och påskyndas, om monopolbolaget anslog medel till en omedelbar inlösen på frivillig-

hetens väg av de sämst ställda småaffärerna, en åtgärd som jag för egen del — såsom redan antytts — skulle finna önskvärd.

I detta sammanhang förtjänar påpekas, att för den händelse en tendens till nyetablering av tobaksaffärer på grundval av andrahandsinköp i motsats till vad utredningsmännen antagit i fortsättningen skulle framträda trots engrosimportens bortfallande, möjlighet att stävja en sådan utveckling till vinnande av syftet med den nyss angivna bestämmelsen icke torde saknas. Monopolbolagets återförsäljare tillerkännas redan nu allenast rätt *tills vidare* att mot rabatt försälja bolagets varor. Skulle nu en tobakshandel etableras, oaktat monopolbolaget funnit affärens tillkomst olämplig och fördenskull vägrat affärens innehavare inköpsrätt mot rabatt, torde den återförsäljare, som befinnes genom andrahandsförsäljning förse den nya affären med tobaksvaror, lämpligen böra tillhållas att upphöra därmed vid äventyr att eljest icke få kvarstå som återförsäljare åt bolaget. Blotta vetskapen om en sådan risk torde verka återhållande för den, som till äventyrs skulle överväga att på angivet sätt sabotera strävandena efter sunda förhållanden inom tobakshandeln. Att det här angivna förfarandet allenast undantagsvis skulle behöva tillgripas, lär emellertid framgå därav, att antalet tobaksaffärer, vilkas rörelse grundas på inköp från engrosimportörer och på andrahandsinköp, för närvarande är mycket ringa. Att antalet skulle öka efter engrosimportens inslösnings, förefaller icke sannolikt.

Såsom ett utredande och rådgivande organ vid sidan av monopolbolaget vid handläggningen av de nyetableringsfrågor, som, på sätt de sakkunniga utvecklat, uppkomma vid tillämpningen av här angivna direktiv för varudistributionen, har, såsom tidigare berörts, föreslagits inrättande av en statens tobaksnämnd. Behovet och vinsten av en dylik anordning har blivit föremål för skiftande omdömen i de avgivna yttrandena. För egen del kan jag icke finna annat, än att nämndens inrättande bör kunna innefatta en värdefull möjlighet till ett allsidigt bedömande av de olika intressenternas krav och en avlastning av statsmakternas befattning med återförsäljarpartens önskemål. I likhet med vissa av de hörda näringsorganisationerna finner jag emellertid icke tillräckligt med endast en ojävig ledamot i nämnden. Jag förordar därför inrättande av en nämnd med sju ledamöter, av vilka tre — ordförande, vice ordförande och ytterligare en ledamot — utses av Kungl. Maj:t, två av monopolbolaget och två av kommerskollegium. Av sistnämnda två ledamöter bör den ene företräda tobakshandlarna och den andre övriga återförsäljargrupper.

Skulle förhoppningarna om en verksam kontroll över nyetableringen inom tobaksdetaljhandeln genom här förordade åtgärder infrias, är det tydligt, att tobaksdetaljhandels lönsamhet på ett helt annat sätt än hittills skulle bli beroende av återförsäljarrabattens storlek. Några kortfattade anmärkningar rörande denna fråga torde därför här vara på sin plats.

Vid försöken att sammanjämka hänsynen till tobakshandlarna med monopolbolagets intresse av att efter ekonomiska och affärsmässiga principer nedbringa försäljningskostnaderna har — såsom frågans historik utvisar —

upprepade gånger ifrågasatts en differentiering av rabattsatserna för olika återförsäljargrupper. Det torde kunna förutses, att en sådan lösning även framdeles kommer att få förespråkare. Även enligt min mening kunna skäl anföras till stöd för en sådan åtgärd. Svårigheten att genomföra en rabatt-differentiering ligger främst i den oklarhet, som vidlåder begreppet specialtobakshandlare. Såsom monopolbolagets styrelse i sin utredning påpekat, har någon skarpt markerad gräns mellan tobaksaffärer, å ena, samt pappers-, herrekiperings- och diverseaffärer, å andra sidan, aldrig funnits. Mest renodlad framträder otvivelaktigt typen specialtobaksaffär i de största städerna. En tendens bland tobakshandlarna att utvidga sitt varuval har emellertid ansetts göra sig märkbar på senare år. Kooperativa förbundet har rent av i en fortsatt utveckling på denna linje velat se lösningen av tobakshandelns svårigheter, medan monopolbolaget vid uppdragandet av riktlinjer för en koncessionerad tobakshandel ansett specialtobakshandelns återförande till ett mera begränsat varuval eftersträfvansvärt. I förevarande sammanhang torde — såsom monopolbolagets styrelse framhållit och även de sakkunniga synas ha utgått ifrån — berörda oklarhet hos begreppet specialtobakshandlare få anses sakna betydelse, enär de kategorier av återförsäljare, vilkas förhållanden den nu avsedda reformen främst skulle syfta till att förbättra, i huvudsak torde sammanfalla med den återförsäljargrupp, som i monopolbolagets statistik redovisas under rubriken specialtobakshandlare. Om åter en rabattdifferentiering bleve aktuell, skulle frågan om en gränsdragning mellan olika kategorier av återförsäljare på ett helt annat sätt ställas på sin spets. Skulle monopolbolaget och tobakshandlarnas riksorganisation i sitt samarbete med statens tobaksnämnd finna önskvärt och möjligt att påverka utvecklingen i sådan riktning, att en klarare avgränsning av typen specialtobaksaffär uppkomme, är det å andra sidan tydligt, att spörsmålet om en rabattdifferentiering komme i ett förändrat läge.

Specialmotivering.

Oaktat den s. k. detaljistimporten enligt det här framlagda förslaget skulle — med begränsade vinstmöjligheter — få fortsätta, torde förslaget i sak få anses innebära en utvidgning av tobaksmonopolet att omfatta jämväl importen. Rätten till detaljistimport komme vid bifall till förslaget att framstå som ett undantag från en i princip genomförd monopolisering.

Förslagets genomförande lärer sålunda — enligt stadgandet i § 60 sista punkten regeringsformen i dess nuvarande lydelse¹ — förutsätta lagstiftning i den ordning § 87 regeringsformen stadgar. Samtidigt föranleder förslaget åtskilliga ändringar i förordningen den 15 december 1914 (nr 436) angående statsmonopol å tobakstillverkningen i riket (monopolförordningen). I likhet med de sakkunniga finner jag då ur författningsteknisk synpunkt mest tillfredsställande, att samtliga stadganden rörande tobaksmonopolet och där-

¹ Jfr SFS 1937: 40.

av föranledda bestämmelser rörande odling av tobak, försäljning av tobaksvaror m. m. sammanföras i en ny lag.

Till denna lag skulle åtskilliga av monopolförordningens stadganden kunna överföras. Lagrådets granskning av lagen skulle emellertid icke behöva omfatta annat än de bestämmelser, som innefatta en utvidgning av den i 1914 års förordning stadgade monopolrättigheten. Uppenbarligen skulle icke heller remiss till lagrådet erfordras vid framtida ändringar av lagen, vilka icke innefattade någon ytterligare utvidgning av tobaksmonopolet — exempelvis förändringar av tobaksskattens storlek. Då syftet med berörda stadgande i § 60 regeringsformen allenast är att skapa ett skydd mot förhastade beslut om införande av s. k. vinningsmonopol¹, lär icke heller lagstiftning enligt § 87 regeringsformen erfordras beträffande ersättningsreglerna vid engrosimportens inlösande.

Vid utredningsmännens betänkande har fogats utkast till *lag angående statsmonopol å tillverkning och import av tobaksvaror*, vilket gjorts till föremål för överarbetning inom finansdepartementet. Jag övergår nu till att lämna en översikt av departementsförslaget, därvid emellertid vissa i de från monopolförordningen överflyttade stadgandena och i de sakkunnigas utkast vidtagna jämkningar av redaktionell natur icke torde påkalla särskild kommentar.

Lag angående statsmonopol å tillverkning och import av tobaksvaror.

1 KAP.

Allmänna bestämmelser.

Detta kapitel motsvarar I kap. monopolförordningen, från vilket emellertid vissa stadganden utmönstrats och överförts till ett nytt kapitel om undantag från monopolrättigheten.

I 4 § återfinnes det principstadgande om detaljhandelns anordnande, som förordats i den allmänna motiveringen. Av vad förut anförts rörande begreppet specialtobakshandlare lär framgå, att uttrycket »återförsäljare, vilkas rörelse företrädesvis omfattar försäljning av tobaksvaror» i 4 § icke bör tolkas alltför snävt.

2 KAP.

Om tobaksodling.

Detta kapitel motsvarar, med obetydliga redaktionella jämkningar, II kap. monopolförordningen.

¹ Jfr konstitutionsutskottets utlåtande 1936:32.

3 KAP.

Om beskattning och försäljning av tobaksvaror.

Detta kapitel motsvarar III kap. monopolförordningen. Med det system beträffande importhandeln med tobaksvaror, som i den allmänna motiveringen förordats, erfordras icke vissa av de sakkunniga föreslagna ändringar av nu gällande bestämmelser i förevarande del. De i 16 § upptagna skattesatserna ha överförts från 18 § monopolförordningen med allenast den ändringen, att den andel av licensavgiften för importerad tobaksvara, som monopolbolaget för närvarande äger behålla, i enlighet med bolagets förslag omförts till skatt.

I 17 § har på förslag av *generaltullstyrelsen* upptagits ett stadgande om befrielse från skyldighet att erlägga skatt för tobaksvaror, som av monopolens utöware försäljas såsom proviant för fartyg eller luftfartyg och därefter med fartyget under stadgad tullkontroll utföres till utrikes ort. I samma paragraf har — i överensstämmelse med hittills rådande praxis — jämväl stadgats skattefrihet för tobaksvaror, som inköpas hos monopolens utöware för Konungens eller medlems av det kungl. huset räkning eller av sådana personer, som jämlikt 5 § b) tulltaxeförordningen åtnjuta tullfrihet för från utlandet inkommande varor.

4 KAP.

Om undantag från monopolrättigheten.

I detta kapitel ha sammanförts dels vissa bestämmelser i I kap. monopolförordningen, vilka innefatta undantag från monopolrättigheten, dels de i IV kap. monopolförordningen upptagna bestämmelserna om enskildes import av färdiga tobaksvaror. Därvid har 22 § monopolförordningen, som reglerar förfarandet vid tobakshandlares import för försäljning, utbytt mot ett nytt stadgande, 29 §, avfattat i enlighet med det i den allmänna motiveringen förordade systemet för den kvarstående detaljistimportens bedrivande.

Då de sakkunniga föreslagit en fullständig monopolisering av tobaksimporten funno de institutionen tobaksskattelager för framtiden obehövligen. Den här föreslagna lösningen torde föranleda ett annat bedömande. Anledning synes nämligen icke föreligga att fråntaga detaljistimportörerna den förmån, som nämnda anordning innebär. Bestämmelser om tobaksskattelager återfinnas i förordningen den 20 juni 1924 (nr 247) angående behandlingen av till riket inkommande tobaksvaror, till vilken ansluter sig kungörelsen samma dag (nr 248) med vissa ordningsföreskrifter för in- och utförseln av tobaksvaror m. m. Frånsett vissa i förordningen upptagna bestämmelser rörande beskattningen av tobaksvaror, upplagda å tobaksskattelager (6 och

12 §§), är förordningens innehåll av rent administrativ natur. Med hänsyn härtill ha berörda bestämmelser rörande tobaksbeskattningen ansetts böra upptagas i den nya lagen, 29 §, medan erforderliga bestämmelser i övrigt rörande behandlingen av till riket inkommande tobaksvaror ansetts böra utfärdas av Kungl. Maj:t.

Priskurantpriset å vara, som införes enligt 29 §, har i lagförslaget angivits till summan av varans inköpspris, kostnaden för dess införande till riket, den å varan belöpande skatten samt ett belopp motsvarande den återförsäljarrabatt, som skolat utgå därest varan tillhandahållits av monopolets utöware. Härtill torde allenast behöva anmärkas, att uttrycket »kostnaden för varans införande till riket» bör givas en restriktiv tolkning. Uttrycket åsyftar direkta utgifter för frakt, för försäkring av varan under transporten till riket samt för anbringandet av kontrollstämpel. Under fraktkostnad bör inrymmas utgifter för lossning o. dyl. samt transport till tobaksskattelager eller den lokal, där varan eljest omhändertages av monopolets utöware innan den ställes till importörens förfogande. Däremot synes importörens kostnad för hållande av tobaksskattelager icke böra få medräknas. Uppenbarligen skall vid priskurantprisets fastställande heller icke tagas hänsyn till de kostnader för detaljistens rörelse i övrigt, som må kunna anses belöpa på hans importverksamhet. Ersättning härför ingår i den bruttovinst, priskurantpriset inrymmer.

I 27 § har, på yrkande av *generaltullstyrelsen*, upptagits ett stadgande motsvarande 2 kap. 10 § 4 mom. d) rusdrycksförsäljningsförordningen, vilket åsyftar att tillerkänna besättningen å från utlandet inkommande fartyg eller luftfartyg rätt att under uppehåll i riket innan utrikesresan avslutats förbruka del av tobaksförråd å fartyget, hänförligt till proviant.

5 KAP.

Om statens tobaksnämnd.

I 5 kapitlet återfinnas bestämmelser om den föreslagna statens tobaksnämnd. Vid bifall till förslaget om nämndens inrättande torde få ankomma på Kungl. Maj:t att utfärda instruktion för nämnden. Jag förutsätter att därvid till undvikande av onödigt tyngande arbetsformer stadgas, att icke alla slags ärenden skola kräva närvaro av nämndens samtliga ledamöter, utan att åtskilliga frågor skola kunna hänskjutas till ett särskilt arbetsutskott inom nämnden under ordförandens eller vice ordförandens ledning. Jag förutsätter vidare att kraven på en mera allsidig representation från olika återförsäljargrupper beaktas vid valet av suppleanter inom nämnden och att nämnden erhåller befogenhet att för överläggning tillkalla suppleant även då förfall för ordinarie ledamot icke inträffat.

Såsom utredningsmännen förutsatt, bör instruktionen för de av Kungl. Maj:t utsedda ledamöterna i styrelsen för aktiebolaget Svenska tobaksmonopolet kompletteras i anslutning till instruktionen för nämnden.

6 KAP.

Ansvarsbestämmelser m. m.

I enlighet med de sakkunnigas förslag har 6 kapitlet i departementsförslaget, vilket motsvarar V kap. monopolförordningen, underkastats en omarbetning i förenklande syfte. Förordningens många olika böteslatituder ha sålunda ersatts med stadganden om antingen *dagsböter* eller *böter högst 300 kronor*. Medan monopolförordningen innehåller ett vidsträckt stadgande om behörighet att anställa åtal vid överträdelse av förordningen har vidare åtalsrätten ansetts kunna begränsas till allmän åklagare. Särskilt stadgande om åtalsrätten har därigenom blivit överflödigt.

På förslag av *generaltullstyrelsen* ha vissa kompletterande bestämmelser angående förskingring av vara, som enligt lagen skolat dömas förbruten, rättighet att verkställa beslut m. m. införts i kapitlet.

Den i 34 § 1 mom. monopolförordningen stadgade rätten för åklagare och angivare till andel i böter och värdet av förbruten egendom har, i anslutning till nyare lagstiftning på andra områden, ansetts böra upphävas.

Lagen föreslås skola träda i kraft den 1 juli 1943.

Såsom *generaltullstyrelsen* påpekat, föranleder den nya lagen viss formell jämkning av anm. 2 vid nr 159 i gällande tulltaxa. En omarbetning i anslutning till lagen torde vidare böra ske av avtalet mellan staten och aktiebolaget Svenska tobaksmonopolet angående utövandet av statens tobaksmonopol.

Vid bifall till lagförslaget erfordras, såsom förut berörts, en översyn av gällande administrativa föreskrifter rörande in- och utförsel av tobaksvaror m. m. Denna fråga torde senare få upptagas till behandling.

Föredraganden hemställer härefter, att jämlikt § 60 sista punkten regeringsformen lagrådets utlåtande måtte för det i § 87 regeringsformen omnämnda ändamålet genom utdrag av protokollet inhämtas över det inom finansdepartementet upprättade, såsom *bilaga A*¹ vid detta protokoll fogade förslaget till *lag angående statsmonopol å tillverkning och import av tobaksvaror*, såvitt i sagda förslag ingå bestämmelser, vilka innefatta utvidgning av den i förordningen den 15 december 1914 (nr 436) angående statsmonopol å tobakstillverkningen i riket stadgade monopolrättigheten.

Denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan bifaller Hans Maj:t Konungen.

Ur protokollet:

Ivar Löfqvist.

¹ Denna bilaga, vilken här utesluts, är lika lydande med det vid propositionen fogade lagförslaget utom därutinnan, att orden »tobaksvara, som av enskild person enligt bestämmelserna i 4 kap. till riket införts» i 42 § utbyts mot »tobaksvara, som införts till riket enligt bestämmelserna i 26 eller 28 §».

Bilaga B.

Till Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Finansdepartementet.

I sitt den 16 december 1940 avgivna betänkande rörande reglering av import- och detaljhandeln med tobaksvaror har 1938 års tobakshandelsutredning *dels* föreslagit, att importen av utländska tobaksfabrikat skulle monopoliseras och förläggas till en särskild avdelning inom Aktiebolaget Svenska tobaksmonopolet, *dels ock* förordat vissa åtgärder i syfte att vinna förbättrade förhållanden inom detaljhandeln med tobaksvaror, dock utom ramen för en fullständig koncessionering av denna handel.

Styrelsen för Aktiebolaget Svenska tobaksmonopolet har i ett den 17 februari 1941 efter remiss avgivet yttrande över betänkandet anført, att utredningsmännen enligt styrelsens uppfattning icke förebragt bärande skäl för sitt förslag om en monopolisering av importhandeln med tobaksvaror, ävensom avstyrkt de av utredningsmännen beträffande detaljhandeln föreslagna organisatoriska anordningarna.

Styrelsen hemställde sålunda, att betänkandet med därtill knutna författningsförslag icke måtte läggas till grund för åtgärder från statsmakternas sida.

I yttrandet anfördes emellertid även, att därest från statsmakternas sida skulle anses erforderligt och ändamålsenligt att för tillgodoseende av detaljhandlarintressen få till stånd en begränsning av antalet specialtobakshandlare, införandet av ett lagfäst koncessionssystem syntes vara att föredraga framför den av utredningsmännen föreslagna anordningen. En omläggning i förstnämnda riktning kunde givetvis icke heller den lämna importrätten oberörd. Enligt styrelsens mening borde emellertid den i sådan händelse erforderliga regleringen av importen icke sträcka sig längre, än att rätten därtill förbehölles koncessionerade detaljhandlare.

I skrivelse den 29 december 1941 har Herr Statsrådet därefter hemställt, att styrelsen, innan ifrågavarande spörsmål upptoges till förnyat överbägan- de, måtte närmare utveckla, på vad sätt en reglering av tobakshandeln enligt styrelsens mening borde genomföras, därest man önskade monopolisera importen av tobaksvaror samt omorganisera detaljhandeln med dessa varor i det syfte, tobakshandelsutredningen angivit.

Med anledning härav får styrelsen — som genom en för ändamålet särskilt utsedd delegation gjort förevarande spörsmål till föremål för en ingående granskning — vördsamt anføra följande.

— — — — —

Detaljhandeln med tobaksvaror.

I direktiven till 1938 års utredning framhållles, att detaljhandelns problem under den tid tobaksmonopolet ägt bestånd vid åtskilliga tillfällen varit föremål för uppmärksamhet, att ett omfattande avlösningsförfarande tidigare ägt rum och att en särskild fond bildats för understöd åt behövande förutvarande tobakshandlare. Då trots detta en förnyad utredning rörande detaljhandeln med tobaksvaror ansetts böra komma till stånd, har i direktiven

hänvisats till det läge som uppkommit genom tillväxten av antalet tobaksaffärer och den därav betingade minskade omsättningen för de flesta affärsidkare inom branschen.

Monopolbolagets tillverkning distribueras för närvarande *dels* genom i runt tal 20,000 återförsäljare av olika kategorier, vilka erhållit inköpsrätt hos bolaget och av vilka omkring 3,000 i bolagets statistik redovisas såsom specialtobakshandlare, och *dels* genom ett antal återförsäljare, vilka sakna direkt inköpsrätt hos bolaget och vilkas varubehov tillgodoses genom s. k. andrahandsförsäljning. Antalet återförsäljare av sistnämnda slag torde kunna uppskattas till flera tusen, av vilka dock endast ett mycket ringa antal torde kunna hänföras till gruppen specialtobakshandlare.

Syftet med den ifrågsatta reformen är nu att förbättra betingelserna för specialtobakshandeln — vilken så gott som uteslutande återfinnes i städer och stadsliknande samhällen — genom att på lämpligt sätt begränsa antalet specialtobakshandlare, så att de kvarvarandes omsättning och nettointäkt ökas.

Såsom tobakshandelsutredningen antytt kunde även ett annat tillvägagångssätt ifrågakomma, nämligen att man bokstavligen tillämpade monopolförordningens stadgande om handelns »frihet».

I betänkandet anföres härom:

»Den i monopolförordningen stadgade, skenbart oinskränkta regeln om tobakshandelns 'frihet' kunde teoretiskt tänkas från början hava givits en bokstavlig tolkning på det sätt, att alla framställningar om inköpsrätt utan några som helst restriktioner bifallits. Vilka vägar utvecklingen då skulle hava tagit är vanskligt att uttala sig om. Så som förhållandena nu faktiskt gestaltat sig har man att utgå från tobakshandlarekåren såsom en praktisk realitet. När det då gäller att bedöma den aktuella situationen blir frågeställningen, om det allmänna ur ekonomiska eller sociala synpunkter kan anses ha något intresse av eller någon skyldighet att ingripa för att söka vidmakthålla eller — såsom påyrkats — förbättra arbetsbetingelserna för den speciella kår av tobakshandlare, som nu en gång kommit till stånd.»

Med hänsyn till erhållna direktiv torde anledning saknas att här närmare ingå på de skäl, som kunna anses tala för en fri tobakshandel i den mening, som här antytts. I enlighet med Herr Statsrådets skrivelse den 29 december 1941 går styrelsen i stället att utveckla, på vad sätt en begränsning av antalet specialtobakshandlare lämpligast synes kunna genomföras, därest en sådan åtgärd överhuvud taget anses böra vidtagas.

Tobakshandelsutredningen har på anförda skäl avvisat tanken på en fullständig koncessionering av detaljhandeln med tobaksvaror och i stället föreslagit vissa åtgärder i syfte att förhindra nyetablering och på längre sikt uppnå en successiv inknappning av antalet specialtobakshandlare. Härutinnan har föreslagits inrättande av en *statens tobaksnämnd*, bestående av en ojävig ordförande samt lika antal representanter för monopolbolaget och återförsäljarna, med uppgift att i samarbete med monopolbolaget och befintliga sammanslutningar av återförsäljare verka för en sund utveckling av handeln med tobaksvaror. I anslutning till de i nämndens instruktion angivna riktlinjerna för nämndens verksamhet skulle instruktionen för de av Kungl. Maj:ts utsedda ledamöterna i monopolbolagets styrelse kompletteras med föreskrift, att dessa ledamöter skulle tillse, att vid beviljande av inköpsrätt mot rabatt hos bolaget för bedrivande av detaljhandel med tobaksvaror i stad eller stadsliknande samhälle all varsamhet, som vore förenlig med bolagets intressen och allmänhetens berättigade anspråk på bekväm tillgång till tobaksvaror iakttoges samt att inköpsrätt företrädesvis beviljades personer med kännedom om tobakshandeln eller med annan affärskunskap; att vid behand-

lingen av fråga om beviljande av inköpsrätt mot rabatt hos bolaget för be-
drivande av s. k. specialtobakshandel å nybebyggt område i stad eller stads-
liknande samhälle beaktades, huruvida i stället tillfälle borde beredas per-
son, som inom annan del av samhället idkade specialtobakshandel, att över-
flytta sin rörelse till det nybebyggda området; *samt att* tillstånd till överflytt-
ning av inköpsrätt icke utan synnerliga skäl beviljades till ny innehavare
av specialtobaksaffär, som befundes sakna bärkraft.

I sitt yttrande över tobakshandelsutredningens betänkande har styrelsen,
såsom förut nämnts, uttalat, att därest från statsmakternas sida skulle anses
erforderligt och ändamålsenligt att få till stånd en begränsning av antalet
specialtobakshandlare, införandet av ett lagfäst koncessionssystem syntes vara
att föredraga framför den av utredningsmännen föreslagna anordningen.

Skälen för detta ståndpunktstagande kunna i korthet angivas på följande
sätt. Därest det av utredningsmännen föreslagna systemet verkligen bleve
effektivt, skulle detsamma endast till namnet skilja sig från ett verkligt kon-
cessionssystem. Emellertid hyser styrelsen den bestämda uppfattningen, att
utredningsmännens förslag icke skulle leda till den önskade begränsningen
av försäljningsställen antal. Utredningsmännen påpeka, att tanken på ett
förbud mot andrahandsförsäljning tydligen förfölle i och med att en kon-
cessionering av detaljhandeln avvisades. Importens monopolisering medförde
emellertid enhetliga försäljningsvillkor för inhemska och importerade tobaks-
varor, varför lockelsen till nyetablering på grundval av andrahandsinköp
bleve väsentligt minskad, då stödet av den oavkortade rabatten å importva-
ror bortföll. Man skulle sålunda icke vidare behöva räkna med tillkomsten
av andra nya affärer än sådana, som monopolbolaget funne anledning be-
vilja direkt inköpsrätt. Styrelsen vågar icke antaga, att utvecklingen i prak-
tiken skulle bli den av utredningsmännen angivna, utan finner tvärtom här
en läcka i systemet, som kan befaras äventyra hela resultatet av de åtgärder,
utredningsmännen föreslagit. Utan stöd i gällande författning lär det vara
fåfång möda att försöka effektivt hindra tillkomsten av nya tobaksåterför-
säljare. Detta förhållande bestyrkes av monopolbolagets mångåriga erfaren-
het av detta spörsmål. Godtages denna uppfattning, tvingas man i realiteten
in på en koncessionering av tobakshandeln. Av styrelsens allmänna inställ-
ning till den föreliggande reformfrågan torde framgå, att styrelsen icke be-
traktar en sådan utveckling såsom i och för sig eftersträwansvärd. Anses där-
emot en reform ofrånkomlig, är enligt styrelsens uppfattning detaljhandelns
koncessionering ett nödvändigt ont, varförutan någon påtaglig ändring i nu
rådande förhållanden icke kan komma till stånd.

Vid utformningen av ett förslag till lösning av det föreliggande spörsmålet
från nu angivna utgångspunkt möta två olika huvudfrågor, nämligen *dels*
frågan om koncessionssystemets slutliga gestaltning och *dels* frågan om me-
toden för systemets införande eller m. a. o. utformningen av lämpliga över-
gångsbestämmelser.

Vad angår frågan om slutmålet för en koncessionering, har man först att
taga ställning till, hur kraftig nedskärning av antalet specialtobakshandlare
som lämpligen kan anses böra ske.

Här må erinras, att monopolbolaget redan år 1921 uttalade, att frågan om
återförsäljarrabattens skälighet måste bedömas med hänsyn till det arbete, det
behov av kapital och den risk, som är förenad med tobaksdetaljhandeln, en
uppfattning vartill tobakshandelsutredningen uttalat sin fulla anslutning. Sty-
relsen har till en början öwervägt en sådan lösning av den föreliggande frå-
gan, att man först skulle från de nu angivna utgångspunkterna fastställa en
skälig återförsäljarrabatt och därefter nedbringa antalet specialtobakshand-
lare så långt, att omsättningen även för de sämst ställda kvarvarande åter-

försäljarna gäve en tillfredsställande bärgning med den fastställda rabatten. Efter närmare prövning har styrelsen emellertid nödgats övergiva denna tanke. Dess genomförande skulle nämligen utan tvivel medföra ett synnerligen omfattande och kostsamt inlösningsförfarande och även i övrigt försvåra övergången till det nya systemet.

Ett lämpligare sätt att angripa problemet vore enligt styrelsens uppfattning, att vid koncessionssystemets införande stanna vid en utgallring av de småaffärer, som nu föra en tynande tillvaro, och vilkas existens utgör källan till de nuvarande klagomålen. En dylik mindre radikal nedskärning av antalet specialtobakshandlare i förening med en effektiv spärr mot nyetablering skulle omedelbart medföra viss förbättring för de kvarvarande affärsinnehavarna och på längre sikt möjliggöra en fortsatt successiv avveckling i den mån detta framdeles befundes önskvärt och lämpligt. En dylik fortsatt avveckling borde emellertid ske med försiktighet och med bevarande såvitt möjligt av en sund konkurrens mellan de kvarvarande tobaksaffärerna, så att den fria handelns företrädan ur affärsmässig synpunkt i möjligaste mån bibehölles.

Vid koncessionssystemets införande torde, när handeln med tobaksvaror för närvarande i princip är fri, icke omedelbart kunna ifrågakomma att vägra någon, som för närvarande bedriver försäljning av tobaksvaror, vare sig genom direkt inköp eller andrahandsinköp, rätt att tills vidare, i avbidan på utgallringen, fortsätta sin försäljning.

Det första steget vid reformens genomförande skulle sålunda bli, att alla detaljhandlare med tobaksvaror registrerades och att provisoriskt tillstånd meddelades dem att tills vidare i samma ordning som förut inköpa och försälja tobaksvaror. Om särskilda skäl därtill förelåge borde för övrigt redan under övergångstiden kunna ifrågakomma att bevilja exempelvis lanthandlare och restauratörer, som förut gjort inköp i andra hand, direkt inköpsrätt hos monopolbolaget.

Nästa åtgärd bleve att bestämma, vilka försäljningsställen som skulle indragas och vilka återförsäljare som borde erhålla definitiv koncession. Här må erinras om, att syftet med koncessioneringen ju vore att sanera förhållandena inom specialtobakshandeln. Ehuru koncessioneringen formellt måste omfatta hela landet, finge den praktiska verkningar endast för de städer och stadsliknande samhällen, till vilka specialtobakshandeln koncentrerats, medan för den rena landsbygdens del någon ändring av nu tillämpade principer för distributionen av tobaksvaror icke skulle behöva genomföras. Även för städernas del bleve koncessioneringens verkningar begränsad till vissa kategorier av återförsäljare, främst givetvis specialtobakshandlarna. Emellertid måste uppenbarligen förebyggas, att reformens syfte äventyrades genom att en minskning av antalet specialtobakshandlare i städerna komme andra kategorier av återförsäljare i stället för de kvarvarande specialtobakshandlarna tillgodo. På grund härav vunne möjligen även frågan om en gallring inom kioskhandeln med tobaksvaror viss aktualitet.

Skulle sålunda gallringen bland återförsäljarna i huvudsak taga sikte på specialtobakshandlarna i städer och stadsliknande samhällen uppstår frågan, huru begreppet specialtobakshandlare bör definieras. Härvidlag är då att märka, att någon skarpt markerad gräns mellan tobaksaffärer, å ena, samt pappers-, herrckerperings- och diverseaffärer, å andra sidan, aldrig funnits. En ökad tendens bland tobakshandlandena att inkräkta på andra branschers verksamhetsområde har otvivelaktigt på senare år gjort sig märkbar. Strävandet att återföra tobakshandeln till ett lämpligare avvägt varuutval synes även böra förknippas med en eventuell reform. Men vid själva övergången torde det vara ändamålslost att söka utforma någon definition av

begreppet specialtobaksaffär med vars hjälp man kunde utstaka en bestämd gränslinje mellan dessa affärer och andra försäljningsställen. I själva verket torde nämligen en sådan differentiering sakna betydelse, enär de kategorier av återförsäljare, vilkas förhållanden reformen skulle syfta till att förbättra, i huvudsak torde sammanfalla med den återförsäljaregrupp, som i monopolbolagets statistik redovisas under rubriken specialtobakshandlare.

Då det svenska tobaksmonopolet utövas av ett enskilt bolag, torde icke kunna ifrågakomma, att gallringen bland de nuvarande återförsäljarna eller det framtida beviljandet av koncession till ny innehavare av tobakshandel överlämnas till monopolets utövare. I stället synes man i detta sammanhang böra taga fasta på tobakshandelsutredningens förslag om inrättande av en statens tobaksnämnd, bestående av representanter för monopolbolaget och återförsäljarna samt en ojävig ordförande. I den sistnämndes uppgift skulle även ingå att tillvarata konsumenternas intressen. Åt en sådan nämnd synes avgörandet av koncessionsfrågorna böra överlämnas.

Vid en utgallring bland nuvarande tobakshandlare synes av billighetsskäl ersättning böra utgå till dem, som förvägras koncession. Därvid synas starka skäl tala för, att man efter mönster från den enskilda vinhandelns inlösen såvitt möjligt söker en lösning på den frivilliga överenskommelsens väg. Då alla nuvarande återförsäljare i avbidan på reformens genomförande skulle få tills vidare fortsätta sin verksamhet, synes nämligen möjlighet föreligga att gå igenom samtliga specialaffärer och i ett sammanhang undersöka, vilka försäljningsställen som böra inlösas. Uppenbarligen bör härvid samråd äga rum mellan monopolbolaget och tobaksnämnden. Monopolbolaget borde därefter söka träffa uppgörelse med innehavarna av de affärer, som ansetts böra ifrågakomma till inlösen. Ersättningsavtalen borde därefter underställas nämnden för granskning. Skulle det mot förmodan visa sig, att en sådan väg till inlösningsfrågornas lösning icke vore framkomlig utan att en reglering genom författning i ämnet bleve nödvändig, finge nämnden hos Kungl. Maj:t göra anmälan därom. Erfarenheterna från vinhandelns avlösen synes emellertid giva vid handen, att den frivilliga överenskommelsens väg är den smidigaste och därigenom för båda parter fördelaktigaste. Tobaksnämndens granskning av avtalen skulle också utgöra en garanti för att billighetens krav bleve tillgodosedda vid uppgörelserna.

Vid ersättningsavtalens ingående finge självfallet förutom affärens ålder samt omsättningens och nettovinstens storlek även beaktas, huruvida affären genom tobaksförsäljningens bortfallande måste helt nedläggas eller om affärsinnehavaren ämnade fortsätta försäljningen av andra varor. Ersättningen torde i största möjliga utsträckning böra utgå i form av livräntor. Det må framhållas, att ersättningen i varje individuellt fall icke komme att röra sig om några större belopp, då ju inlösen skulle avse de sämsta affärerna.

Vid en begränsning av inlösenings omfattning på sätt här förordats, läser frågan om en förändring av återförsäljarrabatten böra något undanskjutas. Sedan reformens verkningar kunna överblickas finge emellertid denna fråga ånyo upptagas. Därvid synes även kunna förtjäna att bli föremål för övervägande, huruvida icke en uppdelning av återförsäljarrabatten lämpligen borde ske på det sätt, att rabatten utginge dels med viss procent på varuvärdet och dels med viss uppbördsprovision på det i priskurantpriset ingående skattebeloppet — ett system som torde kunna verksamt bidra till att avlägsna stridigheter i rabattfrågan vid förändringar i skattesatserna. I varje fall bör starkt framhållas, att det här framlagda förslaget på intet sätt får anses innefatta ett fastlåsande av rabattsatserna vid nuvarande läge. I den mån en påtaglig sanering av branschen framträtt, måste uppenbarligen de förut

nämnda, år 1921 formulerade principerna för återförsäljarrabattens avvägning med ökad styrka göra sig gällande. Med detta uttryckliga förbehåll finner sig styrelsen kunna förordna, att monopolbolaget vidkännes kostnaden för inlösningen. Härvid synes närmast böra ifrågakomma en utbyggnad av den understödsfond, som tidigare avsatts till förmån för behövande f. d. tobakshandlare.

Beträffande koncessionens rättsliga karaktär synes böra fastslås, att koncessionen skulle bli knuten till viss person och viss butikslokal. Den skulle sålunda varken kunna ärvas eller överlåtas, och utan tillstånd finge icke koncessionshavare flytta sin rörelse till ny lokal. Koncessionen borde i regel gälla för livstid, men skulle självfallet kunna indragas vid allvarigare överträdelse av monopolförordningens bestämmelser eller vid uppenbar misskötsel av affären. Likaså borde koncessionshavaren vara skyldig underkasta sig förflyttning av sin affär om det exempelvis befundes lämpligt att nedlägga affären för att i stället öppna en annan inom ett nybebyggt område. Någon avgift för erhållande av koncession skulle icke uttagas och följaktligen heller icke någon rätt till goodwill tillkomma koncessionshavares dödsbo.

En specialtobakshandlare, som erhåller inköpsrätt efter koncessionens införande och som alltså startar sin rörelse med full vetskap om de nyss angivna koncessionsvillkoren, synes utan vidare skyldig att godtaga dessa villkor. Här möter emellertid det ömtåligaste av de problem, som äro förknippade med själva övergången till koncessionssystemet. Flertalet av de specialtobaksaffärer, som efter utgallringen skulle kvarstå, ha redan under nuvarande förhållanden ett visst saluvärde, självfallet av mycket växlande storlek. De personer, som nu driva specialtobakshandel och som själva startat, ärvt eller köpt affären, kunna med visst fog hävda, att införandet av ett koncessionssystem, som innebure att inköpsrätten av tobaksvaror hädanefter skulle vara helt personlig och varken få ärvas eller överlåtas, icke rimligen borde ske utan att affärsinnehavarna tillerkändes någon ersättning. Visserligen bör understrykas, att något rättsligen grundat ersättningskrav icke kunde framställas. Rätten att hos monopolbolaget inköpa tobaksvaror mot rabatt är redan nu knuten till viss person och viss lokal samt gäller allenast tillsvidare. I praxis har dock monopolbolaget, då en person önskat överlåta sin affär och angivit en lämplig efterträdare, i regel icke rest några hinder mot överflyttning av inköpsrätten till efterträdaren. Med visst fog synes därför kunna göras gällande, att det varit i förlitande på denna praxis, som nuvarande affärsinnehavare investerat kapital i sina butiker. Billighetsskäl torde sålunda kunna anföras till stöd för en uppmjukning av koncessionens strängt personliga karaktär vid övergången. Härutinnan synes till en början kunna ifrågakomma, att tillskapa en övergångsperiod, varunder en specialtobakshandels goodwillvärde finge successivt avskrivas. Därvidlag synes emellertid nödvändigt att införa en sådan tidsbegränsning, att övergångsbestämmelsernas tillämpning kunde slutföras inom rimlig tid. Styrelsen förordar en tioårig avvecklingsperiod på det sätt, att dödsboet efter en tobakshandlare, som avlede exempelvis fem år efter koncessionssystemets införande, finge rätt att utbetomma ett kontant belopp motsvarande affärens halva goodwillvärde. Skedde dödsfallet efter sju år skulle $\frac{3}{10}$ av goodwillvärdet utbetalas o. s. v. Att märka är, att goodwillvärdet icke finge beräknas med hänsyn till den omsättning, som kunnat upparbetas i hägnat av koncessionssystemet, utan att ersättningen skulle utgå i förhållande till affärens värde vid systemets införande. Den här ifrågasatta övergångsbestämmelsen förutsätter sålunda en värdering genom tobaksnämnden av samtliga specialaffärer vid tidpunkten för koncessionssystemets införande. Även kostnaden för den nu

berörda inlösningen torde böra gäldas medelst avkastningen från den förut berörda fonden.

Emellertid torde det ej bliva möjligt att stanna vid den nu föreslagna övergångsbestämmelsen. Speciell hänsyn torde nämligen vid koncessionssystemets införande böra tagas till nuvarande tobakshandlares maka respektive make och barn. Därest en sådan nära anhörig till den förste koncessionshavaren överhuvud taget ägde förutsättningar att sköta tobaksförsäljningen borde han under nämnda tioårsperiod i händelse av den förste koncessionshavarens död äga ett bestämt företräde till ny koncession, därest han själv föredroge att erhålla sådan i stället för goodwillersättning enligt nyss angivna regler. I det fall, att exempelvis hustrun till den förste koncessionshavaren också avlede före tioårsperiodens utgång och efterlämnade en son, borde för övrigt samma företrädesrätt respektive rätt till goodwillersättning kunna tillerkännas sonen.

Frånsett övergångsbestämmelserna skulle tobaksnämnden vid valet av ny koncessionshavare på lämpligt sätt, såsom genom annons i tobakshandlarnas fackorgan, förklara koncessionen till ansökan ledig. Därvid skulle endast personer med kännedom om tobakshandeln eller annan affärskunskap ifrågakomma. Även vid ett sådant val, varom nu är fråga, synes skälig hänsyn böra tagas till nära släktskap mellan sökanden och den förre koncessionshavaren, härvidlag dock endast under förutsättning att anförvanten i fråga själv deltagit i affärens skötsel eller eljest synnerliga skäl föreligga. Till belysande av det skäliga i ett sådant bedömande behöver endast erinras om det ofta förekommande fallet att två familjemedlemmar hjälpas åt att sköta en tobaksaffär, som formellt tillhör den ena av dem. I övrigt skulle vid val av ny koncessionshavare företräde givas annan koncessionshavare, som ville söka sig till ett bättre affärsläge eller tobakshandelsbiträde med väl vitsordad tjänstgöring i branschen och förutsättningar att självständigt sköta en specialtobaksaffär.

Beviljandet av koncession utan vederlag för något goodwillvärde skulle sålunda mera erhålla karaktären av befordran inom yrket än av en godtycklig gåva. Systemet skulle också stimulera affärsinnehavarna och deras biträden att med energi och omtanke utöva koncessionen.

I detta sammanhang bör anmärkas, att avtal mellan ny koncessionshavare och den förre koncessionshavarens dödsbo om övertagande av lager och inventarier självfallet borde ställas under uppsikt av tobaksnämnden till förbyggande av att dödsboet på obehörigt sätt sökte utvinna ett goodwillvärde ur affären eller att den andra parten sökte få en undervärdering till stånd.

I ett mindre antal fall förekommer, att specialtobakshandel bedrivs i form av aktiebolag. Bland de i monopolbolagets statistik upptagna c:a 3,000 specialtobakshandlarna finnas 24 sådana fall. Ett fortsatt bedrivande av affären i bolagsform med enskilda aktieägare skulle tydligen innebära ett kringgående av bestämmelsen, att koncession icke kan ärvas eller överlåtas. Det torde därför bliva nödvändigt att uppställa den undantagslösa regeln, att koncession för drivande av specialtobakshandel icke beviljas juridisk person. En följd härav lär bli, att bolagsformen ej längre finge något sakligt berättigande inom specialtobakshandeln utan att de nämnda 24 bolagen finge träda i likvidation. Möjlighet torde därvid böra beredas dessa företag att verkställa avvecklingen av bolagsformen under den tioårsperiod, som förut berörts i samband med övergången till det nya systemet. Efter likvidationen finge koncession beviljas en av delägarna, varefter i det föregående angivna regler bleve tillämpliga.

Beträffande andra grupper av återförsäljare än specialtobakshandlare torde däremot varken vara möjligt eller behövt att vägra koncession för juri-

disk person. Bland gruppen speceri- och diversehandlare, som uppgår till i runt tal 10,000, finnes exempelvis bortåt 400 företag, som drivas i form av aktiebolag, och bland de 900 restauranter, som ha inköpsrätt hos monopolbolaget, äro c:a 180 aktiebolag. I dessa fall synes koncession — att gälla tills vidare — utan olägenhet kunna meddelas företaget som sådant.

I det föregående har uttalats, att man vid tobaksdetaljhandelns utformning även borde eftersträva att återföra specialtobakshandeln till ett lämpligt avvägt varuurlval. Man kunde tänka sig att i detta syfte — såsom regelmässigt skett i utländska koncessionssystem — förena koncessionen till specialaffär med det villkoret, att jämte tobak endast finge säljas vissa angivna varor såsom tobaksutensilier, tidningar, pappersvaror, lottsedlar, biljetter, spelkort, film, tabletter o. dyl. Det synes också kunna ifrågakomma att stadga skyldighet för koncessionshavaren att företrädesvis skylta med tobaksvaror. På detta sätt skulle efter det nya systemets införande uppkomma en typ av affärer, som med verkligt fog kunde betecknas som specialtobaksaffärer.

Beträffande koncessionens innebörd må slutligen framhållas, att förslaget icke avser att innefatta förbud mot andrahandsförsäljning. En lanthandlare som erhållit koncession för tobaksförsäljning bör exempelvis i fortsättningen liksom nu äga rätt att, om han så önskar, inköpa tobaksvaror av en kolonialvarugrossist. Skillnaden blir allenast, att det vid straffansvar bleve förbjudet att bedriva andrahandsförsäljning av tobaksvaror till annan än koncessionerad återförsäljare. Omvänt bör också efter det nya systemets införande varje koncessionerad återförsäljare äga rätt att göra inköp hos monopolbolaget med oavkortad rabatt.

Stockholm den 19 juni 1942.

AKTIEBOLAGET SVENSKA TOBAKSMONOPOLET

för dess styrelse:

KARL LEVINSON.

Eric Vasseur.

Utdrag av protokollet hållet i Kungl. Maj:ts lagråd den 23 mars 1943.

Närvarande:

justitieråden ALSÉN,
LIND,
regeringsrådet EKLUND,
justitierådet ERICSSON.

Enligt lagrådet den 15 mars 1943 tillhandakommet utdrag av protokoll över finansärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet den 5 mars 1943, hade Kungl. Maj:t förordnat, att jämlikt § 60 sista punkten regeringsformen lagrådets utlåtande skulle för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas över upprättat förslag till *lag angående statsmonopol å tillverkning och import av tobaksvaror*, såvitt i sagda förslag inginge bestämmelser, vilka innefattade utvidgning av den i förordningen den 15 december 1914 (nr 436) angående statsmonopol å tobakstillverkningen i riket stadgade monopolrättigheten.

Förslaget, som finnes bilagt detta protokoll, hade inför lagrådet föredragits av byråchefen för lagärenden i finansdepartementet Hjalmar Nordfelt.

Förslaget föranledde följande yttrande av lagrådet.

Den utredning som ägt rum i detta lagstiftningsärende giver vid handen, att den år 1914 beslutade anordningen med fri rätt till import av färdiga tobaksvaror vid sidan av tillverkningsmonopolet medfört avsevärda svårigheter, att någon metod att med bibehållande av importens frihet giva den inhemska tillverkningen tillbörligt skydd utan att beröva importhandeln dess konkurrenskraft och därmed dess huvudsakliga uppgift icke kunnat utfinnas, att vid sådant förhållande annan utväg knappast stått till buds än statens inlösen av importrörelsen samt att importrättens monopolisering i den omfattning som föreslagits innefattar en godtagbar lösning med bevarande i möjligaste mån av det värde som vid monopolets inrättande och sedermera ansetts ligga i en fri rätt till tobaksimport. Sätillvida föranleder alltså remissförslaget icke någon erinran.

I fråga om rätten till ersättning åt dem som i sin näring eller verksamhet beröras av ett importmonopol har av de sakkunniga utarbetats utkast till förordning om vissa ersättningar vid införandet av statsmonopol å importen av tobaksvaror. Något förslag i ämnet från Kungl. Maj:ts sida föreligger

dock icke. Departementschefen har allenast framhållit att frågan om de grunder, efter vilka ersättning skäligen bör utgå till de nuvarande enskilda tobaksimportörerna och deras personal vid bifall till remissförslaget, komme att senare anmälas. Spörsmålet om ersättning till de av monopolen berörda synes emellertid lagrådet vara av den betydelse för huvudfrågans bedömande att bestämmelser i detta ämne böra enligt § 60 regeringsformen i dess nuvarande lydelse antagas samtidigt med och i samma ordning som beslutet om monopolens inrättande, d. v. s. uti den för civillagstiftning gällande ordningen (jfr konstitutionsutskottets utlåtande till 1936 års riksdag nr 32 med därvid fogad bilaga samt kamrarnas protokoll i ärendet). Därav torde likväl ej följa att erforderliga detaljregler skola givas i civillags form. Det synes lagrådet — som förutsätter att skälig gottgörelse beredes vederbörande — kunna vara tillfyllest, att i lagen upptagas dels de grundläggande bestämmelserna om rätt till ersättning för förlorad näringsverksamhet och förlust av anställning, dels stadgande att ersättningen enligt de närmare grunder som meddelas av Konungen och riksdagen skall fastställas av en nämnd, tillsatt av Konungen och bestående, förutom av ordförande som torde böra ha utövat domarämbete, av ledamöter som till lika antal företräda statens och de ersättningsberättigades intressen.

Vissa lagtekniska svårigheter hava uppenbarligen mött i den omständigheten att allenast utvidgningen av monopolrättigheten beröres av det nya grundlagsstadgandet om ordningen för monopols fastställande. Den i remissförslaget valda vägen för lagstiftningens utformning torde vara svårare att fullfölja vid ersättningsfrågans reglering i lagen. Ett annat och till synes lämpligare tillvägagångssätt är att i civillags form meddelas allenast de bestämmelser som avse inrättandet av importmonopolet och dess innehåll tillika med förut åsyftade ersättningsbestämmelser, medan de i övrigt erforderliga reglerna givas i den ordning, vari den nuvarande monopolförordningen tillkommit. En sådan anordning skulle medföra vissa beaktansvärda fördelar bland annat ur den synpunkten att, därest framdeles ändring av någon bestämmelse bleve erforderlig, tvekan icke behövde råda om dess konstitutionella karaktär.

Ur protokollet:

G. Lindencrona.

*Utdrag av protokollet över finansärenden, hållet inför Hans Maj:t
Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 9 april
1943.*

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena GÜNTHER, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, ERIKSSON, BERGQUIST, BAGGE, ANDERSSON, DOMÖ, ROSANDER, GJÖRES, EWERLÖF.

Efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter anmäler chefen för finansdepartementet, statsrådet Wigforss, att, sedan Kungl. Maj:t genom beslut den 5 mars 1943 till lagrådet remitterat förslag till lag angående statsmonopol å tillverkning och import av tobaksvaror, såvitt i förslaget inginge bestämmelser, vilka innefattade utvidgning av den i förordningen den 15 december 1914 (nr 436) angående statsmonopol å tobakstillverkningen i riket stadgade monopolrättigheten, lagrådet den 23 mars 1943 avgivit sitt utlåtande.

Efter redogörelse för utlåtandet anför föredraganden följande.

Lagrådet har ansett, att enligt § 60 regeringsformen i dess nuvarande lydelse icke blott beslut om inrättande av monopol skulle fattas i den för civillagstiftning gällande ordningen utan att även bestämmelser om ersättning till de av monopolet berörda borde antagas samtidigt med och i samma ordning som monopolbeslutet. Att förslag till ersättningsregler bör föreläggas riksdagen samtidigt med själva monopolförslaget synes mig uppenbart. För egen del kan jag däremot icke finna annat, än att syftet med 1937 års ändring av § 60 regeringsformen skulle bli tillgodosett i och med att frågan om införandet av ett nytt monopol behandlas i den för civillagstiftning stadgade ordningen. Icke heller lagrådet har ansett, att ersättningsfrågans detaljer skulle behöva upptagas i en civillag. Såsom den följande framställningen torde komma att belysa, är det emellertid en vanskelig uppgift att i förevarande ämne draga en gräns mellan detaljer och grundläggande stadganden. Då riksdagen i allt fall på en gång får taga ställning till såväl monopolförslaget som ett utförligt förslag till ersättningsförordning, synes mig allenast ett konstaterande i civillags form av att ersättning för förlorad näringsverksamhet och förlust av anställning skall utgå och att ersättningen skall fastställas av en nämnd, icke ha någon uppgift att fylla, helst som vid statsmakternas behandling av monopolfrågor aldrig gjorts gällande annat, än att ersättning skall utgå enligt regler, som motsvara billighetens krav.

Jag anser sålunda hinder icke böra möta, att ersättningsfrågan erhåller sin lösning genom en av Kungl. Maj:t och riksdagen antagen förordning, och anhåller nu att till närmare behandling få upptaga spörsmålet om de regler, efter vilka ersättning i det här aktuella fallet bör utgå.

Ersättningsgrunderna vid tobaksimportens monopolisering.

De sakkunnigas förslag. Vid behandlingen av spørgsmålet om de grunder, efter vilka ersättning borde utgå till de nuvarande enskilda importörerna och deras personal vid en monopolisering av tobaksimporten, ha de sakkunniga till en början lämnat en redogörelse för de ersättningsregler, som tillämpats eller förordats vid vissa tidigare inlösningsförfaranden och förslag därtill (betänkandet s. 106—128). Särskilt ha utredningsmännen därvid uppehållit sig vid de regler, efter vilka ersättningar utgingo till följd av tobakstillverkningens monopolisering, samt vid de synpunkter på ersättningsfrågan, som anlades av de inom finansdepartementet tillkallade sakkunniga, vilka år 1936 framlade utredning rörande statligt kaffemonopol.

Av redogörelsen framgår bland annat, att man såväl i 1911 års betänkande som senare hävdad den principen, att de ifrågavarande ersättningskraven icke äro stödda på någon rättsregel, att det med andra ord icke är fråga om något slags expropriationsförfarande, utan att ersättning utgår av rena billighetsskäl.

De sakkunniga återge härefter de delar av auktoriserade revisorn Hagströms i det föregående omnämnda utredning, som avse de undersökta tobaksimportfirmornas goodwillvärde samt storleksordningen av en eventuell ersättning till dessa firmors personal (betänkandet s. 128—135). Vidare redovisas vissa yrkanden rörande ersättningsreglernas utformning i framställningar till de sakkunniga från Svenska tobaksgrossisternas förening och Tobaksimportörernas kontors- & lagerpersonals förening.

För egen del ha de sakkunniga i huvudsak anført följande:

Spørsmålet, efter vilka grunder ersättning borde utgå vid en monopolisering av tobaksimporten, vore uppenbarligen synnerligen ömtålig och svår-löst. Visserligen finnes ett ganska rikhaltigt material från tidigare inlösningsförfaranden eller förslag därtill att utgå från, men den nu föreliggande ersättningsfrågan tillåte knappast några direkta paralleller utan måste bedömas efter sin säregna natur.

Revisorn Hagströms undersökning omfattade 16 engrosföretag, representerande 85 procent av tobaksimporten. Ytterligare minst 5 procent av tobaksimporten torde ombesörjas av firmor, hänförliga till kategorien grossistimportörer. Bland dessa engrosfirmor finnes företag av väsentligt olika karaktär. Vissa firmor hade en blandad rörelse, omfattande försäljning av icke blott olika slags tobaksvaror utan även vissa kortvaror, därvid kortvarurörelsen oftast men icke alltid vore av obetydlig omfattning. Å andra sidan finnes firmor som exempelvis specialiserat sig på ett enda cigarrettmärke.

Den hos importörerna anställda personalen uppginge endast till omkring 150 personer, av vilka nära hälften eller ett 70-tal vore under 35 år (därav ett 30-tal under 25 år), ett 40-tal 35—49 år och lika många över 50 år gamla.

Att i författningstext reglera de skiftande ersättningsfrågorna bleve tydligen en invecklad och omfattande uppgift, samtidigt som varje särskilt stadgande komme att vinna tillämpning på ett tämligen ringa antal fall. Emellertid syntes man böra eftersträva möjligast enkla och överskådliga regler under fasthållande av den principiella utgångspunkten, att uppgiften icke vore att fastställa regler för ett expropriationsförfarande eller att utforma ett pen-

sionsreglemente utan att verkställa en ren skälighetsprövning. Om ersättningsförfarandet bundes genom alltför detaljerade bestämmelser uppkomme risk för mindre tillfredsställande resultat i de individuella fallen. Med hänsyn härtill förordades ett system, där visserligen alla uppkommande ersättningsfall i huvudsak reglerades i författningstext, men där likväl den ersättningskommission, till vilken frågornas prövning borde hänskjutas, på flera viktiga punkter bereddes möjlighet att vid bedömandet av de individuella fallen röra sig inom en vidare marginal, än i tidigare liknande sammanhang ifrågasatts. Ersättningskommissionen borde heller icke avskäras från möjligheten att förhandlingsvägen nå en tillfredsställande lösning i sådana individuella fall, där en tillämpning av huvudprinciperna tilläventyrs skulle ur statsverkets eller de ersättningsberättigades synpunkt få uppenbart olämpliga konsekvenser, eller i fall, där tillämpningen av de i författningstexten angivna reglerna med hänsyn till bokföringstekniska förhållanden eller dylikt skulle kunna befinnas förenad med oöverstigliga svårigheter.

De ersättningsspörsmål, som uppkomma vid en monopolisering av tobaksimporten, kunna, yttra de sakkunniga, sammanfattas i tre huvudpunkter, nämligen

- 1) återställande av det i tobaksimporten arbetande kapitalet;
- 2) ersättning för goodwill; samt
- 3) ersättning för mistad anställning inom importhandeln.

1. Återställande av det i tobaksimporten arbetande kapitalet. Revisorn Hagström, vars undersökning, såsom förut nämnts, omfattat firmor representerande 85 procent av tobaksimporten, har beräknat det i tobaksimportrörelsen arbetande kapitalet per den 31 december 1938 till omkring 4 milj. kronor enligt följande uppställning:

Inventarier	kronor	19,000
Varor	»	1,532,000
Fordringar	»	2,232,000
Bank och kassa	»	138,000

Summa kronor 3,921,000.

Beträffande frågan om inlösen av *inventarier* uttala de sakkunniga:

I 1914 års ersättningsförordning¹ 6 §, skildes mellan inventarier som utslutande eller huvudsakligen voro användbara inom den förbjudna verksamheten och övriga inventarier. Beträffande sistnämnda slag av inventarier lämnades endast ersättning för värdeminskning till följd av verksamhetens upphörande. En dylik uppdelning föreslogs även av kaffemonopolsakkunniga.

De i tobaksimportrörelsen begagnade inventarierna torde endast undantagsvis vara av sådan beskaffenhet, att de kunna anses användbara endast inom sådan rörelse. Inventarierna torde nämligen i huvudsak bestå av skriv- och räknemaskiner, kontorsmöbler, lagerinredningar, automobiler m. m. Att av denna anledning avvisa krav på inlösen anse vi icke böra ifrågakomma. Vid inlösningen av tobaksfabrikanternas inventarier i samband med tillverkningsmonopolets införande var nyss berörda uppdelning tydligen nödvändig, då fråga var om belopp av helt annan storleksordning än nu. Vad angår

¹ Förordning den 15 december 1914 (nr 437) om vad iakttagas skall i avseende å införande av statsmonopol å tobakstillverkningen i riket.

kaffemonopolsakkunnigas ståndpunktstagande må framhållas, att kafferosterierna i de allra flesta fallen jämväl bedriva kolonialvaruförsäljning och sålunda efter genomförandet av ett kaffemonopol kunde ha använt sina inventarier i den fortsatta delen av rörelsen. Att en sådan synpunkt även här kan äga visst berättigande beröres närmare i specialmotiveringen. I princip anse vi emellertid, att tobaksimportör, vars hela rörelse upphör, under de särskilda betingelser, som angivas i specialmotiveringen, bör äga påfordra inlösen efter värdering av sina i importrörelsen begagnade lösa inventarier.

De sakkunniga finna uppenbart att inlösningsplikt bör stadgas beträffande *lager av tobaksvaror*, som finnas hos grossisterna, i frihamn eller å s. k. tobaksskattelager, i den mån varorna äro kuranta. Emellertid voro ifrågasättande lager redan vid tiden för betänkandets avgivande stadda i hastig minskning på grund av krigsförhållandena.

Sedan de sakkunniga på anförda skäl förklarat sig finna anledning saknas för statsverket att taga befattning med inkasseringen av importfirmornas *fordringar*, ha de sammanfattningsvis anført:

Med hänsyn till rådande förhållanden kan någon säker uppskattning av statsverkets utlägg för inlösen av det i tobakshandeln arbetande kapitalet icke nu företagas. Under förutsättning att en monopolisering av tobaksimporten skulle genomföras den 1 juli 1941 samt att ökade importmöjligheter vid denna tid ännu icke inträtt, förefaller det emellertid som om siffran 0.5 miljon kronor skulle kunna nämnas såsom ett maximibelopp med betryggande marginal.

2. *Ersättning för goodwill*. Vid tidigare behandling av frågan om ersättning för goodwill vid monopolisering av en näring har ansetts, att i de fall där nettovinsten av ett företag icke överstigit normal ränta (5 procent) å det i företaget använda egna kapitalet, något ytterligare ersättningsanspråk icke kunde förefinnas, sedan kapitalet återfåts. I de fall åter, då ett företag givit högre avkastning än normal ränta å det använda egna kapitalet, vilken avkastning i 1914 års ersättningsförordning betecknats såsom *handelsvinst*, har ytterligare ersättning ansetts billigtvis böra givas under förutsättning att verksamheten fortgått under visst antal år.

De sakkunniga framhålla, att vid fastställande av ersättning för förlorad handelsvinst två olika lösningar vid olika tillfällen vunnit tillämpning, nämligen dels ersättning grundad på företagets *nettoavkastning* och dels ersättning i förhållande till *omsättningen*. I betänkandet påvisas, att ett inlösningsförfarande på grundval av omsättningens storlek i förevarande fall skulle leda till uppenbart orimliga konsekvenser, medan hinder icke ansetts föreligga att lägga importgrossisternas nettovinst till grund för beräkningen av företagets affärsvärde. Då sistnämnda metod principiellt vore att anse som riktigast syntes tvekan icke behöva råda därom, att denna metod här borde väljas.

Beträffande härefter frågan, vilka årsresultat som borde läggas till grund för beräkningen av nettoavkastningen utöver kapitalränta, ha de sakkunniga i huvudsak anført:

Revisorn Hagströms beräkningar ha grundats på resultaten för åren 1935—38. Vi finna även resultatet för år 1939 numera böra medtagas vid beräk-

ningarna. Däremot synes resultatet för år 1940 uppenbarligen icke böra beaktas, enär krigsförhållandena starkt påverkat importrörelsen under detta år. Vidare finna vi anledning förorda, att beräkningarna icke sträckas längre tillbaka i tiden än till år 1935. Vi ha till en början uppmärksammat, att Hagström funnit de av tobaksimporthandelssakkunniga framlagda siffrorna för 1934 och tidigare år i åtskilliga fall så ojämna, att de icke syntes tillräckligt tillförlitliga såsom underlag för en beräkning av eventuellt affärsvärde. Ersättningskommissionens arbete synes sålunda bliva väsentligt förenklat och utsikterna att nå ett rättvisande resultat större, om beräkningarna begränsas på sätt här föreslagits. Vidare har tobaksimporten under första hälften av 1930-talet varit nedpressad långt under det förut omtalade »jämviktsläget» för importen i förhållande till den inhemska tillverkningen. När nu importen av olika anledningar under senare hälften av 1930-talet åter lyckats arbeta sig upp till en bättre ställning, synas statsmakterna billigtvis böra tillgodoräkna importfirmorna denna omständighet vid en nu genomförd monopolisering av deras näring, så mycket mer som omsättningsökningen delvis vunnits på bekostnad av nettovinsten.

Trots en såtillvida för importörerna gynnsam utgångspunkt har visat sig, att importfirmorna i flera fall icke lämnat någon avkastning utöver normal ränta å det i rörelsen investerade kapitalet. Då innehavarna av ifrågavarande firmor uppnått tämligen hög ålder, anse utredningsmännen emellertid billigheten kräva att ekonomiskt stöd likväl lämnas dessa personer. Sålunda borde enligt de sakkunnigas förmenande samtliga innehavare av engrosimportfirmor, vilka personligen leda rörelsen, erhålla livräntor till skäliga belopp och dessutom goodwillersättning tillerkännas de företag, som i medeltal för åren 1935—39 visat vinst utöver kapitalränta. Under hänvisning till revisorn Hagströms beräkningar förorda de sakkunniga att i sistnämnda fall affärsvärdet beräknas till högst fyra gånger den genomsnittliga handelsvinsten under åren 1935—39.

Vad härefter angår frågan, efter vilka grunder ersättningen bör fastställas till maximibeloppet eller till lägre belopp än fyra gånger företagervinsten, ha de sakkunniga funnit nödvändigt, att härutinnan giva ersättningskommissionen jämförelsevis fria händer. De sakkunniga ha emellertid undersökt, vilka omständigheter, som därvidlag böra tillmätas avgörande betydelse:

Vad först angår frågan om importfirmornas *ålder*, visar all erfarenhet att tobaksbranschen är speciellt känslig för omkastningar i smakriktningen. Den omständigheten, att en grossist förfogar över vissa specialmärken, utgör därför ingalunda någon garanti för rörelsens fortsatta bedrivande med gynnsamt resultat. Erfarenheterna från de senaste åren äro särskilt väl ägnade att belysa, att ett grossistföretags affärsvärde icke är beroende av dess ålder.

I likhet med vad som tidigare skett bör såsom villkor för att ersättning skall tillkomma tobaksgrossist stadgas, att grossisten utövat verksamheten under *de fyra kalenderåren närmast före importmonopolets ikraftträdande*. I övrigt bör företagens ålder blott anses äga underordnad betydelse. Uppenbarligen kan ersättningskommissionen i ett individuellt fall finna företagets ålder — jämte andra omständigheter — inverka modifierande vid tillämpningen av huvudgrunderna för inlösningsförfarandet, men större betydelse synes ifrågavarande faktor icke böra tillmätas.

Erfarenheten lär, såsom nyss antytts, att ett hastigt uppflammande intresse

hos konsumenterna för en viss typ av tobaksvaror efter några år lika plötsligt kan uteslutas. Viss försiktighet måste därvid iakttagas vid bedömandet av affärsvärdet hos en rörelse, som starkt inriktats på vissa särskilda märken av den just nu efterfrågade typen. Frågan torde kunna uttryckas så, att en inlösningsberättigad rörelses *struktur* bör tillmätas betydelse vid inlösningsförfarandet. Om rörelsen omfattar tobaksvaror av ett flertal olika slag, från skilda produktionsorter o. s. v., bör firman sålunda anses äga ett starkare grundat affärsvärde än om rörelsen — för att nämna den motsatta ytterligheten — omfattar blott ett enda cigarrettmärke.

I likhet med vad tidigare skett bör även ett företags *utvecklingstendens* beaktas. Om vinsterna visa en stadig stegring år från år eller markerad tillbakagång, är detta tydligen ett förhållande som icke bör förbises vid ersättningsbestämmande.

Även den omständigheten, att i visst fall en mera beaktansvärd del av vinsten belöper på en kortvarurörelse, som företaget efter en omorganisation ännar fortsätta, synes böra beaktas vid fastställande av ersättningen för intrång i näringsverksamhet.

Att i här angivna hänseenden binda ersättningskommissionens handlande vid i detalj fixerade regler, anse vi, såsom redan framhållits, icke lämpligt om ens möjligt. Sedan maximiersättningen för affärsvärde bestämts, bör i övrigt ankomma på ersättningskommissionen att med beaktande av ovan angivna synpunkter bestämma ersättningsbeloppen i de individuella fallen. Därvid bör det åligga kommissionen att föra protokoll över behandlingen av varje särskild ersättningsfråga och däri upptaga sitt beslut samt motiveringen för detsamma.

Därest de sålunda förordade principerna för ersättningsförfarandet vunne tillämpning, skulle enligt de sakkunnigas uppskattning ett belopp av 800,000 kronor erfordras för goodwillersättning åt engrosimportörerna.

3. Ersättning för mistad anställning inom importhandeln. Utredningsmännen framhålla, att vid bestämmandet av de grunder, efter vilka ersättning skäligen bör utgå till *tobaksimportörernas personal*, en fråga möter, beträffande vilken väsentliga skiljaktigheter i bedömandet framträda vid en jämförelse mellan 1914 års ersättningsförordning och det senaste monopolförslaget, kaffemonopolet. Härom yttra de sakkunniga:

Skiljaktigheter föreligga i två viktiga hänseenden.

1914 års ersättningsförordning särskilde sålunda *yrkesutbildad* och *icke yrkesutbildad* personal, medan kaffemonopolsakkunniga — enär utsikterna till vinnande av anställning inom andra grenar av näringslivet ansåges ungefärligen likartade för all den personal, ett kaffemonopol skulle göra arbetslös — avvisade en dylik uppdelning. I anslutning till den modernare, av kaffemonopolsakkunniga intagna ståndpunkten finna vi icke heller vid ett av tobaksimportens monopolisering föranlett ersättningsförfarande bärande skäl kunna andragas för en sådan uppdelning av personalen, som tidigare ansetts befogad.

1914 års förordning räknade vidare i huvudsak endast med *engångsersättningar*, medan kaffemonopolsakkunniga för anställda inom de högre åldrarna — under antagande av en livslång arbetslöshet — räknade med ersättning i form av *livräntor* samt för de yngsta årsgrupperna och för mellanåldrarna — medelst en kombination av obligatorisk engångs- respektive årsersättning och villkorliga tillägg till dessa — sökte konstruera ett ersättnings-system, som å ena sidan icke skulle motverka intresset hos ersättningsstagar-

na att söka ny försörjning och å andra sidan, om dessa försök icke alls eller endast ofullständigt lyckades, skulle möjliggöra en efter behovet avpassad utfyllnad av de vid monopolets ikraftträdande fastställda ersättningarna.

Erfarenheten synes hava visat, att engångsersättningen är en mindre lämplig ersättningsform, åtminstone vad angår personer i medelåldern. Med hänsyn härtill biträda vi även såtillvida kaffemonopolsakkunnigas uppfattning, att ersättningen för mistad anställning i största möjliga mån bör utgå i form av livränta.

Jämväl i övrigt finna vi kaffemonopolsakkunnigas principiella utgångspunkt vid bedömandet av förevarande ersättningsfråga ur social synpunkt tillfredsställande. Vid ett närmare studium av de sakkunnigas försök att praktiskt utforma tanken ha vi emellertid icke kunnat undgå att känna tvekan rörande metodens lämplighet. Sådant förslaget framträder i de sakkunnigas utkast till författningstext ter det sig obestriddligen mycket komplicerat. Framhållas bör, att den inom kaffehanteringen arbetande personalen vid tiden för kaffemonopolutredningen uppgick till bortåt 5,000 personer, av vilka de sakkunniga funno över 1,700 kunna ifrågakomma till ersättning. I nu förevarande fall är fråga om en personal på endast omkring 150 personer. Tydligen hade den förra frågan en ojämförligt större social räckvidd, varför ett mera komplicerat system då kunnat äga större berättigande. Här synes i allt fall en lösning efter väsentligt enklare linjer av såväl principiella som praktiska skäl böra eftersträvas.

Vad de inom tobaksimporten anställda angår, synes vidare en särskild omständighet böra tillbörligt beaktas. Av såväl arbetsgivare som anställda inom branschen har gjorts gällande, att importnäringens svårigheter nödvändiggjort en mycket låg lönestandard för importörernas personal. Vid verkställda undersökningar ha vi ansett detta påstående vinna bekräftelse.

Till stöd för detta uttalande kan exempelvis anföras, att genomsnittslönen till de hos grossisterna anställda manliga kontoristerna år 1938 synes ha utgjort allenast $\frac{2}{3}$ av medelinkomsten samma år för motsvarande personalgrupp hos monopolbolaget. Hos grossisterna anställda kassörskor ha uppburit föga mer än hälften (56 procent) av medelinkomsten för samma kategori av bolagets personal. Vid bedömandet av dessa siffror bör märkas, att avsevärt större del av grossisternas personal än av bolagets har sin verksamhet förlagd till den högsta dyrorten (Stockholm). Vidare kan nämnas, att manlig lagerpersonal hos grossistfirmor i Stockholm år 1938 i genomsnitt uppnådde en lön av allenast 2,422 kronor.

Efter övervägande av nu berörda förhållanden ha vi funnit oss böra föreslå, att ersättningen till äldre personal gives formen av livränta och att anställda i yngre åldersklasser erhålla engångsbelopp. Den ålder, som minst skall hava uppnåtts för att livränta skall utgå, ha vi icke ansett oss kunna sätta lägre än till 50 år. Engångsersättning skulle sålunda utgå till personer med en ålder av 49 år eller därunder.

Såsom villkor för erhållande av ersättning synes — såsom skedde i 1914 års ersättningsförordning — böra uppställas att ersättningstagarens inkomst av arbete under de fyra kalenderåren närmast före monopolets ikraftträdande uteslutande eller till väsentlig del härflutit av anställning inom tobaksimporten.

Med hänsyn till vad nyss anförts rörande de anställdas i allmänhet anmärkningsvärt låga lönenivå, finna vi ersättningarna böra tillmätas efter jämförelsevis generösa grunder, då risk eljest i åtskilliga fall synes föreligga att existensminimum underskrides. Vi finna anledning särskilt understryka, att några direkta jämförelser med gängse grunder för pensionering icke böra

kunna anställas. Det synes oss nämligen vara en klar principiell skillnad på det fall, att en person vid fastställd avgångsålder, eller på grund av sjukdom dessförinnan, pensioneras enligt de med anställningen förbundna pensionsvillkoren eller därmed jämförliga grunder, och det fall, att staten förbjuder en förut lovlig näring och därmed på en gång berövar en hel kår dess levebröd.

Beträffande de närmare reglerna för ersättningarnas beräkning föreslå utredningsmännen, att *livränta* bestämmas efter medeltalet av inkomsten under åren 1938 och 1939, dock att, om medelårsinkomsten överstiger 10,000 kronor, överskjutande belopp ej medräknas. Under förutsättning av minst 20 *anställningsår* skulle livränta utgå med *sjuttiofem procent* av medelårsinkomsten. För personer med mindre än 20 anställningsår skulle livränta utgå med ett i förhållande till anställningstidens längd reducerat belopp.

Enligt bestämmelserna i 9 § 1914 års ersättningsförordning utgick *engångsersättning* med belopp motsvarande *en* medelårsinkomst för den verksamhetstid, som omfattade de fyra närmaste kalenderåren före tillverkningsmonopolets ikraftträdande. För varje tidigare helt verksamhetsår ökades ersättningen med *två femtedels* medelårsinkomst, dock endast i den mån varje sådant verksamhetsår motsvarades av två ersättningstagarens levnadsår utöver fyllda 21 år. Ersättning fick icke i något fall utgå med högre belopp än *fem* gånger medelårsinkomsten.

Utredningsmännen föreslå att även dessa bestämmelser tagas till förebild för bestämmande av ersättning till de hos importörerna anställda personer, som icke uppnått 50 års ålder, men att bestämmelserna nu givas en för ersättningstagarna något gynnsammare utformning. Då ersättningen till person, som uppnått 50 års ålder, föreslagits skola utgå i form av livränta, bör enligt de sakkunnigas mening vidare tillses, att engångsersättningen till en 49-åring närmar sig kapitaliserade värdet av livräntan till en 50-åring.

Från dessa utgångspunkter föreslås sådan avvikelse från bestämmelserna i 1914 års förordning, att ersättningen för varje verksamhetsår utöver fyra ökas med *tre femtedels* medelårsinkomst samt att stadgandet om maximering av ersättningen till fem gånger medelårsinkomsten uteslutes. Den högsta ersättningen — till en 49-åring som varit anställd inom branschen sedan 21 års ålder — skulle då bli *9.4 gånger medelårsinkomsten*. Kapitaliserade värdet av livräntan enligt ovan angivna regler till en 50-åring utgör enligt tabell III vid förordningen om statlig inkomst- och förmögenhetsskatt *9. gånger medelårsinkomsten* under förutsättning att livräntan utgår vid slutet av varje kvartal. De föreslagna reglerna skulle sålunda tillfredsställa kravet på kontinuitet mellan ersättningen till den yngste livräntetagaren och den maximala engångsersättning.

I analogi med vad som föreslagits för livräntetagare skulle i fall, då medelårsinkomsten överstege 10,000 kronor, överskjutande belopp icke medräknas.

Beträffande förslaget att maximering av engångsersättningarna icke skulle ske uttalas i betänkandet:

En undersökning visar, att de praktiska konsekvenserna av denna åtgärd bliva tämligen obetydliga. Ingen enda ersättningstagare torde komma att uppfylla samtliga villkor för erhållande av maximiersättningen och icke mer än ett fåtal anställda komma upp till ersättningar överstigande 8 eller ens 7 gånger medelårsinkomsten. I genomsnitt torde engångsersättningarna komma att motsvara omkring 4.4 gånger medelårsinkomsten och sålunda icke oväsentligt understiga i 1914 års ersättningsförordning stadgat maximum.

Emellertid vilja vi såsom ett alternativt förslag framkasta, att lägsta åldern för erhållande av livränta sänkes till 45 år och att engångsersättningarna maximeras till exempelvis 6 gånger medelårsinkomsten. En dylik ändring skulle ur kostnadssynpunkt få obetydliga konsekvenser. Att en maximering av engångsersättningarna skulle spela en mycket underordnad roll framgår av det förut sagda. Sänkningen av åldersgränsen skulle allenast medföra, att ytterligare ett tiotal anställda erhöles livränta samt att kapitaliserade värdet av livräntan till den yngste livräntetagaren bleve höjt från 9.6 till 10.4 gånger medelårsinkomsten. Ur teoretisk synpunkt skulle emellertid ett sådant ersättningssystem drabbas av den anmärkningen, att ett språng i ersättningsskalan skulle uppstå mellan personer i 44 respektive 45 års ålder, varjämte det principiellt sett torde vara ägnat att väcka starka betänkligheter, att livränta skulle beviljas personer under 50 år.

De sakkunniga framhålla vidare i detta sammanhang att de — här som på andra punkter — funnit sig böra bedöma det föreliggande spørsmålet så som det framstode under normala förhållanden. Därest frågan om ett inlösningsförfarande icke nu vunnit aktualitet på grund av den före krigsutbrottet anbefallda utredningen, hade importörerna måhända till följd av importsvårigheterna sett sig nödsakade att efterhand avskeda åtminstone större delen av sin personal, liksom deras egna utsikter till inkomst av rörelsen undan för undan minskats. Huruvida och i vad mån dessa omständigheter böra beaktas vid inlösningsförfarandet är en fråga, till vilken utredningsmännen icke ansett sig böra taga ställning.

Med utgångspunkt från ålder och anställningstid per den 31 december 1940 och med ledning av tabell III vid förordningen om statlig inkomst- och förmögenhetsskatt har kostnaden för ett ersättningsförfarande enligt utredningsmännens förslag av dem beräknats på följande sätt:

Engångsersättningar till personal under 50 år	kronor 1,500,000
Livräntor till personal, som uppnått minst 50 år, årligen	
tills vidare 120,000 kronor; kapitalvärde omkring »	1,350,000.

De sakkunniga påpeka, att dessa siffror på grund av vissa felkällor vid beräkningarna kunnat bliva för höga:

Sålunda synes det tveksamt, huruvida alla de personer, som tobaksgrossisterna angivit såsom tillhörande deras i importrörelsen sysselsatta personal, verkligen äro berättigade till ersättning. Denna tvekan synes särskilt befogad med avseende å vissa av de högst avlönade personerna. Förutsättningen för erhållande av ersättning måste självfallet vara, att vederbörande mister sin anställning på grund av tobaksimportens monopolisering. I vissa

fall, då importverksamheten är förenad med detaljhandel, synes det emellertid kunna antagas, att personer i mera ledande ställning komma att kvarstå såsom ledare för detaljhandeln. I ett sådant fall brister tydligen förutsättningen för utbetalande av ersättning, då anställningen icke förloras på grund av importens bortfallande.

En annan felkälla är, att för vissa handelsresande i lämnade uppgifter synes ha angivits bruttolönen i fall, då vederbörande ha att själva bestrida sina resekostnader. I dylika fall skall uppenbarligen medelårsinkomsten beräknas på grundval av nettolönen.

Framhållas bör vidare, att angivna kostnad skulle uppkomma endast under förutsättning att monopolbolaget icke ansåge sig kunna övertaga någon del av de nuvarande importörernas personal.

De sakkunniga återupptaga här efter frågan om *personlig ersättning till vissa importörer* därvid meddelas, att inom elva av de firmor undersökningen omfattat företagens ägare vore verksamma såsom affärsledare. Dessa personer voro alla vid 1939 års utgång över femtio år och åtta av dem över sextio år gamla. Såsom av det föregående framgått, hör enligt de sakkunnigas mening ersättning utgå till dessa personer även i form av livräntor. Beträffande beräkningen av dessa livräntor anföra de sakkunniga:

Till grund för bestämmande av livränta till ifrågavarande personer torde böra läggas den ledarlön, som inom affärslivet normalt kan beräknas i ett företag av samma storleksordning som det, varom är fråga, dock högst 10,000 kronor. Livräntan synes skäligen böra fastställas till samma procentuella andel av den beräknade ledarelönen som beträffande livräntorna till personal, eller till 75 procent av lönen.

Vid en tillämpning av dessa grunder har sammanlagda årliga ersättningsbeloppet beräknats tills vidare komma att uppgå till omkring 65,000 kronor och ungefärliga kapitalvärdet av de årliga beloppen till omkring 670,000 kronor.

Utredningsmännen ha slutligen upptagit frågan om ersättning till utövarna av *agentverksamhet* inom tobaksimporten. De påpeka därvid, att denna yrkesgrupp icke ifrågakom till ersättning vid tobaksmonopolets införande, vilket antagits bero på att dylik agentverksamhet allenast ägde ringa omfattning och i regel utgjorde en mindre del av annan rörelse. Vid det inlösningsförfarande, som ägde samband med spritmonopolets tillkomst, intogs, erinra de sakkunniga, härutinnan en annan ståndpunkt. I betänkandet anföres vidare:

För närvarande äro tio firmor — sammanslutna i *Svenska tobaksagents förening* — verksamma inom landet för avsättningen av utländska tobaksfabrikanter varor. Av firmainnehavarna är en 45 år gammal och alla de övriga över 50 år.

Det synes vara svårt att förutsäga, om de utländska tobaksfabrikanterna efter genomförande av ett importmonopol fortfarande skulle anse sig äga intresse av att vara direkt representerade i Sverige genom egna ombud. Med hänsyn till erfarenheterna från tillverkningsmonopolets införande, då man utgick från att grosshandeln med inhemska tobaksvaror skulle kunna fortfara, men redan efter något år nödgades revidera denna uppfattning och

på nytt taga upp ersättningsfrågan, finna vi anledning till försiktighet vid bedömandet av tobaksagenternas möjligheter att fortsätta sin verksamhet. Beaktas bör vidare, att även om en fortsatt verksamhet icke kan anses i princip utesluten, en rationalisering av importen i form av nedbringande av antalet saluförda märken kan komma att drabba vissa av dessa agents rörelse. Under sådana förhållanden finna vi billigheten kräva, att agenterna icke ställas utanför ersättningsförfarandet. Det första villkoret för att en agent skall kunna ifrågakomma till ersättning bör emellertid vara, att han förbinder sig att vid importmonopolets ikraftträdande upphöra med sin verksamhet som tobaksagent och heller icke därefter påbörja ny sådan verksamhet. Vidare bör ersättningssökandens inkomst av tobaksagenturen i medeltal för åren 1935—39 ha utgjort minst 10 procent av hans sammanlagda arbetsinkomst samt verksamheten såsom tobaksagent hava bedrivits minst 4 år.

Föreligga dessa förutsättningar synes agenten skäligen böra tillerkännas livränta med högst 75 procent av medelårsinkomsten å tobaksagenturen under åren 1935—39. Maximiersättningen skulle utgå till person, som varit verksam såsom tobaksagent i minst 20 år. För agenter med kortare verksamhetstid skulle livräntans belopp reduceras i förhållande till verksamhetstidens längd.

Enligt dessa regler skulle 6 tobaksagenter ifrågakomma till erhållande av livräntor. Verkställda beräkningar ha givit vid handen, att årliga kostnaden för dessa livräntor tills vidare skulle uppgå till sammanlagt omkring 9,000 kronor. Kapitaliserade värdet av livräntorna har uppskattats till omkring 85,000 kronor.

Då enligt de sakkunnigas förslag jämväl detaljistimporten skulle förbjudas, har i betänkandet även framlagts förslag om ersättning till detaljistimportörerna. Med den utformning av importmonopolet, som här förordats, kommer uppenbarligen denna fråga, såsom i det följande skall närmare beröras, i ett helt förändrat läge.

Kostnaden för statsverket av ett ersättningsförfarande enligt de i det föregående angivna grunderna, ha i betänkandet sammanfattats på följande sätt:

1. Ersättning för goodwill.....	kronor	800,000
2. Årersättning till vissa firmainnehavare, årligen tills vidare 65,000 kronor; kapitalvärde.....	»	670,000
3. Engångsersättning till anställda	»	1,500,000
4. Årersättning till anställda, årligen tills vidare 120,000 kronor; kapitalvärde	»	1,350,000
5. Årersättning till agenter, årligen tills vidare 9,000 kronor; kapitalvärde	»	85,000

Summa kronor 4,405,000.

Det omedelbara kapitalbehovet — innefattande engångsersättningar och livräntor för ett år — skulle då uppgå till omkring 2.5 miljoner kronor. Denna siffra skulle emellertid sjunka, om monopolbolaget kunde övertaga viss del av importörernas personal.

Härtill kommer utlägget för inlösen av varulager och inventarier, av de sakkunniga beräknat till *högst 500,000 kronor*.

Efter det första året skulle livräntor tillsvidare utbetalas med omkring 194,000 kronor om året.

Vid betänkandet har fogats *utkast till förordning om vissa ersättningar vid införandet av statsmonopol å importen av tobaksvaror*, utarbetat i enlighet med de nu återgivna principerna.

Remissyttranden. De av utredningsmännen ifrågasatta ersättningarna vid tobaksimportens monopolisering ha *statskontoret*, *Kooperativa förbundet* och *aktiebolaget Svenska tobaksmonopolet* funnit alltför rikligt tillmätta, medan i övriga yttranden, där ersättningsfrågan berörts, antingen de i betänkandet förordade principerna i huvudsak godtagits, med vissa modifikationer i för ersättningstagarna gynnsam riktning, eller ock större avvikelser i samma riktning påyrkats.

Statskontoret finner de föreslagna ersättningsgrunderna under inga förhållanden kunna godtagas, då de medföra betydligt generösare ersättningar än vad som var fallet enligt 1914 års ersättningsregler.

Kooperativa förbundet yttrar, att ehuru en goodwillersättning kan anses berättigad i de fall, där staten genom tvångslagstiftning eller genom att på eget initiativ inleda förhandlingar åsyftar att överföra enskilda företag med god ekonomisk ställning i sin ägo, tillräckliga skäl för krävande av sådan ersättning knappast föreligga, då enskilda företag med åberopande av sitt iråkade nödläge genom sin branschförening själva framställa begäran om att bli inlösta av staten.

Aktiebolaget Svenska tobaksmonopolet framhåller, att medan staten vid tobaksmonopolets införande liksom vid senare ersättningsförfaranden, som berört bolagets verksamhet, städse erhållit gottgörelse av bolaget för alla av staten utgivna ersättningar, det ville synas som om de sakkunniga utgått från, att ersättningskostnaderna skulle stanna hos statsverket. Betänkandet gäve ingen upplysning om anledningen härtill. Bolaget framhåller härefter samma synpunkt, som kommit till uttryck i Kooperativa förbundets nyss anmärkta yttrande och ifrågasätter, om anledning finnes att låta engrosimportörerna erhålla ersättning efter fördelaktigare grunder än dem, som tillämpades vid inlösen enligt beslut av 1916 års riksdag av grosshandeln med svenska tobaksvaror.¹ Härvid uttalar emellertid bolaget sin anslutning till utredningsmännens uppfattning, att det för uppskattning av eventuellt goodwillvärde hos företagen är riktigast att lägga nettointkomsten och icke om-sättningens storlek till grund för beräkningen.

Handelskammaren i Stockholm finner sig i stort sett kunna konstatera, att de föreslagna ersättningarna tillmätts efter relativt generösa grunder, vilket handelskammaren i betraktande av de ogynnsamma konkurrensför-

¹ Härutinnan må hänvisas till SFS 1916:212 samt till betänkandet s. 116—121.

hållanden, varunder importhandeln arbetat, finner skäligt. Handelskammaren anför emellertid vidare bland annat:

Flertalet tobaksimportföretag äro av den ringa storleksordning, att innehavarna själva fungera som affärsledare. Den avkastning, dessa ha på rörelsen, representeras, förutom av kapitalräntan, av ledarlönen. Ett företag, som ger sin innehavare kapitalränta och en skälig ersättning för arbetet, har emellertid enligt utredningen icke någon goodwill. Härvid har emellertid ej beaktats det relativt betydande värde, som icke minst i dessa tider — på ett helt annat sätt än exempelvis 1914 med den då rikligare tillgången på arbetstillfällen — representeras av blotta innehavet av en rörelse, som skänker innehavaren möjlighet att genom eget arbete förskaffa sig sin bärgning. Ett företag, som utöver gängse ränta å det investerade kapitalet ger en någorlunda konstant och tillfredsställande ersättning till innehavaren-affärsledaren, ehuru avkastningen icke förslår till någon »handelsvinst», besitter säkerligen ett affärsvärde, som kan uppskattas till åtskilliga gånger ledarinkomsten. I vissa företag äro innehavarna mycket gamla — i några fall över 70 och i ett fall till och med över 80 år. I dylika fall utgör livräntan icke nöjaktig ersättning för de värden, vederbörande avhänder sig, utan bör affärsinnehavaren medgivas valrätt mellan livränta och en på grundval av ledarinkomsten beräknad goodwill.

De föreslagna bestämmelserna angående beräkningen av den för goodwill-ersättningen grundläggande handelsvinsten synas i vissa hänseenden kunna ge anledning till erinran. Den räntesats å 5 procent, efter vilken kapitalräntan skall beräknas, måste i betraktande av läget å kapitalmarknaden under ifrågavarande period anses alltför hög. Utan att närmare ingå på detaljerna vill handelskammaren därjämte framhålla, att frågan om rörelsens belastning med skatter vid uträknande av handelsvinsten bör göras till föremål för ytterligare utredning och övervägande.

Vid tobaksmonopolets inrättande stadgades skyldighet för monopolet att, om tobakstillverkning idkades i förhyrda lokaler, övertaga hyreskontrakten. Visserligen torde de lokaler, som disponeras för importhandeln, vara av relativt ringa omfattning, och denna fråga har därför icke samma ekonomiska betydelse för importgrossisterna som för fabrikanterna. Billigheten synes emellertid fordra, att importör, som är bunden av hyreskontrakt för sin lokal och av sådan anledning i samband med rörelsens nedläggande tillskyndas förlust, tillerkännes rätt till ersättning härför.

Även handelskammaren i Malmö uttalar, att de sakkunnigas förslag i stort sett synes motsvara billiga fordringar, men att de för goodwillersättning föreslagna beräkningsgrunderna skulle försätta vissa importfirmor i missgynnad ställning:

Särskilt gäller detta sådana företag vilka uteslutande omsätta tobaksvaror och därigenom ha starkast känningar av beskattningens depressiva verkningar. Till denna grupp höra också ett fåtal räntabla företag, vilka icke på långt när komma upp i det goodwillvärde de skulle betinga vid fri försäljning. Utom i förenämnda omständighet — d. v. s. de genom beskattningen nedpressade inkomsterna — synes en anledning härtill vara att de beräknade omkostnaderna exempelvis för kapitalränta och företagarelön uppskattas efter samma grunder som ett under normala förhållanden arbetande företag utan beaktande därav att företagens omkostnadsstandard måst anpassas efter det onormalt starka tryck på inkomststandarden, som beskattningen utövat. Särskilt för de räntabla företagen blir på detta sätt den vinstmarginal, varpå goodwillvärdet skall kalkyleras, uppenbart för låg samtidigt som de

i motsats mot de mindre räntabla härför icke erhålla kompensation i den till företagsledarna utgående livräntan. Huru denna oegentlighet lämpligen bör rättas torde emellertid ej kunna bedömas utan tillgång till det av utredningen förebragta undersökningsmaterialet rörande importfirmornas ekonomi.

Handelskammaren anmärker jämväl på den vid goodwillvärdets beräkning tillämpade räntesatsen samt finner tveksamt i vad mån och efter vilka normer skatter böra ingå i grunderna för goodwillberäkningen. I sistnämnda hänseende uttalar handelskammaren:

Den av utredningen anlitade bokföringsexperten har utgått från att skatt bör beräknas å summan av ränta å eget kapital samt företagarevinst, och att skattesatserna, vilka rätteligen bort utmätas efter framtida förhållanden, i brist på nöjaktiga hållpunkter skäligen böra fastställas efter de nu gällande. Till denna uppfattning synes utredningen ej ha tagit ståndpunkt. Däremot har utredningen i 8 § ersättningsförordningen utan närmare motivering angivit en annan beräkningsnorm nämligen inräkning av skatterna efter de under perioden verkligt påförda. Uppenbarligen komma dessa båda metoder att ge olika resultat ej blott på grund av ändring och höjning i såväl stats- som kommunalbeskattningen utan även i följd av skiljaktigheter i de i skatteavräkningen ingående inkomstposterna. Ingendera av dessa metoder synes emellertid fri från erinringar. Därest den förstnämnda — vilken i princip torde vara den riktigaste — skulle komma till tillämpning, lär näppeligen kunna anses befogat, att skatt för ränta å eget kapital ej får avdragas, medan sådant avdrag samtidigt göres för lön till affärsledare. Beträffande dessa poster gäller emellertid, att de ej ingå i den inkomst, som skall kapitaliseras, och de föranleda båda en ersättning, som framdeles blir föremål för beskattning, den ena genom skatt å utbetald livränta, den andra genom beskattning av den räntavkastning, som uppkommer å affärsinnehavarens utlösta i företaget arbetande kapital. Under angivna förutsättning lär sålunda skatt endast böra beräknas på företagarevinsten men ej på ränta å eget kapital. Vad åter den senare metoden angår medger densamma visserligen en inräkning av skatterna efter mera normala förhållanden, men leder samtidigt till irrationella resultat genom skattens olika beräkning bl. a. efter företagets juridiska karaktär eller efter företagsledarens egenskap av anställd eller affärsinnehavare.

Handelskammaren i Göteborg finner likaledes de föreslagna ersättningsgrunderna i stort sett fylla de krav på skälighet och rättvisa, som kunna ställas, men framhåller vikten av, att vid ersättning för goodwillvärde största möjliga hänsyn toges till företagets ålder och stabilitet samt specialisering på enbart tobaksimport.

Till de av utredningsmännen angivna synpunkterna på ersättningsfrågan ansluter sig vidare *handelskammaren i Örebro*, som dock understryker vikten av att skälig hänsyn toges till importfirmornas omsättning, även om ersättningsberäkningen principiellt grundas på nettovinsten. Handelskammaren framhåller även, att de äldre importfirmorna genom de under monopolets bestånd företagna skärpningarna av beskattningen å importvaror undan för undan beskurit i sin näringsutövning och därigenom vållats bestående svårigheter att bibehålla förutvarande personal, vilken på grund av långvarig anställning icke kunnat utan vidare entledigas. Dylika svårigheter föreläge

icke för nystartade importfirmor, vilka kunnat uppbygga sin organisation med hänsyn till de vid starten rådande förhållandena.

Handelskammaren i Gävle anför:

Handelskammaren vill betona, att statsverket genom sin skattepolitik ej helt följt de ursprungliga intentionerna och därför borde känna sig förpliktat att tillämpa liberala inlösningsvillkor. Det förefaller också, att de högst betydande belopp, som av importörerna under årens lopp inlevererats i skatt och monopollicensavgifter (sedan 1914 sammanlagt 226 milj. kronor; för femårsperioden 1935—39 c:a 13.7 milj. kronor per år) borde tala för skäligen ersättning, liksom de starkt ökade inkomster, som importhandelns monopoli sering skulle erbjuda det allmänna.

Om ersättning skall lämnas efter de i betänkandet angivna grunderna, anser handelskammaren, att skäligheten talar för en beräkning av företag arvinsten efter avdrag av 4 procent kapitalränta, som måste anses mera motsvara ränteläget under den ifrågakommande tidsperioden. Detta procenttal har också av kaffemonopolsakkunniga år 1936 angivits såsom normerande.

Det synes också handelskammaren, som om även de företag, vilka på sistone ej uppvisat företag arvinst, likväl borde ersättas för den goodwill, som otvivelaktigt ligger i själva rörelsen med organisation och kundkrets. Denna ersättning bör vara en minimiersättning, som utgår till samtliga företag i de fall, då den nyss berörda ersättningen för affärsvärdet ej ger en högre gottgörande. Den bör grundas på de skilda firmornas omsättning av importerade tobaksprodukter.

Kommerskollegium finner sig kunna i stort sett förorda de i betänkandet angivna inlösningsreglerna. Med hänsyn till det ränteläge, som var rådande åren 1935—39, biträder kollegium yrkandet, att en räntesats av 4 procent tillämpas vid beräkningen av importföretagens goodwillvärde liksom också att därvid företagens ålder och utvecklingstendens beaktas. Att däremot bevilja vederlag för goodwill åt företag, som icke uppvisa någon företag arvinst under den ifrågakommande basperioden, synes kollegium knappast påkallat.

Svenska tobaksgrossisternas förening har i ett utförligt yttrande framfört sina önskemål beträffande ersättningsgrunderna, vilka önskemål i yttrandet sammanfattats på följande sätt:

- 1) nettoavkastningsprincipen lägges till grund vid beräkning av rörelsens affärsvärde;
- 2) icke endast i kombinerad tobaksimport- och kortvarurörelse utan även i tobaksimportrörelse i kombination med detaljhandel lägges den å rörelsen i dess helhet uppkomna vinsten till grund vid beräkning av affärsvärdet;
- 3) vid beräkning av handelsvinsten belastas icke rörelsen med högre kapitalränta än 4 procent och ej heller med högre ledarlön än 10,000 kronor;
- 4) vid rörelsens belastning med skatter beräknas dessa allenast å företag arvinsten och icke å ledarlön och kapitalränta;
- 5) skatterna uträknas efter de verkliga skattesatserna under perioden 1935—1939;
- 6) affärsvärdet anses utgöra sex gånger handelsvinsten;
- 7) även om rörelsen icke uppvisar något affärsvärde enligt de härför angivna principerna, tillerkännes affärsinnehavaren minimiersättning för goodwill, beräknad efter omsättningen;
- 8) minimiersättning för goodwill utgår i stället för ersättning för affärsvärdet, om den förra ersättningen är större än den senare;

9) ersättningskommissionen erhåller sådan rörelsefrihet, att kommissionen kan efter affärsmässiga principer, som tillämpas inom det enskilda affärs-livet, giva full rättvisa åt de skiftande ersättningsfallen;

10) staten övertager inlöst näringsidkares hyreskontrakt i de fall, då rörelsen nedlägges;

11) livränta till affärsinnehavare och ersättning till anställda fastställs till 75 procent av den beräknade lönen resp. medelårsinkomsten, maximerad till 10,000 kronor;

12) den för livräntan normerade lönen till affärsinnehavare bestämmes dock icke i något fall till lägre belopp än som verkligen uttagits, begränsat till 10,000 kronor;

13) försörjningsbidrag efter behovsprincipen tillerkännas änka och minderåriga barn till avlidna affärsinnehavare och livränteberättigade anställda;

14) staten övertager de pensionsförpliktelser, som affärsinnehavare må ha gentemot förutvarande anställda;

15) staten inlöser inventarier och lager och detta jämväl beträffande dylika tillgångar i sådan med engrosimport av tobak kombinerad detaljhandelsverksamhet, som i samband med importhandelns monopolisering nedlägges, samt

16) ersättning beredes åt anställda i dylik detaljhandelsverksamhet, som nedlägges, i enlighet med för övrig personal föreslagna grunder.

Beträffande de till stöd för dessa yrkanden anförda skälen, torde få hänvisas till yttrandet, vilket kommer att tillhandahållas vederbörande utskott.

Vad särskilt angår frågan om ersättning till importfirmornas personal har vidare andragits följande.

Statskontoret finner uteslutet, att engångsersättningar och livräntor beräknas förmånligare än efter de grunder monopolbolaget tillämpat för sina egna anställda vid entlediganden på grund av rationalisering eller mekanisering av tobakstillverkningen.

Aktiebolaget Svenska tobaksmonopolet anför:

Intrycket, att de ifrågasatta ersättningsgrunderna måste betraktas såsom mycket generösa, framträder särskilt vid ett studium av de föreslagna normerna för den personliga ersättningen. Därvid må till en början påpekas, att det icke gjorts någon skillnad mellan yrkesutbildad och icke yrkesutbildad personal.

Enligt de föreslagna ersättningsgrunderna skulle en ledare för en grossistfirma vid uppnådd ålder av 50 år efter 20 års arbete inom näringen erhålla en livränta å icke mindre än 75 procent av årsinkomsten, vilket motsvarar ett kapitalvärde av 9.6 gånger denna inkomst. Om 1916 års ersättningsförordning för engrossisterna med svenska tobaksvaror skulle hava fått tjäna som förebild, hade han högst kunnat nå till en ersättning motsvarande 4 gånger denna inkomst, medan en fabriksledare enligt 1914 års ersättningsförordning skulle fått ett ersättningsbelopp utgörande högst 5 gånger årsinkomsten. Om redan denna olikhet i ersättningsgrunderna onekligen måste anses frapperande, blir skillnaden än större för icke yrkesutbildad personal, som föreslås till lika hög ersättning som den yrkesutbildade. Enligt nyssnämnda ersättningsförordningar skulle den icke yrkesutbildade personalen endast varit berättigad till ett halvt års inkomst, och vid sidan härav blott kunnat få räkna på ett efter behovsprövning i det enskilda fallet utmätt mindre understöd. Särskilt anmärkningsvärt synes det styrelsen vara, att som

grund för den personliga ersättningen till ledare av engrossistfirma enligt förslaget skulle läggas den beräknade lön, som kommissionen efter jämförelse med företag av liknande omfattning prövade skäligt fastställa, och detta sålunda även i de fall, där alla omständigheter tyda på att firmans rörelse icke burit eller i framtiden kunnat bära en lön av sådan storlek.

Då monopolbolaget vid företagna rationaliseringsåtgärder eller av annan anledning minskat personalstyrkan, har bolaget ansett sin ställning såsom ensam arbetsgivare inom tobaksindustrien inom landet betinga ett särskilt hänsynstagande gentemot den entledigade personalen. I detta syfte har inrättats en övergångsstat, till vilken personal med lägst 15 års tjänstgöring hänförs. Denna personal har därvid tillerkänts årliga understöd avvägda efter antalet levnads- och tjänsteår, att utgå till fastställd pensionsålder. Enligt de grunder, som sedan år 1931 tillämpas för övergångsstatsersättningar, utgår ersättningen till manlig befattningshavare med högst 60 procent av åtnjutna löneförmåner exklusive dyrtidstillägg, vilket maximibelopp erhålles vid uppnådd levnadsålder av 55 år efter 25 tjänsteår. För kvinnlig befattningshavare blir den högsta ersättningen 50 procent av lönen vid 49 års ålder efter 22 tjänsteår. Från dessa ersättningar avgå å befattningshavaren belöpande pensionsavgifter.

Det torde enligt styrelsens mening icke föreligga något bärande skäl att vid en monopolisering av importhandeln med tobaksvaror tillmäta ersättningen åt de inom denna handel sysselsatta personerna efter fördelaktigare grunder, än som sålunda för närvarande tillämpas vid understöd åt entledigad personal inom den monopoliserade tobaksindustrien. Med beaktande av de omständigheter, som utredningsmännen i övrigt framlagt för bedömandet av de personliga ersättningarna, skulle styrelsen anse det skäligt, att dessa ersättningar avvägdes efter i huvudsak samma grunder, som sålunda gälla vid entledigande av personal inom tobaksindustrien.

Handelskammaren i Stockholm ifrågasätter, huruvida icke försörjningsbidrag till ersättningsberättigades efterlevande borde utgå.

Handelskammaren i Göteborg finner uppenbart, att ersättning bör utgå även till person, som åtnjuter pension från importföretag, därest han genom importmonopolets införande förlorar sin pensionsrätt. Handelskammaren yttrar vidare:

Särskild uppmärksamhet kräva de fall, då en grossistimportör jämväl bedriver detaljhandel. Utredningen har i viss mån berört de spörsmål, som här kunna uppkomma. Emellertid synas utredningsmännen utgå från den förutsättningen, att detaljaffärerna fortfarande komma att drivas. De i detaljaffären anställda, som till följd av verksamhetens ändrade karaktär måste finna sig i vissa lönereduceringar, skulle enligt utredningen icke komma i åtnjutande av någon ersättning. Handelskammaren äger emellertid kännedom om företag av nu angiven art, där ett fortsättande av detaljiströrelsen efter importmonopolets genomförande knappast skulle vara ekonomiskt möjligt. Det rör sig här om företag med centralt belägna butiker i de större städerna. Möjligheterna att utan stöd av den egna importen kunna fortsätta rörelsen, torde, med hänsyn till de höga omkostnaderna för sådana affärslokaler, vara minimala. Av utredningen och förslaget till ersättningsförordning framgår ej fullt klart, huruvida de i sådana detaljaffärer anställda, vid affärernas nedläggande skulle bli ersättningsberättigade. Enligt handelskammarens mening borde otvivelaktigt även ersättning åt sådana anställda utgå.

Handelskammaren i Gävle anser att ersättningsberättigads änka bör tillerkännas livränta efter vanliga pensionsgrunder samt förutsätter att monopolbolaget övertager de pensionsförpliktelser mot anställda, som tobaksimportör i denna sin egenskap iklätt sig.

Handelskammaren i Sundsvall förordar jämväl livränta till ersättningstagares änkor och/eller oförsörjda barn intill viss ålder, i synnerhet om livränta under ersättningstagarens livstid icke utgått under visst antal år.

Tobaksimportörernas kontors- & lagerpersonals förening betecknar som ett mycket angeläget önskemål, att ersättningskommissionen gives befogenhet, att beträffande såväl ersättningens form som storlek i gränsfall och ömmande fall avvika från fastställda normer. Sålunda anser föreningen, att, då den ersättningsberättigade så önskar, ersättningskommissionen beträffande personer i åldern mellan 40 och 50 år borde hava befogenhet att utbyta engångsersättning mot livränta, reducerad i relation till den, varmed den ersättningsberättigades levnadsår understiger den föreslagna undre gränsen för erhållande av livränta. Föreningen framför jämväl förut berörda önskemål om försörjningsbidrag åt avliden ersättningstagares maka och minderåriga barn. Efter att ha tagit del av monopolbolagets i ärendet avgivna yttrande har föreningen vidare i en senare ingiven skrift anført, att bolaget icke tillräckligt beaktat den låga lönenivå, som varit rådande inom tobaksimportbranschen och som haft sin grund i branschens ogynnsamma förutsättningar vid sidan av det statliga tillverkningsmonopolet.

Tobaksimportförsäljareföreningen har gjort gällande, att handelsresande och platsförsäljare haft de lägsta inkomsterna inom tobaksimportbranschen, på grund varav för denna yrkesgrupp hemställts om en gynnsammare lösning i olika hänseenden av ersättningsfrågan än i betänkandet föreslagits.

Monopolbolagets utredning. Beträffande de grunder, efter vilka ersättning borde utgå vid engrosimportens upphörande, har monopolbolagets styrelse i sitt nya utlåtande hänvisat till vad därom uttalats i bolagets yttrande över betänkandet. Emellertid framhåller styrelsen att ersättningsfrågan numera i vissa hänseenden kommit i ett förändrat läge. Härom anföres i utlåtandet:

Då importen av tobaksvaror — liksom åtskillig annan importverksamhet — efter krigsutbrottet praktiskt taget avstannat, lär enligt styrelsens uppfattning ingen annan möjlighet stå till buds, än att de förhållanden, som voro rådande före år 1940, genomgående läggas till grund vid ersättningsfrågornas bedömande. Icke desto mindre synes emellertid vid ersättningsbelloppens fastställande böra beaktas, att tobaksimportörerna, därest inlösningsfrågan icke nu blivit aktuell, liksom andra importörer fått vidkännas en betydande inkomstminskning så länge den av kriget orsakade handelsspärren varar. Uppenbarligen synes vidare ersättning icke böra ifrågakomma till sådan hos grossistföretag tidigare anställd personal, som numera avskedats och vunnit ny anställning.

Klart är vidare, att frågan om ersättning till detaljstimportörerna komme i ett helt förändrat läge, därest dessas importrätt bibehölles. Den i det föregående angivna metoden för importhandelns reglerande skulle för detaljstimportörerna

portörerna endast medföra den förändringen, att vinsten å importverksamheten bleve något beskuren i och med tillkomsten av enhetliga försäljningsvillkor. Under förkrigsåren torde nämligen detaljistimportörernas vinst å försäljningen av egna märken ha legat ett par procent högre än vinsten å försäljningen av monopolvaror. Det torde kunna ifrågasättas, om förlusten av denna högre rabattinkomst överhuvudtaget kan anses vara av sådan betydelse för detaljistimportörerna, att någon ersättning alls bör utgå. Redan i tobakshandelsutredningens betänkande har emellertid föreslagits, att ersättningsförfarandet med avseende å detaljistimportörerna skulle begränsas till dem, för vilka medelnettovinsten å egna importvaror för åren 1935—39 utgör minst 10 procent av affärens hela medelnettoinkomst. Med hänsyn härtill torde antalet ersättningsfall av nu förevarande slag bli mycket ringa. Vidare finge självfallet ersättningsbeloppet i varje enskilt fall väsentligt reduceras i förhållande till det belopp, som kunnat ifrågakomma vid förlust av importrätten. Frågan torde sålunda ur kostnadsynpunkt bli av ringa betydelse. Sett ur individuell synpunkt åter, torde slutligen i enstaka fall stötande resultat kunna uppstå, om detaljistimportörerna helt förvägrades ersättning. Styrelsen finner sig sålunda icke böra förorda ett sådant ståndpunktstagande.

Med anledning av styrelsens uttalande rörande handelsspärrens betydelse för bedömandet av tobaksimportörernas ersättningsfråga har *handelskammaren i Malmö* yttrat:

Enligt handelskammarens mening synes styrelsen ha förbisett, att frågan om engrosfirmornas inlösen helt är att återföra till tobakstillverkningens monopolisering och därmed sammanhängande åtgärder samt förty aktualiserats ej på grund av importens växlande lägen utan väsentligen som en följd av den stegrade tobaksbeskattningen. För inlösningsfrågans bedömande lär sålunda varken handelsavspärrningen eller importhandelns läge i övrigt vara relevant men väl den omständigheten, att tobaksbeskattningen i stegrat tempo nått sådan höjd och så diskriminerat särskilt engrosimporten, att importmöjligheterna för dess vidkommande gjorts i stort sett illusoriska. Från liknande utgångspunkter har tobakshandelsutredningen förordat att som grund för ersättningsberäkningen väljes en period — 1935—1939 — avseende endast åren före men ej efter krigsutbrottet. Till stöd härför har utredningen framhållit att importrörelsen efter denna tidpunkt starkt påverkats av krigsförhållandena. Enligt utredningens mening skulle en ersättningsberäkning på bas av dessa för importörerna relativt gynnsamma år vara berättigad även ur den synpunkten, att den innebär en viss kompensation för den inkomstminskning, importörerna åsamkats genom den importen ålagda merbeskattningen. Denna uppfattning går uppenbarligen tvärtemot den av styrelsen företrädda. Handelskammaren får som sin mening framhålla, att styrelsens uttalande beträffande ersättningsberäkningen ej förtjänar beaktande. Med så mycket större fog kan däremot sägas att ersättningsfrågan genom den numera inträdda penningvärdeförsämringen kommit i ett väsentligt ändrat läge. Liksom på andra områden lär också billig hänsyn få tagas till detta förhållande.

Jämväl *Svenska tobaksgrossisternas förening* har berört frågan om krigsförhållandenas inverkan på ersättningsgrunderna.

Föreningen anser det i hög grad omotiverat, att dessa förhållanden skola få inverka på bestämmande av ersättningsbeloppens storlek. Trots de begränsade importmöjligheterna västerifrån — en viss import har dock förekommit med lejdbåtar — ha möjligheter stått öppna att få betydande kvantiteter fär-

diga tobaksvaror från europeiska länder. Att dessa möjligheter kunnat allenast i begränsad omfattning utnyttjas, beror emellertid på att med den nuvarande skattbelastningen och de höga transportkostnaderna varorna icke kunnat licenseras till priser, som ansetts möjliga att utfå. Med en mera rimlig skatteavvägning hade utan tvivel landets försörjning med tobaksvaror befunnit sig i ett gynnsammare läge, och detta utan att staten behövt vidkännas någon total skatteminskning. Föreningen förmenar därför, att den nedgång i inkomsten, som importfirmorna efter krigsutbrottet fått vidkännas, till stor del är att hänföra icke till handelsavspärrningen utan till skattepolitiken.

Om föreningen sålunda i likhet med handelskammaren i Malmö anser att genom krigsförhållandena något väsentligt ändrat läge för importhandels ersättningsfråga icke uppkommit, är detta däremot fallet genom den inträdda penningvärdeförsämringen. Liksom på andra områden bör skälig hänsyn få tagas till denna omständighet. Detta synes lämpligen kunna ske genom en förhöjning såväl av goodwillersättningarna som de personliga ersättningarna, varvid gällande allmänna löneindex bör tagas till utgångspunkt. En komplettering av ersättningsreglerna i detta hänseende bör alltså vidtagas.

Om rätten till detaljhandelsimport bibehålles, bör detta uppenbarligen icke påverka ersättningen till de engrosimportörer, vilka ha egna detaljaffärer. Det ekonomiska värdet av detaljhandelsimporten måste ju bli synnerligen ringa, särskilt om vinsten å den egna importen icke sättes högre än återförsäljarrabatten å monopolets tillverkning. I detta sammanhang får föreningen erinra om att den i sitt yttrande över betänkandet på anförda skäl hemställt, att goodwillvärdet för kombinerad gross- och detaljhandel med tobak beräknas med utgångspunkt från den ur rörelsen i *dess helhet* framkomna handelsvinsten ävensom att ersättning beredes åt anställda i dylik detaljhandelsverksamhet, som nedlägges, i enlighet med för övrig personal föreslagna grunder.

Departementschefen.

Uppenbarligen har det starka skattetryck på tobaksförsäljningen, som för de inhemska varornas del möjliggjorts av att tillverkningen varit samlad på en hand, verkat hämmande på vinstmöjligheterna för de enskilda importföretagen. En följd härav har blivit, att företagens personal fått åtnöjas med anmärkningsvärt låga löner. Det synes mig på grund härav försvarligt, om vid engrosimportens upphörande ersättning utbetalas efter något mera generösa grunder än dem, som kunnat ifrågakomma, om inlösningen avsett en i skatte- och konkurrenshänseende friare näring med mera normal avlöningsstandard för personalen. I vissa hänseenden synas mig likväl de av utredningsmännen ifrågasatta ersättningarna kunna tåla någon nedsättning utan att billighetens krav bliva åsidosatta.

Vad angår den första av ersättningsfrågans tre huvudpunkter, nämligen *återställande av det i tobaksimporten arbetande kapitalet*, synes mig anledning saknas att förorda någon avvikelse från utredningsmännens förslag. Ett par hithörande detaljspörsmål skola emellertid vidare beröras i specialmotiveringen.

Beträffande *ersättning för goodwill* till grossistimportörerna finner jag heller icke anledning frågå de sakkunnigas förslag, att dylik ersättning

skall utgå med högst fyra gånger den s. k. medelhandelsvinsten eller medeltalet av företagarevinsten för åren 1935—1939. Jag finner mig även kunna biträda de sakkunnigas förslag, att, utöver goodwillersättning, livränta tillerkännes de firmainnehavare, som själva handhaft ledningen av rörelsen.

Vad angår de närmare reglerna för goodwillersättningens fastställande, har i de sakkunnigas förslag till ersättningsförordning efter förebild av 1914 års ersättningsförordning ett försök gjorts att angiva de omständigheter, som i varje särskilt fall skola beaktas. Enligt min uppfattning är emellertid föga vunnet med författningsbestämmelser av förevarande art, då i allt fall en ren uppskattning efter vad billigheten kan anses kräva måste äga rum beträffande åtskilliga faktorer av stor betydelse för slutresultatet. Såsom i ett par yttranden särskilt påpekats, bli exempelvis de grunder, efter vilka skatter påföras rörelsen, av betydelse vid goodwillberäkningen. Med ett enstaka fall för ögonen lär det visserligen icke möta alltför stora svårigheter att finna en metod för skatteberäkningen, som medför ur billighetssynpunkt tillfredsställande resultat. Men att i författningstext fastslå bindande, generella regler synes mig böra undvikas, då företagens juridiska karaktär såväl som andra omständigheter kunna motivera ett i vissa avseenden skiljaktigt bedömande av olika fall. Man synes mig därför böra stanna vid att — utöver nyss angivna bestämmelser om maximiersättning och om basperiod för goodwillberäkningen — i författningstexten fastställa dels procenttalet för den kapitalränta, varmed årsresultatet bör minskas vid handelsvinstens beräkande, dels ock de skattesatser, från vilka kommissionen skall utgå vid rörelsens belastande med skatter. Vad räntesatsen angår synes mig det här framlagda ersättningsförslaget i övrigt innefatta ett så starkt beaktande av billighetens krav, att ett frångående av de sakkunnigas förslag i denna del, 5 procent, icke synes tillräckligt motiverat. Vad angår rörelsens belastande med skatter, förordar jag, att de vid utgången av den nyss angivna basperioden, eller alltså de för inkomst under år 1939 gällande skattesatserna, tagas till utgångspunkt vid kommissionens beräkningar.

I övrigt synes kommissionen vid beräklandet av den medelhandelsvinst, som skall ligga till grund för bestämmandet av goodwillersättning, i stort sett böra följa de normer, som i allmänhet brukas tillämpas vid sådana beräkningar. Kommissionen bör sålunda granska grossistfirmornas handelsböcker och med stöd av vad vid denna granskning iakttagits verkställa de justeringar, som kunna vara erforderliga, för att den verkliga rörelsevinsten under vart och ett av åren 1935—39 skall erhållas. De redovisade resultaten böra sålunda *ökas* med bokförda skatter, bokförda avskrivningar, därest dessa icke motsvara det normala behovet, tantiemer och direktörlöner, i den mån dessa överstiga vad som kan anses utgöra normal ersättning för utfört arbete, nyanskaffning av för stadigvarande bruk avsedda tillgångar, vilka bokförts såsom omkostnad, ökning under året av dold reserv i varulagret samt andra kostnader eller förluster, som icke kunna anses sammanhånga med rörelsen. Å andra sidan böra de redovisade resultaten *minskas* med erforderliga avskrivningar enligt grunder, som brukas tillämpas av taxeringsmyndigheterna, in-

komster — exempelvis hyresinkomster eller inkomster av aktieutdelningar och räntor på obligationer eller andra räntebärande fordringsbevis — som icke kunna anses höra till rörelsen, lön till affärsledare — där sådan lön icke bokförts — med belopp, som prövas skäligt i jämförelse med motsvarande omkostnad vid företag av liknande omfattning, minskning under året av dold reserv i varulagret, andra icke bokförda kostnader, som böra belasta rörelsen, samt skatter på den justerade rörelsevinsten enligt de för inkomst under år 1939 gällande skattesatserna. Då ersättning för goodwill utgår endast i den mån rörelsevinsten överstiger 5 procent ränta på det i rörelsen investerade kapitalet, bör vinsten ytterligare minskas med sådan ränta på medeltalet av det vid varje års början och slut investerade kapitalet. Vid beräkningen av storleken av det i rörelsen investerade kapitalet skall tillses, att tillgångarna upptagas till sina verkliga värden och att samtliga skulder, däribland beräknad skatteskuld, medtagits. Sådana tillgångar och skulder, som icke sammanhånga med rörelsen, skola uteslutas.

Vad angår *ersättningen till importörernas personal* finner jag icke anledning frågå de sakkunnigas förslag, att medeltalet av inkomster under åren 1938 och 1939 tages till utgångspunkt. Härav följer, att såsom villkor för erhållande av ersättning måste gälla, att vederbörande innehaft anställning hos tobaksimportör sedan den 1 januari 1938, mot vilken regel med hänsyn till omständigheterna i förevarande fall intet torde vara att erinra.

I likhet med utredningsmännen finner jag starka skäl tala för användande av ersättningsformen *livränta* i största möjliga utsträckning och föreslår för egen del 45 års ålder såsom nedre gräns för erhållande av livränta. Vad angår livräntans storlek anser jag mig icke kunna ifrågasätta högre belopp än 60 procent av medelårsinkomsten.

Beträffande ersättningstagare under 45 år vill jag i stället för engångsbelopp föreslå en ersättningsform, som synes kunna betecknas såsom *inkomstersättning*, och som visserligen skulle uträknas såsom ett engångsbelopp men vid utbetalningen regelmässigt — på samma sätt som en livränta — fördelas på månatliga utbetalningar så länge det fastställda beloppet förslår. Dylik inkomstersättning synes mig böra maximeras till 6 gånger medelårsinkomsten. Utbetalningen skulle ske månadsvis med 6 procent av medelårsinkomsten eller således för år räknat med 72 procent av denna inkomst till dess hela summan utbekommit. På så sätt skulle ersättningstagaren bibehållas vid en måttligt reducerad inkomst för en rimlig tid framåt, varunder han finge söka ny anställning. Längden av denna understödsperiod — eller storleken av det belopp, av vilket de månatliga utbetalningarna skulle tagas — bör i enlighet med utredningsmännens förslag ställas i relation till ersättningstagarens medelårsinkomst och det antal verksamhetsår, han har att åberopa, samt till hans levnadsålder.

Beträffande den yngsta personalgruppen synes mig en nedskärning av de av utredningsmännen föreslagna ersättningsbeloppen böra ske. Jag förordar härutinnan, att den, som vid importmonopolets ikraftträdande ännu ej uppnått 25 års ålder, erhåller *en halv* medelårsinkomst. Den som vid nämnda

tidpunkt uppnått 25 år eller högre ålder synes böra erhålla ersättning med en medelårsinkomst för den verksamhetstid, som omfattar de fyra åren närmast före importmonopolets ikraftträdande. Härutöver bör han för varje tidigare helt verksamhetsår efter fyllda 21 år erhålla *tre femtedels* medelårsinkomst, dock endast i den mån varje sådant verksamhetsår för den anställda motsvaras av två levnadsår efter fyllda 21 år.

Fall kunna tänkas, då en ersättningstagare skulle äga ett befogat intresse av att utbekomma ersättningen på en gång, exempelvis för att påbörja egen rörelse. Kommissionen synes böra erhålla befogenhet att undantagsvis tillmötesgå dylik framställning. Skäl synas dock föreligga till sträng prövning från kommissionens sida, huruvida bifall till framställningen verkligen skulle vara till gagn för ersättningstagaren. Bifalles framställningen, synes på en gång utgående inkomstersättning böra reduceras med en sjättedel och livränta ersättas med ett engångsbelopp motsvarande livräntans efter sedvanliga försäkringstekniska grunder beräknade kapitaliserade värde.

Då inkomstersättningen principiellt är att uppfatta som en engångsersättning följer härav, att eventuellt innestående del av ersättningen efter ersättningstagares död bör utgå till hans dödsbo. Beträffande livränta ligger däremot i sakens natur att någon motsvarande rätt till ersättning åt dödsbo icke föreligger. Någon generell bestämmelse om understöd till ersättningstagares efterlevande synes mig heller icke böra meddelas.

I de fall, där livränta skulle utgå till företagsledare, bör självfallet icke annan beräkningsgrund ifrågakomma än den, som föreslagits för livränta till anställd. Detsamma gäller de föreslagna livräntorna till vissa *tobaksagenter*. Mot förslaget om ersättning till sistnämnda grupp av näringsidkare inom tobaksimportbranschen finner jag eljest icke skäl till erinran.

Vad slutligen angår frågan om ersättning till vissa *detaljistikimportörer*, anser jag i likhet med monopolbolagets styrelse viss compensation böra tillerkännas dessa för den inkomstminskning, de nya reglerna om detaljistikimporten åsamka dem. Detaljistikimportörernas vinst å försäljningen av egna märken torde under förkrigsåren i genomsnitt ha legat ett par enheter högre än monopolbolagets återförsäljarrabatt. En jämförelse med den föreslagna goodwillersättningen till grossistikimportörerna synes motivera en ersättning till detaljistikimportörerna med åtta procent av det belopp, vartill försäljningen av egna importvaror i medeltal uppgått under åren 1935—39. Ersättningen till detaljistikimportörer torde då komma att uppgå till sammanlagt 50,000 å 60,000 kronor eller ungefär hälften av det belopp, utredningsmännen räknat med vid förlust av rätten till detaljistikimport.

Specialmotivering.

På grundval av de sakkunnigas utkast har i enlighet med i det föregående angivna riktlinjer inom finansdepartementet upprättats förslag till *förordning om vissa ersättningar vid införandet av statsmonopol å importen av to-*

baksvaror. Jag övergår nu till behandlingen av vissa detaljspörsmål i anslutning till författningstexten.

2 §.

När i de definitioner, som 2 § innehåller, talas om importör, som vid tiden för importmonopolets ikraftträdande bedriver införsel av tobaksvaror, eller tobaksagent, som verkar för avsättning av importerade tobaksvaror, får självfallet dessa uttryck icke givas sådan tolkning, att importör eller agent, vars verksamhet på grund av krigsförhållandena tillfälligt avstannat, skulle vara utestängd från ersättningsförfarandet.

6 §.

De sakkunniga föreslogo [6 § första stycket 1) i utkastet], att inlösen skulle ske av importör tillhöriga lösa inventarier, vilka förvärvats före den 1 januari 1941 och bevisligen varit i regelbundet bruk inom importrörelsen intill tiden för monoopolets ikraftträdande samt icke skäligen kunde antagas efter importrörelsens nedläggande komma till användning inom annan av importören bedriven verksamhet. Inlösningspriset skulle, enligt 6 § andra stycket i utkastet, bestämmas efter vad egendomen av kommissionen prövades skäligen vara värd.

Rörande dessa bestämmelser anförde de sakkunniga i specialmotiveringen till utkastet bland annat följande.

Det i 6 § första stycket under 1) givna stadgandet företer åtskilliga avvikelser från motsvarande föreskrifter i 1914 års ersättningsförordning (6 §), vilka avvikelser i vissa hänseenden torde tarva en närmare motivering.

Genom stadgandet avvisas krav på inlösen av inventarier, vilka anskaffats efter den 1 januari 1941, d. v. s. efter det i betänkandet framlagda förslag blivit kända. Häremot torde någon invändning icke med fog kunna framställas från importörernas sida, därest importmonopolet, såsom vi antagit, skulle träda i kraft den 1 juli 1941.

Ett närmare efterliknande av 1914 års förebild skulle ha föranlett krav på att inventarierna *sedan den 1 januari 1941 varit i bruk* inom importrörelsen. En sådan utformning av stadgandet skulle emellertid ha föranlett, att om t. ex. en automobil eller viss lagerinredning till följd av krisförhållandena icke kunnat utnyttjas under den senaste tiden, ägaren blivit avskuren från rätten att påfordra inlösning av denna egendom. Om återigen föreskrivits, att egendomen skolat vara i bruk t. ex. under år 1939, skulle en importör, som senare i och för rörelsen anskaffat exempelvis en gengasbil, icke kunnat påfordra inlösning av bilen. Dylika olägenheter ha vi åsyftat att undvika genom föreskriften, att inventarierna skola ha använts *intill tiden för monoopolets ikraftträdande*. Vid tolkningen av detta stadgande torde kommissionen böra beakta omständigheter av nyss antydd art och sålunda undvika onödigt stränghet i bedömandet. Om å andra sidan viss egendom på grund av förslitning upphört att begagnas t. ex. någon månad före monoopolets ikraftträdande, skulle självfallet krav på inlösen underkännas redan på grund av den i andra stycket av förevarande paragraf upptagna värdeeringsregeln.

Då tidpunkten för importmonopolets ikraftträdande förskjutits i förhållande till vad de sakkunniga antagit, synes ifrågavarande stadgande behöva jämkas. Rätt till inlösen torde böra stadgas beträffande inventarier, som förvärvats före den 1 januari 1943 och bevisligen varit i regelbundet bruk inom importrörelsen samt icke kunna komma till sådan fortsatt användning, som i utkastet angivits. En dylik regel synes bereda kommissionen möjlighet att beakta de billighetssynpunkter, utredningsmännen framhållit.

Såsom utredningsmännen påpekat bör kommissionen i fall, där en importör även bedriver detaljhandel med tobaksvaror och utnyttjar vissa inventarier för båda rörelsegrenarna, förvissa sig om att egendomen verkligen till följd av importrörelsens bortfallande icke vidare kan utnyttjas av ägaren.

8 §.

Beträffande de »övriga omständigheter», som enligt 8 § sista stycket skola beaktas vid beräkningen av goodwillvärde, ha de sakkunniga framhållit, att om en mera avsevärd del av ett inlösningsberättigat företags vinst belöper på en kortvarurörelse, som företaget efter en omorganisation ämnar fortsätta, detta förhållande bör beaktas vid ersättningens fastställande samt att om ett företag ämnar fortsätta en förut bedriven försäljning från tull- eller frihamns-lager, även en dylik omständighet bör inverka på ersättningssummans storlek.

11 §.

I 11 § har såsom villkor för ersättning till anställd stadgats, att den anställd icke erhållit och icke kunnat erhålla likvärdig anställning i statens tjänst eller hos monolets utövare. 1914 års ersättningsförordning innehöll ett liknande stadgande, till vilket emellertid anslöt sig regler om ersättningsrätt i det fall, att ersättningstagaren inom viss tid utan eget förvållande blivit skild från den nya anställningen. Då anledning torde föreligga att antaga, att sådan ny anställning endast undantagsvis kan ifrågakomma i samband med importmonopolets införande torde en motsvarighet till nyss antydda regler i 1914 års förordning kunna undvaras. Skulle något enstaka ersättningsfall av här ifrågavarande art uppkomma, synes detta lämpligen kunna vinna behandling i särskild ordning.

Med anledning av ett uttalande av *handelskammaren i Göteborg* torde böra framhållas, att om import- och detaljhandel med tobaksvaror bedrivits av samma företagare och importhandels bortfallande gör även detaljhandels nedläggande till en ekonomisk nödvändighet, i detaljhandeln anställda tydligen böra anses ha mist sin inkomst till följd av importmonopolets införande och sålunda vara berättigade till ersättning.

14 §.

Såsom de sakkunniga uttalat synes kommissionen icke böra avskäras från möjligheten att göra avvikelser från de i författningstexten angivna grunderna för ersättningsförfarandet i fall, då ett strikt tillämpande av dessa skulle ur

statsverkets eller de ersättningsberättigades synpunkt få uppenbart olämpliga konsekvenser. En uttrycklig bestämmelse härom har upptagits i 14 §.

Såsom monopolbolaget påpekat erhöll staten vid tobaksmonopolets tillkomst gottgörelse av bolaget för alla av staten i samband med monopolets införande till enskilda utbetalade ersättningar. Kostnaden för senare ersättningsförfaranden, som berört bolagets verksamhet, ha likaledes burits av bolaget. Jämväl nu ifrågavarande ersättningar synas böra utgå av bolagets medel. Kungl. Maj:t torde böra utverka bemyndigande av riksdagen att träffa avtal härom med bolaget. I ersättningsförordningen torde böra stadgas, att förordningen skall träda i kraft å dag, som av Kungl. Maj:t bestämmes. Ikraftträdandet skulle ske, då berörda avtal ingåtts, dock senast den 1 juli 1943.

Såsom utredningsmännen föreslagit, torde de ersättningar, som utgå i form av engångsbelopp, i likhet med vad som skedde vid tillverkningsmonopolets införande böra undantagas från skattepliktig inkomst. Stadgande härom har upptagits i ett inom finansdepartementet upprättat förslag till *förordning om skattefrihet för vissa ersättningar vid införandet av statsmonopol å importen av tobaksvaror*.

Föredraganden hemställer härefter att Kungl. Maj:t måtte genom proposition föreslå riksdagen att

dels antaga berörda, inom finansdepartementet upprättade förslag till

1) lag angående statsmonopol å tillverkning och import av tobaksvaror,

2) förordning om vissa ersättningar vid införandet av statsmonopol å importen av tobaksvaror samt

3) förordning om skattefrihet för vissa ersättningar vid införandet av statsmonopol å importen av tobaksvaror;

dels besluta, att anm. 2 vid nr 159 i den vid tulltaxeförordningen den 4 oktober 1929 (nr 316) fogade tulltaxan från och med den 1 juli 1943 skall hava följande ändrade lydelse:

Anm. 2. Resande, som ankommer från utrikes ort och för eget bruk medför färdiga tobaksvaror utöver viss mindre, av Kungl. Maj:t med stöd av 26 § 1 mom. lagen angående statsmonopol å tillverkning och import av tobaksvaror fastställt myckenhet, skall för berörda överskott erlägga tull, som utgör:

- a) vad angår myckenhet, icke överstigande den av Kungl. Maj:t med stöd av 26 § 2 mom. nämnda lag fastställda,
för cigarrer	15 öre per st.
» cigarrcigarretter	8 » » »
» cigarretter	5 » » »
» färdiga tobaksvaror, andra slag	10 kr. » kg.

b) vad angår myckenhet överskjutande den under a) åsyftade,	
för cigarrer.....	30 öre per st.
» cigarreigarretter	16 » » »
» cigarretter	10 » » »
» färdiga tobaksvaror, andra slag	20 kr. » kg.

dels bemyndiga Kungl. Maj:t att å statens vägnar träffa överenskommelse med aktiebolaget Svenska tobaksmonopolet om sådana ändringar i gällande avtal angående utövandet av statens tobaksmonopol, som föranledas av nyssnämnda lags antagande;

dels ock bemyndiga Kungl. Maj:t att med aktiebolaget Svenska tobaksmonopolet träffa avtal därom, att av bolagets medel skall utgå gottgörelse till de inom tobaksbranschen selsatta personer, som avses i den föreslagna ersättningsförordningen, i enlighet med den i sagda förordning omförmälda kommissionens beslut.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan förordnar Hans Maj:t Konungen, att proposition av den lydelse, bilaga vid detta protokoll utvisar, skall avlåtas till riksdagen.

Ur protokollet:

E. Reuterswärd.